

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ ÖĞRENCİLERİN
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI TARAFINDAN AÇILAN
YAZ KURSLARI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Emin AY

Salih AYBEY

BURSA-2005

TC.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... ait .....
..... adlı çalışma, jürimiz tarafından
..... Anabilim / Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalında Yüksek Lisans/ Doktora/ Sanatta Yeterlik
tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye (Danışman).....
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye.....
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye.....
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye... ..
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI
İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ ÖĞRENCİLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI TARAFINDAN
AÇILAN YAZ KURLARI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Salih AYBEY
(Yüksek Lisans Tezi)

Din Eğitimi Bilimi genç bir bilim dalı olduğu için, din eğitimi alanında ülkemizde yapılan araştırmaların yeni yeni giderek arttığı görülmektedir. Ancak yaz kursları üzerinde yapılan müstakil çalışmalar son derece azdır. Bu nedenle, bu araştırmada, din eğitimi alanındaki çalışma ve gelişmelere katkıda bulunmak üzere yaz kurslarındaki eğitim ve öğretimin bugünkü durumunu, öğrenci ve din görevlilerinin problemlerini ve bu problemler ile ilgili düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca son yıllarda yaygınlaşan yaz kurslarındaki eğitim ve öğretimin nasıl daha yararlı hale getirilebileceği hususunda öneriler de sunulmuştur.

Bu amaç çerçevesinde, araştırmamızda yaz kurslarındaki eğitim ve öğretim detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için, konu ile ilgili değişik kaynaklardan faydalanılarak anket soruları hazırlanmıştır. İki bölüm olarak düzenlenen anket formu, Türkiye’de öğrenim gören yaz kursu öğrencileri ile bu kurslarda ders veren din görevlilerini temsilen, Muğla il sınırları içerisinde yaz kursu gören 309 öğrenci ve 104 din görevlisine tesadüfî örneklem yoluyla uygulanmıştır.

Uygulanan anket aracılığıyla deneklerden alınan ham veriler, bilgisayar ortamında değerlendirilmiş, beklenen değerlerle gözlenen değerler arasındaki anlamlılık ilişkisi sınanmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda varsayımların pek çoğunun oldukça yüksek bir düzeyde desteklendiği tespit edilmiştir.

Öte yandan araştırmanın teorik kısmında, geniş bir literatür taraması yapılarak bu çalışma hazırlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle ilköğretim çağındaki öğrencilerin gelişim dönemleri ve bu dönemlerin özellikleri alt bölümlere ayrılarak geniş şekilde araştırılmış, asıl konu ise, bu dönemlerin özellikleriyle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

Yaz kurslarına katılan din görevlileri ile öğrencilerin görüşlerini yansıtan bu çalışma, öğrencilerin yetiştirilebilmesi, bu alandaki eğitim ve öğretimin iyileştirilmesi yolunda atılacak adımların ve yapılacak çalışmaların hedefine ulaşmasına yardım edeceği kanaatindeyiz.

Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Emin AY

Sayfa sayısı: 135

Yaz Kursları, Kur’an Öğretimi, İlköğretim Çağı.

THE OPINIONS OF THE PRIMARY SCHOOL STUDENTS ABOUT SUMMER TERM RELIGIOUS TRAINING AND EDUCATION

Salih AYBEY

(Master's Degree Thesis)

Since the science of religious training and education is a new, dynamic, scientific field, it should be pointed out that the studies in the field of religious education is growing rapidly nowadays, but independent individual studies in the field of summer term religious courses is quite insufficient. Thus, in order to contribute to the studies and scientific developments in the area specified here, it has been aimed to find out the present training and educational situation and condition in these courses problems which both students and religious functionaries have encountered, and their opinions and views regarding to solving the problems.

Moreover, we will now consider why it is that students achieve success in learning their religion. It should be said immediately that if we know the answer to this question, the job of teaching religion would be extremely easy! There are a number of factors that we can mention and that seem to have a strong affect on success or failure in summer term religious courses. As a result, in this thesis, we have suggested that many different factors that may affect a student's motivation stressing that a strongly motivated student is in a for better position as a learner than a student who is not motivated in order to make this attempt more useful.

In this point of view, we have studied training and educational activities in summer term religious courses in detailed. In order to achieve this goal, we have prepared complicated questions for our survey by studying a great number of reference books and real objects. Our survey is composed of two sections. It has been applied to 309 students attending summer term religious courses and 104 religious functionaries serving in the province of Muğla by selecting them at random to illustrate both students and their teachers in Turkey.

Information taken from both students and their teachers through this survey has been evaluated on the computer, and then meaningful connection between the values expected and those observed has been tested. The detailed scientific statistic of analyses has proved that most of our hypothesis has been supported at highly considerable level.

On the other hand, in the theoretical section of the survey, a great number of the reference books and articles have been studied carefully growing phases and special features of students attending primary school have been divided into categories as sub-divisions. The aimed subject has been evaluated by showing the relations among their growing phases and features.

We believe that this study showing opinions of students attending summer term religious courses and their teachers will help the authorities in an attempt of improving educational curriculums and give these students much better education in this field.

Teaching Qur'an, Primary school age, Summer term

ÖNSÖZ

Dünyada, özellikle son çeyrek yüzyıldan günümüze kadar devam eden süreçte din, her çevreden bireylerin ilgilerini çeken bir olgu olma eğilimi göstermektedir. Diğer taraftan manevî hayatın tezahürlerinde, şahsiyetlerin teşekkülünde, fertler arası ve milletlerarası münasebetlerde, sosyal hayatın şekillenmesinde kısaca her alanda dinin tesirleri çok etkili olmuştur. Bu durum dinin insan hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, din konusunun bilimsel yöntemlerle araştırılması yönünde çaba sarf edilmektedirler. Bu çaba, her geçen gün artan bir hızla devam etmektedir. Bu bağlamda dinin vazgeçilmez olduğu; insan, cemiyet ve kültür bakımından en başta gelen esasları öğrettiği doğru bir şekilde tespit edilirse, yetişmekte olan nesillere din eğitimi vermenin zarureti açıkça görülür.

İnsan maddî ve manevî yönden müteşekkil bir varlıktır. Tek başına maddî yönden ne kadar refah içersinde olsa da, manevî boşluğu dolduramadıkça çeşitli huzursuzluklar ortaya çıkar. Bu düşüncenin bir uzantısı olarak, din eğitimi ve öğretiminin insana sağladığı huzur ve manevî gücün bir bütün olarak insanlara kazandırılabilmesinin gereği ortadadır. İşte bu düşünce bizi, din eğitiminin önemli kanallarından biri olan yaz kursları üzerinde araştırmaya sevk etti. İsminden de anlaşılacağı üzere araştırmamız, yaz kurslarıyla bire bir ilgili olan öğrenci ve din görevlileri üzerinde yapılmış bir alan araştırması özelliğini taşımaktadır. Yaz kurslarına eğitimci olarak katılan din görevlilerinin görev ve tecrübelerini de yansıtan bu çalışma, bu kurumlardaki eğitim öğretimin iyileştirilmesi yolunda atılacak adımların ve bu kurumlarda öğretim görenler için geliştirilecek programların hedefine ulaşmasına da yardımcı olacaktır.

“İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılan Yaz Kursları İle İlgili Görüşleri ” konulu araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, ilköğretim çağındaki çocukların (6-14 yaşlar) bedensel, duygusal, zihinsel ve dinî gelişim dönemleri üzerinde detaylı bilgiler verilmekte ve bu dönemlerde, çocuğun eğitiminde dikkat edilmesi gereken özellikler üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümde ise, araştırmamızın asıl konusunu oluşturan yaz kursları, öğrenci ve din görevlilerinin görüşleri doğrultusunda derinlemesine incelenmektedir.

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi, yorucu bir sürecin ürünü olarak ortaya koymaya çalıştığımız bu çalışma sürecinde de, maddî ve manevî birtakım güçlüklerle karşılaştık. Ancak çalışmamızın belirlenmesinden sonuçlandırılmasına kadar her türlü teşvik, tenkit ve yol göstericiliği ile daima yanımda olan, maddî ve manevî çok büyük destek ve yardımlarını gördüğüm saygıdeğer hocam ve aynı zamanda tez danışmanım olan Prof. Dr. Mehmet Emin AY Bey'e samimiyetle şükranlarımı arz ederim. Ayrıca araştırmamızın ampirik kısmıyla ilgili istatistiksel tekniklerin değerlendirilmesi konusunda yardımcı olan Dr. İsmail SAĞLAM Bey'e; anketin uygulanması konusunda her türlü yardımlarını esirgemeyen Muğla il müftüsü Mahmut YELESER Bey'e ve Dalaman, Ortaca, Köyceğiz, Marmaris ilçe müftülerine teşekkürlerimi borç bilirim.

Araştırılma ile elde edilen sonuçların teorik ve pratik yönden öğrencilere, Kur'an kursu öğreticilerine ve yaz kurslarının öğretmenleri olan din görevlilerine faydalı olması temennisiyle...

Bursa/2005

Salih AYBEY

İÇİNDEKİLER

Türkçe Özet.....	iii
Yabancı Dilde Özet.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv

GİRİŞ

A. PROBLEM	10
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	12
C. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	12
E. KAYNAKLAR VE METODOLOJİ	13
1. Literatür İncelemesi ve Analizi Yöntemi	14
2. Anket Tekniği	14
D. VARSAYIMLAR	16

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM ÇAĞI ÇOCUĞUNUN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

A. ÇOCUĞUN GELİŞİM DÖNEMLERİNİN BİLİNMESİNİN ÖNEMİ	18
1. Gelişim Nedir?	18
2. Gelişme ve Büyüme	19
3. Gelişim İlkeleri	19
B. 6-14 YAŞLAR ARASI (İLKÖĞRETİM ÇAĞI) ÇOCUĞUN GELİŞİMİ	21
1. Son Çocukluk veya İlkokul Dönemi	23
2. İlk Ergenlik Dönemi	25
C. BEDENSEL GELİŞİM	27
1. İlkokul Dönemi	27
2. İlk Ergenlik Dönemi	28
D. DUYGUSAL GELİŞİM	29
1. Çocuğun Duyguları ve Temel İhtiyaçlar	29

2. Duygusal Gelişim Basamakları	31
a. İlkokul Çağı Çocuğunun Duygusal Gelişimi	32
b. İlk Ergenlik Dönemi Çocuğunda Duygusal Gelişimi	33
1. Sevgi	34
2. Korku	35
c. Çocuğun Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar.....	36
E. ZİHİNSEL GELİŞİM	37
1. Zekâ Nedir?	37
2. Çocukta Zihinsel Gelişim Dönemleri	38
3. Dil Gelişmesi.....	40
Din Dili Gelişmesi	41
4. Eğitimde Dikkat Edilecek Hususlar.....	42
F. DİNİ GELİŞİM	43
1. İlkokul Çağı Çocuğunda Dinî Gelişim Özellikleri	47
Dua ve İbadet Gelişimi.....	48
2. İlk Ergenlik Dönemi Çocuğunda Dinî Gelişim Özellikleri	51

İKİNCİ BÖLÜM

YAZ KURSU ÖĞRENCİ VE DİN GÖREVLİLERİNİN KURSLA İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ VE DEĞERLENDİRMELERİ

I. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİ VE DİN GÖREVLİLERİNE AİT KİŞİSEL BİLGİLER VE SOSYO- EKONOMİK DURUMLARI	
A. ÖĞRENCİLERE AİT KİŞİSEL BİLGİLER	54
1. Öğrencilerin yaş Dağılımı	54
2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	55
B. ÖĞRENCİ VE AİLELERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI	55
1. Ailenin Ekonomik Durumu	56
2. Öğrencilerin Anne ve Babanın Tahsil Durumu	57
C. ANKETE KATILAN DİN GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	58
1. Din Görevlilerinin En Son Mezun Oldukları Okullara Göre Dağılımı	58
2. Din Görevlilerinin Meslekî Kıdem Durumlarına Göre Dağılımı	59
II. YAZ KURLARINA KATILAN ÖĞRENCİ VE DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİLİM, BEKLENTİ VE KANAATLERİ	
A. ÖĞRENCİLERİN YAZ KURLARI İLE İLGİLİ EĞİLİM, BEKLENTİ VE KANAATLERİ	61
1. Öğrencilerin Kurslara Kendi İsteğiyle Katılıp Katılmama Durumu	61

2. Öğrencilerin Yaz Kursuna Katılma Amacı	62
3. Yaz Kurslarında Verilen “Din Eğitimi”nin Öğrencilerin Geliş Amacına Uygun Olup Olmama Durumu.....	63
4. Öğrencilere Göre Yaz Kurslarına Devam Etmenin Faydası	64
5. Öğrencilerin Namaz Sûre ve Dualarını Ezberlemekteki Amaçları	65
6. Öğrencilere Göre İki Aylık Yaz Kursunun Süre Olarak Yeterlilik Durumu	66
B. DİN GÖREVLİLERİYLE İLGİLİ BULGULAR	
1. Din Görevlilerine Göre Öğrencilerin Derslere Karşı İlgisi	68
2. Din Görevlilerine Göre Öğrencilerin Derslerdeki Başarı Durumu	69
3. Din görevlilerine Göre Öğrencilerin Başarısızlık Sebepleri	70
4. Din Görevlilerine Göre Yaz Kursunun Süre Olarak Yeterlilik Durumu.....	71
III. ÖĞRENCİ VE DİN GÖREVLİLERİNİN DERS, ÖĞRETİM METODU VE MÜFREDATLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	
A. ÖĞRENCİLERE AİT BULGULAR	
1. Öğrencilere Göre kurslarda Ağırlık Verilmesi Gereken Konuların Dağılımı	73
2. Öğrencilerin Yaz Kurslarında Okutulan “Temel Dini Bilgiler” Kitabını Yeterli Bulup Bulmama Durumu.....	75
3. Öğrencilerin, Din Görevlilerinin Ders İşleme Metodu Hakkındaki Görüşleri....	76
B. DİN GÖREVLİLERİNE AİT BULGULAR	
1. Din Görevlilerinin Okutulan Derslerle İlgili Düşünceleri.....	77
2. Derslerde Kullanılan Öğretim Metodları.....	79
a) Anlatım (Takrir) Metodu.....	80
b) Soru Cevap (İsticvap) Metodu	80
3. Din Görevlilerinin Göze ve Kulağa Hitap Eden Araç-Gereç Kullanma Durumu	81
IV. DİN GÖREVLİSİ, ÖĞRENCİ-VELİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	
A. Yaz Kurslarında Velilerin Öğrencilerini Takip Etme Durumu.....	83
B. Yaz Kurslarında Öğrencilere Uygulanan Ceza Türleri.....	84
V. MESLEKİ FORMASYON AÇISINDAN DİN GÖREVLİLERİ	
A. Din Görevlilerinin Mesleki ve pedagojik Tecrübeleri.....	87
B. Din Görevlilerinin Eğitimle İlgili Eserleri Okuma Durumu	89
C. Din Görevlilerine Göre Başarılı Bir Eğitimcinin Vasıfları.....	92
D. Din Görevlilerinin Derste Başarılı Öğrencileri Övme Durumu	93
E. Din Görevlilerinin Öğrenciye Hitap Şekli.....	95
F. Din Görevlilerinin Yaz Kurslarında Öğrencilerde Gözlemlediği Hoşa Giden ve Gitmeyen Davranışlar	96

1. Din görevlilerinin Hoşuna giden öğrenci Davranışları	96
2. Din Görevlilerinin Hoşuna Gitmeyen Öğrenci Davranışları.....	97
VI. YAZ KURSLARININ EĞİTİM VE ÖĞRETİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE PROBLEMLERİ	
A. Öğrencilerin Gelecek Yaz Tekrar Kursu Katılıp Katılmama Durumu	98
B. Yaz Kurslarının Yapıldığı Yer	99
C. Öğrencilerin Yaz Kurslarında Hoşuna Gitmeyen Hususlar	100
VII. YAZ KURSLARINDA KARŞILAŞILAN PROBLEM VE ŞİKAYETLER	
A. Öğrencilere Göre Yaz Kurslarındaki Problem ve Şikayetler	102
B. Din Görevlilerine Göre Yaz Kurslarındaki Problem ve Şikayetler	102
VIII. YAZ KURSLARI İLE İLGİLİ BEKLENTİLER	
A. Öğrencilerin Yaz Kursları İle İlgili Beklentileri	104
B. Din Görevlilerinin Yaz Kursları İle İlgili Beklentileri.....	104
SONUÇ VE ÖNERİLER	
A. Sonuçlar	106
B. Öneriler	114
BİBLİYOGRAFYA	
A. Yayınlar	117
B. Sanal Kaynaklar	120
EKLER	
A. Araştırma İzin Belgesi	122
B. Yaz Kursları Müfredat Program.....	123
C. Anket Formları.....	127
D. Öğrenci İzin Belgesi	133
E. Örgün ve Yaygın Din Eğitiminin Kanalları	134

TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ

TABLolar LİSTESİ

1. ÖĞRENCİLERİN YAŞ DAĞILIMI	54
2. ÖĞRENCİLERİN CİNSİYET DAĞILIMI	55
3. ÖĞRENCİLERE GÖRE AİLENİN EKONOMİK DURUMU.....	56
4. ÖĞRENCİLERİN ANNE VE BABALARININ TAHSİL DURUMU	57
5. DİN GÖREVLİLERİNİN EN SON MEZUN OLDUKLARI OKUL	59
6. GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ KIDEM DURUMU	60
7. ÖĞRENCİLERİN KURSA KENDİ İSTEĞİYLE KATILIP-KATILMAMA DURUMU	61
8. ÖĞRENCİLERİN YAZ KURSLARINA KATILMA AMAÇLARI	62
9. YAZ KURSLARINDA VERİLEN “DİN EĞİTİMİ”NİN ÖĞRENCİLERİN KURSA GELİŞ AMAÇLARINA UYGUN OLUP OLMAMA DURUMU	63
10. ÖĞRENCİLERE GÖRE YAZ KURSLARINA DEVAM ETMENİN FAYDASI	64
11. ÖĞRENCİLERİN NAMAZ SÛRE VE DUALARINI EZBERLEMEKTEKİ AMACI	65
12. ÖĞRENCİLERİN DERSLERE KARŞI İLGİSİ	68
13. DİN GÖREVLİLERİNE GÖRE ÖĞRENCİLERİN DERSLERDEKİ BAŞARISIZLIK SEBEPLERİ.....	70
14. ÖĞRENCİLERE GÖRE KURSLARDA AĞIRLIK VERİLMESİ GEREKEN KONULAR	73
15. YAZ KUR’AN KURSLARI HAFTALIK DERS PROGRAMI	74
16. ÖĞRENCİLERİN YAZ KURSLARINDA OKUTULAN “TEMEL DİNİ BİLGİLER” KİTABINI YETERLİ BULUP BULMAMA DURUMU	75
17. ÖĞRENCİLERİN, DİN GÖREVLİLERİNİN DERS İŞLEME METODU HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	76
18. DİN GÖREVLİLERİNİN OKUTULAN DERSLERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	78
19. DİN GÖREVLİLERİNİN YAZ KURSLARINDA KULLANDIĞI ÖĞRETİM METOTLARININ DAĞILIMI... ..	79
20. DİN GÖREVLİLERİNİN GÖZE VE KULAĞA HİTAP EDEN ARAÇ-GEREÇ KULLANMA DURUMU ...	81
21. VELİLERİN DİN GÖREVLİLERİYLE GÖRÜŞME YOĞUNLUĞU.....	83
22. ÖĞRENCİLERE GENELLİKLE UYGULANAN CEZA TÜRLERİNİN DAĞILIMI.....	84
23. DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ VE PEDAGOJİK FORMASYONUNUN YETERLİLİĞİ	87
24. DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİTİMLE İLGİLİ ESERLERİ OKUYUP-OKUMAMA DURUMU	90
25. DİN GÖREVLİLERİNİN DERSTE BAŞARILI ÖĞRENCİLERİ ÖVME DURUMU	94
26. DİN GÖREVLİLERİNİN DERSTE ÖĞRENCİLERE HİTAP ŞEKLİ	95
27. ÖĞRENCİLERİN GELECEK YAZ TEKRAR KURSA KATILIP KATILMAMA DURUMU	98
28. ÖĞRENCİLERİN YAZ KURSLARINDA HOŞUNA GİTMİYEN HUSUSLAR	100

GRAFİKLER LİSTESİ

A. ÖĞRENCİLERİN CİNSİYET DAĞILIMI.....	55
B. ÖĞRENCİLERE GÖRE AİLENİN EKONOMİK DURUMU	56
C. DİN GÖREVLİLERİNİN EN SON MEZUN OLDUKLARI OKUL.....	59
D. ÖĞRENCİLERİN KURSA KENDİ İSTEĞİYLE KATILIP-KATILMAMA DURUMU.....	61
E. YAZ KURSLARINDA VERİLEN “DİN EĞİTİMİ”NİN ÖĞRENCİLERİN KURSA GELİŞ AMAÇLARINA UYGUN OLUP OLMAMA DURUMU	63
F. ÖĞRENCİLERE GÖRE İKİ AYLIK YAZ KURSUNUN SÜRE OLARAK YETERLİLİK DURUMU.....	67
G. ÖĞRENCİLERİN DERSLERE KARŞI İLGİSİ.....	68
H. DİN GÖREVLİLERİNE GÖRE ÖĞRENCİLERİN DERSLERDEKİ BAŞARI DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI.....	69
I. DİN GÖREVLİLERİNE GÖRE YAZ KURSUNUN SÜRE OLARAK YETERLİLİK DURUMU	71
J. DİN GÖREVLİLERİNİN OKUTULAN DERSLERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	78
K. DİN GÖREVLİLERİNİN GÖZE VE KULAĞA HİTAP EDEN ARAÇ GEREÇ KULLANMA DURUMU.....	81
L. VELİLERİN DİN GÖREVLİLERİYLE GÖRÜŞME YOĞUNLUĞU	83
M. DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ VE PEDAGOJİK FORMASYONUNUN YETERLİLİĞİ	87
N. ÖĞRENCİLERİN GELECEK YAZ TEKRAR KURSA KATILIP KATILMAMA DURUMU	98
O. YAZ KURSLARININ YAPILDIĞI YER	99

GİRİŞ

İnsanın dünya ve ahiret mutluluğunu amaçlayan din, günümüzün şatları göz önüne alınarak araştırılması gereken kavramlardan biridir. Çünkü günümüz insanının manevî sıkıntı ve huzursuzluklarına son verebilmek veya en azından asgari bir seviyeye indirebilmek için, her şeyden önce ferdin veya toplumun manevî problem ve ihtiyaçları ile ilgili belirli bir bilgi birikiminin olması, yani manevî problem ve ihtiyaçların ilmî araştırmalarla tespit edilmesi gerekir. Sonra ferdin ve toplumun dinî ihtiyaçlarına, manevî isteklerine cevap verebilecek bilgili, kültürlü, ehliyetli, kendi sahasında mütehassıs, bilgi, beceri ve yaşayışı ile örnek, dünya ve toplumdaki gelişmeleri takip edebilen münevver din eğitimcilerine ihtiyaç vardır.

Buradan hareketle cami ve Kur'ân Kurslarında gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin istenilen düzeyde yerine getirilmesi, hayatı boyunca çocuğun sağlam ve kalıcı bir din eğitimi almasına yardımcı olacaktır. Ancak tekrar vurgulamak gerekir ki, yaygın din eğitimi ve öğretiminin ideal şartlarda gerçekleşmesi, nitelikli din görevlisi ve eğitimcilerin yetiştirilmesiyle mümkün olacağı da bir gerçektir.

Nasıl ki din, insan hayatı içinde son derece önemliyse, din eğitimi ve öğretimi de genel eğitim-öğretim içinde o derece önemli bir yere sahiptir. Böylesi öneme sahip olan bir alanın ihtiyaçları ve problemlerini belirlemek için ciddi manada çalışmaya ihtiyaç vardır.

Günümüz Türkiye'sinde din eğitimi ve öğretiminin iki yolla yapıldığı söylenebilir. *Birincisi*, gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nca resmi olarak, gerekse bazı kuruluş ve cami derneklerince gayr-ı resmi olarak gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimidir ki buna "Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi" denir. Yaygın Din Eğitimi kavramının içersine Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yaz aylarında camilerde ve Kur'ân Kurslarında öğrencilere yönelik olarak açılan iki aylık "Yaz Kur'ân Kursları" da girmektedir ki, araştırmamızın temel konusu budur. *İkincisi* ise "Örgün Din Eğitimi ve Öğretimi"dir. Bu eğitim öğretim ise, Milli Eğitim Bakanlığı'nın gözetim ve denetimindeki İmam-Hatip Liseleri ve yüksek öğrenim düzeyinde faaliyet gösteren İlahiyat Fakültelerinde gerçekleştirilmektedir.

Bilindiği gibi yaz kursları, yaz tatilinde iki aylık bir dönemde, isteyenlere camilerde, isteyenlere Kur'ân Kurslarında verilen Kur'ân öğretimi ve din eğitimini içermektedir.

Burada, din eğitimi ve Kur'ân öğretiminin gerçekleştirildiği yaz kurslarının önemi ve amacı üzerinde kısaca durmakta fayda görüyoruz.

Bilindiği üzere, okulların tatil olduğu yaz aylarında öğrencilere Kur'ân'ı Kerîm ve Dini Bilgiler öğretmek için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından iki ay süreli yaz kursları açılmaktadır. Açılan bu yaz kursları günümüzde Kur'ân öğretimi ve din eğitimi alanındaki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Şöyle ki, yaz kursları örgün eğitim sürecinde bulunan gençlerin dinin temel bilgilerini öğrendikleri önemli eğitim öğretim merkezleridir. Bu kurslar vasıtasıyla öğretim süreci içinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri ile genel dini bilgiler kazanan gençler, kendi dinleri olan İslam'ın temel inanç prensipleri, uygulanması gereken ibadetler ve toplumsal hayatın içinde dinle iç içe geçmiş olan ahlakî prensipler hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Yine, dini yükümlülüklerini yerine getirebilmek için gerekli dua ve sûreleri ezberlemekte, Hz. Muhammed'in örnek hayatından davranış modelleri çıkarmaktadırlar. Ayrıca bu kurslara katılanlar, özellikle ve ağırlıklı olarak Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumayı öğrenmekte, onu mealiyle birlikte okuma alışkanlığı da kazanmaktadırlar.

Yine bu kurslar, din eğitimi çevresinin önemli bileşenlerinden olan cami ile yetişmekte olan genç neslin ilişki kurmasında önemli roller üstlenmektedir. Öte yandan, gençlerin hayatlarını anlamlandırma süreçlerinde karşılaştıkları sorunların çözümünde kendilerine destek sağlayacak bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor davranışlar kazanmalarına da önemli katkılar sağlamaktadır.

Diğer taraftan Yaz Kur'ân Kursları, çocuğun hem dünya hem de ahiret mutluluğunu hedef alan terbiye ocaklarıdır. Zira ilköğretim beşinci sınıf üzerindeki çocukların din eğitimi almak için yaz kurslarına devam ettiği dönem, kötü arkadaş edinme, sigara ve uyuşturucu kullanmaya başlanması açısından hassas bir dönemdir. Bu dönemde öğrencilerin yaz kurslarına katılıp, iyi bir arkadaşlık ortamında Kur'ân öğrenmekle meşgul olması, İslam ahlâkını çocukluğun bu döneminde yaşamaya çalışması, onu hem bu hassas dönemde hem de hayatın ileriki yıllarında olumsuz alışkanlıklardan ve yanlış yollara sapmaktan alıkoyacaktır.

Cami ve Kur'ân Kurslarında yaz aylarında düzenlenen kursların önemli bir sosyal hizmet olduğunu söylemek de mümkündür. Değişik okul ve aile çevresinden gelen çocuklar, cami ortamında “Kur'ân ve dinî bilgiler öğrenme” amacı etrafında birbirleriyle kaynaşmakta, gençliğin erken döneminde birlik ve beraberlik örnekleri sergilemektedir.¹

Böylesine öneme sahip olan yaz kurslarının kısaca dünden bu güne gelişimi üzerinde durmak yerinde olacaktır. Çünkü tarihçilerin ve sosyologların da belirttiği gibi bugünü anlamak için, dünden bugüne nasıl geldiğinin görülmesi, bilinmesi gerekir. Bunun için öncelikle, başlangıçtan itibaren bu kursların tarihi gelişimi hakkında kısa bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

Yaz kursları, “Kur'ân-ı Kerîm'i ve mealini öğrenebilmeleri, dinî bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla” Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetim ve gözetiminde en az ilköğretim 5. sınıfı bitirmiş olan öğrencilere yönelik olarak yaz aylarında camiler, Kur'ân Kursları ve belirlenen diğer mekanlarda açılan kurslardır. Bu kurslara kayıtlar, ilk ve orta öğretim kurumlarının yılsonu tatiline girdiği ilk hafta yapılır, ikinci haftadan itibaren de öğretime başlanır. Yaz kurslarından ilköğretim 5. sınıfı tamamlayan öğrencilerden lise son sınıfa kadar tüm ilk ve ortaöğretim kademelerinden öğrenciler yararlanır.

Yapılan her işin ve organizasyonun bir amacı vardır. Kısaca yukarıda da belirtildiği gibi yaz kurslarının amacı, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları doğrultusunda öğrencilere okullarındaki din derslerine yardımcı olmak, eksiklerini gidermek, gelecek yılki öğretim dönemine hazırlamak, okullarda hiç öğretilmeyen veya az öğretilen dini bilgileri öğretmektir.

Ülkemizde yaz kurslarının fazla bir geçmişi yoktur. Camilerde ve Kur'ân Kurslarında uygulanan yaz kurslarının tarihçesi kısaca şöyle özetlenebilir. Yaz kursları ve cami eğitimi için Cumhuriyetin ilk on yılı çok önemli bir dönüm noktası olmaktadır. Bu dönemde din eğitiminin düzenlenmesinde 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisât Kanunu oldukça önemlidir.²

¹ Yılmaz, Hüseyin, “Yaygın Din Eğitimi ve Toplumsal Barış” Cumhuriyet Üniv., İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt 5, S. 2, Sivas, 2001, s. 344.

² Bolay, Süleyman Hayri-Türküne, M., *Din Eğitimi Raporu*, TDV Yay., Ank., 1995, s.117-118.

Cumhuriyetin ilk on yılından sonra, 1949'a kadar devam eden döneme kadar böyle bir eğitim öğretim faaliyetinden söz etmemiz mümkün değildir.³ Ancak 1949'dan itibaren cami görevlileri o günkü hukukî ortamdan da yararlanarak plansız da olsa bu kursları yapmaya başladılar. Plansız programsız devam eden cami eğitimi 1961 Anayasası'nın 154. maddesi doğrultusunda 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Kanununa dayandırılarak hazırlanan D.İ.B. Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi'nin 7. bölümü olan, cami hizmetleri sınıfını oluşturan imam-hatiplerin görevi yetki ve sorumlulukları hakkında 63. maddenin 4. bendi ile "isteyen vatandaşlara müftülüğün izni ile uygun görülecek yerlerde ve müftülükçe belirlenecek esaslar çevresinde Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğretmek"⁴ hususundaki ifade ile gerçek anlamda resmîlik kazanmış oldu.

1980 yılına kadar okulların tatilde bulunduğu yaz aylarında ilk ve orta öğretim öğrencilerine, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2.6.1980 tarihinde vali ve kaymakamlıklara gönderilen genelge ile, bu tarihten yaz aylarında ilk ve orta dereceli okulların öğrencilerine ve yaş sınırlaması yapılmaksızın bütün vatandaşlara Kur'ân okumayı öğretmek ve dini bilgi birikimini artırmak amacıyla yaz kursları açılmıştır. Bu kursların cami görevlilerince yönetilmekte ve ilgili müftülüklerce denetlenmektedir.⁵ Bu kursların Kur'ân Kursu bulunmayan yerlerde halkın ihtiyacını karşıladığı anlaşılmaktadır. Vatandaşlar, camilerdeki kısa süreli Yaz Kur'ân Kursları'nı çocuklarına pratik dini bilgiler kazandıran önemli bir kurum olarak görmektedirler.

Yaz kursları hakkında daha kapsamlı ve son şekli, Diyanet İşleri Yüksek Kurulu 29.04.94 gün ve 0680 sayılı yazısı ve Hukuk Müşavirliğinin 05.05.94 gün ve 479 sayılı yazısı, Kur'ân Kursları Yönetmenliği'nin 16 Kasım 1990 gün ve 20697 sayılı Resmi Gazetenin 8. maddesinde* Kur'ân öğretimi hakkında bilgi verilmiştir. Böylece "Cami ve Kur'ân Kurslarındaki Kur'ân Öğretimi" son şeklini almıştır.⁶

³ Buyrukçu, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, TDV Yay., Ank., 1995, s.42-73.

⁴ D.İ.B. *Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi*, Ankara, 1985, s. 71.

⁵ Bolay-Türküne, *a.g.e.*, s. 118.

* İlk olarak 633 sayılı kanunun 7. maddesinin (d) fıkrası uyarınca, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak hazırlanan ve 17.10.1971 tarih ve 13989 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konan "Kur'ân Kursu Yönetmenliği" hazırlanmış, ancak eski yönetmelik ve genelgeleri geçersiz kılan 16.11.1990 tarih ve 20697 sayılı yeni bir yönetmelik yayınlanmış ve son şekli verilmiştir. Ancak bu yönetmelik, Kur'ân Kurslarının faaliyetlerinde köklü bir değişiklik meydana getirmemiş, daha ziyade yönetim, denetim, eğitim ve öğretim uygulamalarına biraz daha açıklık kazandırmıştır.

⁶ T.C. Başbakanlık D.İ.B. *Kur'ân Kursları Yönetmenliği*, Ankara, 1991, s. 2.

Yaz Kursları Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı cami ve Kur'ân Kursu binalarında veya uygun görülecek başka yerlerde, müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile açılır. Ancak bu kursların süresi iki ayı ve haftada beş günü geçemez.

Bu kurslarda günde üç saat eğitim-öğretim yapılır. Bu sürenin iki saati Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli, bir saati de itikad, ibadet, siyer ve ahlâk dersleri için ayrılır.

Yaz kurslarına öğrenciler velilerinin izniyle katılırlar (bkz. Ek 5) ve öğrenciler için kurs sonunda bitirme sınavı uygulanmaz. Bu kurslarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanan “Yaz Kursları Müfredatı” uygulanır. (Bkz. Ek 2) Derslerde başkanlıkça ders kitabı olarak yayınlanan veya tavsiye edilen kitaplar* takip edilir.⁷

Yaz kurslarında, Kur'ân Kursu öğretmenleri ile müftülüklerce görev verilecek imam-hatip, müezzin-kayyim ve diğer başkanlık personeli öğreticilik yapabilirler. Yaz kurslarına devam mecburi olmayıp, kurs bitiminde öğrencilere herhangi bir belge verilmez.⁸

Burada yeri gelmişken hem “Yaz Kur'ân Kurslarının Amacı” içinde bulunan, hem de “Yaz Kursları Müfredatı”nda yer alan ve günde iki saat ders olarak okutulması kararlaştırılan Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'an öğretimi tarihinden kısaca bahsetmekte fayda görüyoruz.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın insanlığa gönderdiği son ilahi kitaptır ve Müslümanlar için mukaddestir. Müslümanların inanç, ibadet ve davranışlarında olduğu gibi gündelik yaşantılarında da Kur'ân-ı Kerîm'in özel bir yeri vardır. Kur'ân'ın tecvit üzere güzel bir sesle ve doğru okunması da Müslümanlar için önemlidir. Bir Müslüman'ın Kur'ân-ı Kerîm'i usulüne uygun olarak okuyabilmesi, Kur'ân'dan bir kısım sûre ve ayetleri namaz esnasında okumak için ezberlemesi gerekir.

Kur'ân'ı usulüyle okumak, ezberlemek ve anlamaya çalışmak, Hz. Peygamber devrinden bu yana Müslüman toplumlarda hayatî bir önem arz etmiştir. Şüphesiz bunda bizzat Kur'ân'ın yönlendirmeleri kadar, Hz. Peygamber'in, Kur'ân'ın öğrenilmesi, öğretilmesi, anlaşılması, okunması ve mesajının iyi kavranarak hayata

---

* Kurslarda sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'nca bastırılan “Temel Dini Bilgiler” ve “Kur'ân Okumaya Giriş” kitaplarının okutulmasına izin verilmektedir.

⁷ T.C. D.İ.B. Yaz Kursları Yönergesi, 03.03.2000 Tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazete, Madde 32, s. 31.

⁸ T.C. D.İ.B. Yaz Kursları Yönergesi, madde 35, s. 32; D.İ.B. Kur'ân Kursu Yönetmeliği, Madde, 8.

geçirilmesi yönündeki emir ve tavsiyeleri de rol oynamıştır. Nitekim her Müslüman toplum Kur'ân eğitim ve öğretimine büyük önem vermişlerdir. Kur'ân eğitimi ayrıca dinî eğitimin temelini oluşturduğu için, din eğitimi veren kurumların öğretim programlarında önemli ve öncelikli bir yere sahip olmuştur; hatta “Daru'l-Kurra” adı verilen müstakil eğitim kurumları oluşturulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'in dili Arapça'dır. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerîm'in doğru bir biçimde okunabilmesi Arap alfabesinin öğrenilmesini gerektirir. Kur'ân-ı Kerîm'in, tarihsel süreç içinde diğer Arapça metinlerden farklı olarak kendine özgü bir okuma biçiminin oluştuğu bilinmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ'nın, Son peygamberi Hz. Muhammed aracılığı ile insanlığa gönderdiği evrensel bir mesajdır.⁹ İlahi kitapların sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerîm, bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiş olan Hz. Muhammed'e, Allah tarafından vahiy yoluyla indirilmiş eşsiz bir kitaptır. Gönderildiği zamandan günümüze kadar tevatür yoluyla gelmiş, hiçbir tahrife uğramamıştır. Çünkü Allah Teâlâ, O'nu koruma taahhüdü altına almış ve şöyle buyurmuştur: “ *Kur'ân'ı elbette biz indirdik ve elbette onu yine biz koruyacağız.*”¹⁰ Bundan dolayıdır ki Kur'ân, diğer semavî kitapların karşılaştığı tahrîf, tebdîl ve nakil silsilesinde kopukluk gibi hadiselere maruz kalmamıştır.

Hz. Peygamber Allah Teâlâ tarafından kendisine vahyedilen Kur'ân-ı Kerîm'i ve sünneti bizlere emanet olarak bıraktığını beyan etmiş ve bu konuda şöyle buyurmuştur: “ *Size iki şey bırakıyorum. Bunlara sımsıkı sarıldığınız sürece asla doğru yoldan sapmayacaksınız. Bunlar Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir*”¹¹

Hz. Peygamber daha Mekke'de iken, ashaptan Erkam'ın evinde bizzat Kur'ân öğretimine başlamıştır. Aynı şekilde, hicretten iki yıl önce, I. Akabe Bey'atini müteakip, Mus'ab b. Umeyr'i, Kur'ân öğretmeni olarak Medine'ye göndermiştir. Mus'ab, Sa'd b. Zûrâre'nin evine yerleşmiş ve öğretmenlik vazifesini burada yapmıştır.¹² Hicretten sonra da Peygamberimizin mescidi, bir “Dâru'l-Kurra” gibi kullanılmıştır. Zira suffe* talebeleri, esas itibarıyla Kur'ân tahsil ediyorlardı.

⁹ Çetin, Mustafa, *İlahi Mesaj ve Yorumu*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 1998, s. 1.

¹⁰ Hicr, 15/9.

¹¹ Ebu Dâvûd, Menâsik, 65; İbn Mâce, Menâsik, 84.

¹² Hamidullah, *a.g.e.*, C.II. s. 698.

Bir süre sonra suffice'nin yetersiz kalması sebebiyle, Hz. Peygamber tarafından, Medine'nin çeşitli mahallelerinde mektepler açılmıştır.¹³ Bunlardan birisi de Hicri ikinci yılda Medine'de, Mehremetü'bnü Nevfel'in evinde tesis edilen ve "Dâru'l-Kurra" adını taşıyan Kur'ân mektebidir.¹⁴

Böylece Hz. Peygamber'in başlattığı Kur'ân öğretimi, ilk yıllardan itibaren sahabiler eliyle yaygınlaştı ve Medine-i Münevvere Mescidi'nde kemâle erdi.¹⁵ Hz. Peygamber vefat ettiği zaman, Kur'ân'nın tamamını ezbere bilen, onu bizzat Hz. Peygamberden öğrenmiş bulunan ve aynı zamanda ilahi hükümlere vakıf olan sayısız kişiler vardı. Bu üstatlar ve öğretmenlerin marifetiyle Kur'ân hizmetleri daha sonraki yıllarda daha da yaygınlaşmış ve kesintisiz olarak bugünlere kadar gelmiştir.

Hz. Peygamberin vefatından sonra halifeliğe seçilen Hz. Ebû Bekir devrinde Kur'ân-ı Kerîm, bir cilt halinde toplanarak muhafaza altına alınmıştır. Bir komisyon tarafından büyük bir titizlikle gerçekleştirilen bu hizmet sayesinde hem Kur'ân'ın muhafazası, hem de öğretimde güvenilir bir nüshaya dayanılması sağlanmıştır. Bu büyük hizmetle birlikte, Kur'ân öğretiminin devam ettiği de şüphesizdir.¹⁶

Aynı gayret, Hz. Ömer devrinde de artarak devam etmiştir. Hz. Ömer, ülkenin her tarafına yüksek maaşla Kur'ân öğretmenleri tayin etmiştir.¹⁷

Hz. Osman zamanında ise, Hz. Ebû Bekir devrinde toplanan Mushaf esas alınarak Kur'ân çoğaltılmıştır. Yine bu dönemde de belirli merkezlere Kur'ân

---

* **Suffe:** Binanın bitişiğinde güneşe karşı yapılan üstü hurma dalları ile örtülü gölgelik demektir. Hz. Muhammed (sav) Mekke'den Medine'ye hicret etmesiyle birlikte ilk yaptığı faaliyetlerden birisi, Mescid-i Nebevî'nin temellerini atmak oldu. Bu Mescidin bir tarafına bitişik şekilde, etrafı açık, üstü hurma dalları ile örtülü bir gölgelik (çardak, suffice) yaptırdı. Bu yerde, genelde evi ve ailesi olmayan kimsesiz Müslümanlar kaldığı için "Ashâb-ı Suffe" denilmiştir. Burada barınan insanlar son derece yoksul ve muhtaç oldukları halde hiç dilenmezler, kendi ellerinin emeğiyle geçinirlerdi. Burada barınanlardan biri evlenince ayrı bir eve taşınır, arkadaşlarından ayrılıp bir aile ocağı kurardı. İş buldukları zaman çalışırlardı, boş zamanlarında ise mescidde ilim ve ibadetle meşgul olurlardı. Burası İslâm tarihinde ilk yatılı öğretmen okulu durumunda idi. Bu okulun dershanesi mescit, yatakhane suffice, öğrencileri suffice ashabı, öğretmenleri de bizzat Rasûlullah (sav) idi. Hz. Peygamber (sav) bu ilim ocağı hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Benim bu mescidime gelen kişi, başka bir şey için değil, hayır için, hayrı öğrenmek veya öğretmek için gelir.*" En çok hadis rivayet eden Ebû Hureyre (ra) de burada yetişmiştir. (Bkz. Berki, Ali Himmet-Keskioğlu, Osman, **Hz. Muhammed ve Hayatı**, DİB. Yay., 22. Bsk., Ank., 2003, s. 205-206).

¹³ Hamidullah, a.g.e., C.II., s. 698-699.

¹⁴ Hamidullah, a.g.e., C.II., s. 699-701.

¹⁵ Özcan, Mevlüt, **Din Görevlisinin El Kitabı**, Sabır Yay., İst., 1998, s. 456.

¹⁶ Çetin, a.g.m., s. 98.

¹⁷ Çetin, a.g.m., s. 98-99.

öğretmenleri gönderilmiştir. Mesela Medine’de Zeyd b. Sâbit, Mekke’de Abdullah b. Sâib, Şam’da Mugîre b. Ebi Şihab. Kûfe’de Ebû Abdurrahman Sülemî ve Basra’da da Amir b. Abdilkays görevlendirilmiştir.¹⁸

İslamî eğitim sisteminin temelini ve özünü Kur’ân ve Sünnet oluşturduğu için İslam toplumlarında eğitim ve öğretimin her kademesinde, düzenli veya düzensiz, örgün veya yaygın, hemen hemen bütün eğitim ve öğretim müesseselerinde, Kur’ân öğretimine ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Kur’ân öğretimi İslam’ın ilk yıllarında mescitlerde ve evlerde özellikle yetişkinlere yönelik olarak Kur’ân’ın yüzünden usulüne göre okumasını öğretmek, dini vazifelerin ve ibadetlerin yerine getirilmesi için bazı ayet ve sûrelerin ezberlenmesi şeklinde başlamıştır.¹⁹ İslam’ın yayılması ve genişlemesinden sonra ise, ihtiyaçlar doğrultusunda özel ihtisas mektep ve medreseleri olarak isimlendirilen “Dar’ül Kurra”, “Dar’ül Kur’ân” larda Kur’ân’ın tamamının ezberletilmesi, ilm-i Kıraat öğretimi gibi, sadece Kur’ân ilimlerinin yüksek seviyede öğretilmesi şeklinde devam etmiştir.²⁰

Kur’ân-ı Kerîm’i çeşitli kıraatlara göre okumayı, ihtisas derecesinde öğreten mektepler, çeşitli devirlerde değişik isimlerle anılmışlardır. Bu müesseseler Eyyûbiler zamanında “Dâru’l-Kur’ân”, Anadolu Selçukluları ve Karaman oğulları zamanında “Dâru’l-Huffâz”, Osmanlılar devrinde ise “Dâru’l-Kurra”²¹ adını almıştır.

Diğer İslam toplumlarında olduğu gibi ülkemizde de hemen hemen her dönemde Kur’ân’ın öğrenilmesine ve öğretilmesine büyük bir önem verilmiş ve bunun gerçekleştirilmesi için maddi ve manevi her türlü gayret gösterilmiştir.

İslamî eğitim sisteminin karakteristik özelliği olarak, diğer İslam toplumlarında olduğu gibi Osmanlılarda da ilköğretim müessesesi olan sıbyan mekteplerinden başlamak üzere, yüksek öğrenim kurumu olan medreselere kadar, yani eğitim ve öğretimin her kademesinde; Enderun, şehzadegan, cami, mescid, tekke, zaviye, dergah, mektep, medrese, örgün veya yaygın, halka açık veya özel, hemen hemen bütün eğitim ve öğretim müesseselerinde, basit veya yüksek seviyede Kur’ân öğretimine, din eğitim ve öğretimine yer verildiği, kurum ve kuruluşların müfredat

---

¹⁸ Çetin, a.g.m., s. 99.

¹⁹ Buyrukçu, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleği Temsil Gücü*, TDV Yay., Ank., 1995, s. 65.

²⁰ Buyrukçu, a.g.e., s. 65-66.

²¹ Çetin, a.g.m., s. 99.

programlarından anlaşılmaktadır.²² Bu uygulama Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca bütün medrese ve mekteplerin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasından sonra Kur'ân eğitimi ve öğretimi veren bu müesseseler yeni yapılanma döneminde "Kur'ân Kursları" şekline dönüşerek fonksiyonlarını devam ettirmektedirler.²³

Cumhuriyet döneminde Kur'ân eğitim ve öğretiminin verildiği yerlerin başında Kur'ân Kursları gelmektedir. Toplumun din konusunda aydınlatmakla yükümlü olan Diyanet İşleri Başkanlığı, din eğitimi faaliyetlerini öncelikle camiler ve Kur'ân Kursları aracılığı ile yürütmektedir. Kur'ân Kursları, yaygın din eğitimi kurumlarıdır. Günümüzde başlıca üç tip Kur'ân Kursundan söz edilebilir:

Ağırlıklı olarak ilköğretimi bitiren öğrencilere yüzünden Kur'ân-ı Kerîm okuma usullerinin öğretildiği Kur'ân Kursları,

Yukarıdaki kursu başarıyla tamamlayan ve Kur'ân'ı baştan sona ezberlemek isteyen öğrencilere hafızlık eğitimi veren Kur'ân Kursları,

İlköğretim 5. sınıfını tamamlayan öğrencilere tatil döneminde Kur'ân okumayı öğreten ve temel dini bilgiler veren Yaz Kur'ân Kursları.

Son yıllarda öğrenci sayısının yetersizliği sebebiyle ilk iki maddede belirtilen Kur'ân Kursları pek çok yerde eğitim ve öğretim verememektedir. Bu sebeple günümüzde, yaz aylarında cami ve kurslarda düzenlenen Yaz Kur'ân Kursları din eğitimi alanındaki önemli bir boşluğu doldurmuş ve yaygın din eğitiminin en önemli kanallarından biri haline gelmiştir.

A. PROBLEM

Sosyal kurumlar arasında toplumu ve onun değerlerini meydana getiren, koruyan ve yükselten en önemli kültürel unsurların din, dil ve sanat olduğu sosyolojik bir gerçektir. Müslüman toplumlarda İslam dini ve onun kitabı Kur'ân'ın dili olan Arapça bu üç unsurun ikisini teşkil etmiş, sanat ise dinde Kur'ân-ı Kerîm tilavet ve kıraatinin önemli bir şekilde yer almasıyla bir bütünlük meydana getirmiştir. Bu sebeple Müslüman toplumlarda Kur'ân'ı okumak, anlamak, ezberlemek ve usulüyle kıraat etmek Hz. Peygamber devrinden bu yana artan bir ilgiye mahzar olmuştur.

²² Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergah Yay., İst., 1983, ss. 77-99.

²³ Buyrukçu, a.g.e., s. 67.

Şüphesiz bunda, Kur'ân'ın öğrenilmesi, öğretilmesi, anlaşılması, okunması ve mesajının iyi kavranarak hayata geçirilmesi yönündeki Hz. Peygamber'in tavsiyeleri rol oynadığı gibi, bizzat Kur'ân'ın sahip olduğu özellikler ve nasların Müslümanları bu eğitime yönlendirmesi, hatta bu eğitimin kaçınılmazlığı konusundaki tavsiyeleri de rol oynamıştır.

Bunun sonucu olarak her Müslüman toplumda Kur'ân eğitim ve öğretimine büyük önem verilmiştir. Kur'ân Kursları, günümüzde bu eğitimin yapıldığı resmi kuruluşlardır. Ayrıca araştırmamızı oluşturan yaz kursları da Kur'ân öğretiminin yapıldığı diğer resmi kuruluşlardan birisidir.

Biz Kur'ân Kursları ile ilgili araştırmayı uzmanlarına bırakarak konumuzun sınırlılığını içerisinde kalmak suretiyle problemi yaz kursları üzerinde yoğunlaştıracamız. Konunun içeriği *“İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılan Yaz Kursları ile İlgili Görüşleri”* olduğuna göre, bu çerçevede içerisinde varolan ve var olduğu tahmin edilen problemler dile getirilmeye çalışılacaktır.

Bilindiği gibi yaz kursları, yaz tatilinde iki aylık bir dönemde, isteyenlere camilerde, isteyenlere Kur'ân Kurslarında yapılan Kur'ân öğretimi ve din eğitimini içermektedir. Bu yapılan eğitim ve öğretimin durumu hangi seviyededir? Bu konuda camilerde ders veren din görevlilerinin ve ders alan öğrencilerin karşılaştıkları problemler nelerdir? Bazen 50, 60 öğrenciye bir din görevlisi düşmektedir. Bu durum karşısında ne gibi tedbirler alınmıştır? Yaz Kursları verimli olabiliyor mu? Eğitim, öğretim programları nedir? Bu programlar yazıldığı gibi gerçekleştirilebiliyor mu?

Bütün bu sorulara hazırlanan anket sorularıyla cevap bulunmaya çalışılacak, bunun için hem din görevlilerinin hem de yaz kurslarına katılan öğrencilerin görüşlerine başvurulacaktır. Her ne kadar araştırmamızın başlığı sadece öğrencilerin görüşlerini değerlendirmeyi içerse de eğitim-öğretim faaliyetinde öğretmen ve öğrenci birbirinden ayrı düşünülemez. Bu gerekçeden hareketle araştırmada yaz kurslarının öğretmenleri olan din görevlilerinin de görüşlerine başvurularak ikisi birlikte değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

İşte bu ve buna benzer problemler dahilinde çalışmamız yaz kurslarında din eğitimi nasıl yapıldığı zaman daha verimli olabileceğine dair gerçekçi çözümü ortaya çıkaracaktır denilebilir.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Din eğitimi alanında yapılan araştırmaların ülkemizde giderek arttığı görülmektedir. Kur'ân Kursları üzerinde birkaç araştırma olmasına rağmen yaz kursları üzerinde yapılan müstakil çalışmalar hemen hemen yoktur.

Bu araştırmanın amacı, din eğitimi alanındaki çalışma ve gelişmelere katkıda bulunmak üzere yaz kurslarındaki eğitim ve öğretimin bugünkü durumu, öğrenci ve öğreticilerin problemleri, bu problemler ile ilgili düşünceleri öğrenmek ve ülke çapında yaygınlaştığı gözlenen yaz kurslarındaki eğitim öğretimin daha verimli ve yararlı hale getirilmesine ve yaz kurslarının toplum içerisinde tanınmasına yardım etmektir. Ayrıca zaman zaman özellikle medyada olumsuz haber olarak geçen ve yorum yapılan bir takım haberlere açıklık getirmektir.

Bu konunun araştırılmasından elde edilen sonuçların teorik yönden olduğu kadar öğrenci ve din görevlisine, hatta ailelere dahi pratik faydası olacaktır.

Yaz kurslarına eğitimci olarak katılan din görevlilerinin görev ve tecrübelerini de yansıtan bu çalışma, ayrıca bu kurumlardaki eğitim öğretimin iyileştirilmesi yolunda atılacak adımların ve bu kurumlarda öğretim görevleri için geliştirilecek programların hedefine ulaşmasına da yardımcı olacaktır.

Diğer taraftan her araştırma yeni bir takım araştırmalara yol açabileceğine göre, bu araştırma da din eğitimi alanında yeni araştırmaların yapılmasına vesile olabileceği kanaatindeyiz.

Ayrıca bu araştırma, yaz kursları üzerinde Muğla çapında yapılmış ilk çalışmadır. Türkiye genelinde de yaz kursları üzerinde yapılan çalışmaların son derece az olduğu düşünülürse, bu açıdan bakıldığında çalışmamız, sahasının ilklerinden birisidir diyebiliriz.

C. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma, Muğla merkez ve dört ilçede ilköğretim çağındaki çocuklara Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı din görevlilerince, yaz aylarında 10 haftalık süreyle

açılan yaz kurslarıyla sınırlıdır. Yaz kurslarına ilköğretimin 5. sınıfını tamamlayanlar başvurabildikleri için araştırmada yaş sınırlaması da vardır.

Araştırmada Muğla il merkezi ve buna bağlı dört ilçe (Dalaman, Ortaca, Köyceğiz, Marmaris) müftülüklerine bağlı 29 cami ve 7 Kur'ân Kursu öğrencilerinden 309 öğrenci ve 104 din görevlisi denek olarak alınmıştır.

Araştırma belli bir zaman diliminde yapıldığından, zamanla deneklerin düşüncesi değişebileceği gibi, yaz kurslarıyla ilgili yeni gelişmeler olabileceği için de araştırmamız araştırma yapıldığı zamanla sınırlıdır.

D. KAYNAKLAR VE METODOLOJİ

Din Eğitimi Anabilim Dalı'nın memleketimizde yeni olması nedeniyle, bu alanda yapılan araştırmalar azdır. Bu nedenle araştırmayla ilgili birinci el kaynağın azlığı da bir gerçektir. Araştırmanın ilk ve asıl kaynağı, anket uygulanan yaz kursu öğrencileri ve din görevlilerinin anketlere verdikleri cevaplardır.

Bununla beraber **Sinan CIRIK** tarafından yapılan araştırma²⁴ ve Kur'ân Kursları ile ilgili yapılan araştırmalar²⁵ yararlanılan önemli kaynaklar arasındadır.

Araştırmanın teorik kısmının hazırlanmasında; Psikoloji ve Gelişim Psikolojisi ile ilgili kaynaklar geniş ölçüde yararlanılan kaynaklar arasındadır. Yararlanılan bütün kaynaklar yeri geldikçe dipnotlarda belirtilmiş ve bütün olarak da bibliyografyada gösterilmiştir.

Araştırmada temel olarak **Literatür İncelemesi Metodu** ve **Anket Tekniği** kullanılmıştır. Bunun yanında gözlem ve görüşme gibi diğer araştırma tekniklerinden de yararlanılmıştır.

---

²⁴ **Yaz Kurslarında Din Eğitimi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1997.(Bu çalışma isim olarak bizim araştırmamızla aynı adı taşısa da, doğrudan bizim çalışmamızla alakalı değildir. Bu çalışma Konya'da faaliyet gösteren üç özel vakıfta organize edilen ve bütün ilköğretim dersleri üzerine kurs veren yaz kurslarında, 100 öğrenci ve 20 öğretmen üzerinde yapılmış bir çalışmadır.)

²⁵ Ay, Mehmet Emin, **Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'ân Kursları**, Düşünce Kitabevi Yay. İst. 2005; Bal, Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Yaygın Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'ân Kursları**, Ankara, 1995; Bayraktar, Faruk, **Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursları Üzerine Yapılmış Bir Araştırma**, İst., 1992; Tartışmalı ilmi toplantı, **Kur'ân Kurslarında Eğitim, Öğretim ve verimlilik**, Isav Yay., Ensar Neşriyat, 24-25 Mayıs 1997, İstanbul ; Kirpitçi, Eyüp, **Kur'ân Kursları Ders Programlarının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 1996.

Araştırmanın üçüncü bölümü için temel veri kaynağı olan anket uygulaması Muğla merkez ve dört ilçesinde bizzat araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Araştırmanın metodolojisi iki ana başlık altında incelenebilir.

1- Literatür İncelemesi ve Analizi Yöntemi:

Araştırmanın konusu ile ilgili literatür, ulaşılabildiği ölçüde taranmış ve ilgili bölümler bilgi fişlerine ve bilgisayara not edilmiş, daha sonra belli başlıklar altında toplanmıştır.

Konu ile ilgili literatüre ulaşma iki şekilde gerçekleştirilmiştir. bunlardan biri Kütüphane çalışması, diğeri ise Resmi Kurumlarla Görüşme ve Yazışmalardır.

Öncelikle Bursa'da U.Ü İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ankara'da ise A.Ü. İlahiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphaneleri taranmış ilgili görülen eserler ve tezler incelenmiştir.

Ardından, araştırma konusu ile ilgili olarak yaz kurslarının hukuki statüsü ve yaz kursları yönergesi hakkında doküman temini için Diyanet İşleri Başkanlığı APK Dairesi Başkanlığı'na başvurulmuştur. Ancak istenen mevzuatla ilgili belgelerin il ve ilçe müftülüklerinden veya www.diyanet.gov.tr/mevzuat. adlı Internet sitesinden temin edilebileceği, kendilerinde bu tür belgelerin olmadığı cevabı verilmiştir. Bunun üzerine gerekli resmi belgeler Muğla İl Müftülüğü ile Ortaca İlçe Müftülüğünden ve belirtilen Internet sitesinden temin edilmiştir.

2- Anket Tekniği:

Araştırmanın üçüncü bölümünü oluşturan alan araştırmasını gerçekleştirmek için yaz kursu öğrencileri ile din görevlilerinden belli bir örneklem seçilmiş ve bunlara yaz kurslarında verilen din eğitiminin durumunu ve problemlerini belirlemek amacıyla anket uygulanmıştır. Araştırmanın bu bölümünde anketten elde edilen bulgular temel bilgi kaynağı olarak kullanılmış, ayrıca anket bulguları gözlem ve görüşme gibi diğer bilgi edinme teknikleriyle de desteklenerek yorumlanmıştır.

Araştırma konusuyla ilgili standart bir örnek veya test bulunmadığı için, yeni bir anket geliştirmek amacıyla bilimsel araştırma ile ilgili eserlerden ve daha önce yapılmış araştırmalardan faydalanarak sorular oluşturulmuştur.

Çok sayıda sorunun öğrenci üzerinde bıkkınlık vereceği düşüncesiyle mümkün olduğu kadar belirli problemler etrafında yoğunlaşarak soru sayısı az tutulmaya çalışılmıştır.

Araştırma tekniğinde uzman kişilerin ve özellikle tez danışmanımın yol göstermesiyle olgunlaşan anket, uygulamaya hazır hale gelmiştir.

Anketlerin uygulanması için Muğla Valiliği ve il müftülüğünden izin alınmıştır. (Bkz.Ek 1) Daha sonra sorular çoğaltılmış ve Muğla merkez ile dört ilçesinde toplam 29 cami ve 7 Kur'ân Kursu olmak üzere toplam 335 öğrenciye ve 140 din görevlisine uygulanmıştır. Uygulamalar bütün mekânlarda bizzat tarafımızdan gerçekleştirilmiştir. Cami seçiminde ulaşım nedeniyle öncelikle il ve ilçe merkezlerindeki camiler tercih edilmiştir. Ancak anket uygulanan 4 ilçe merkezinde (Dalaman, Ortaca, Köyceğiz, Marmaris,) en fazla üçer caminin olması sebebiyle merkeze yakın köy ve kasaba camilerinde de uygulanmıştır. Öğrenci sayısı 10'dan fazla cami ve Kur'ân Kurslarında rastgele 8-10 öğrenci seçilerek anket soruları uygulanmıştır. Kapalı uçlu soruları öğrenciler eksiksiz cevaplandırırken, bütün öğrencilere sorular hakkında tek tek bilgi verilmesine rağmen, açık uçlu sorulara bazı öğrenciler cevap vermekte zorlanmışlar ve boş bırakmışlardır.

Anketi toplam 335 öğrenci cevaplamıştır. Ancak soruların bir kısmını veya tamamını cevaplamayanların anket kağıtları iptal edilmiştir. Sonuçta 309 öğrencinin anket formu değerlendirme kapsamına alınmıştır. Diğer taraftan 140 din görevlisine anket uygulanmasına rağmen, bir kısım din görevlisi anket formlarını geri vermemişlerdir. Sonuçta bize ulaşan 104 anket formu değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Değerlendirmeye tabi tutulan anketlerdeki sorulara verilen cevaplar, tek tek ve dikkatli şekilde okunmuş her sorunun titizlikle ayrımı yapılarak bilgisayara yüklenmiştir. Bilgisayarda verilerin yüzdeleri hesaplanmıştır. Böylece elde edilen verilerle ilgili sayısal değerler tablo ve grafikler halinde bilgisayar kullanılarak gösterilmiştir. Tablodaki bilgiler ışığında da yorumlar yapılmıştır. Elde edilen verilerin daha iyi anlaşılabilmesi için de aynı başlık altında hem öğrenci hem de din görevlilerinin bulguları bir arada, önce öğrencilere sonra da din görevlilerine ait olanlar değerlendirilmiştir.

Bazı soruların altına ilave edilen ve verilen cevapların gerekçelerini tespit edecek mahiyette eklenen “Niçin”? sorusu ile gerekçe tespiti yapılmıştır. Bu tür soruların cevaplarının tasnifi yapılırken birbirine benzer ifadeler bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Çoğunluğun ittifak ettiği görüşler en başta alınmak suretiyle gruplandırılarak özet halinde verilmiştir.

Gerek anketin hazırlanmasında, gerek uygulama ve değerlendirilmesinde gösterilen gayretlere rağmen çalışmanın mükemmel olduğu iddia edilemez. Ancak bu konuda yapılan ilk çalışmalardan biri olması sebebiyle alanında bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Bununla beraber görülen eksiklikler yeni yapılacak çalışmalarla tamamlanabilir.

E. VARSAYIMLAR

İlk planda, yaz kurslarında eğitim ve öğretim, öğrencilerin aldıkları din eğitiminin yeterliliğini ve onların düşüncelerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma, aşağıda açıklanan temel bir takım varsayımlardan hareketle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ayrıca sıralanan bu varsayımların doğruluk dereceleri de belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Yaz Kursları genellikle camilerde yapılmaktadır. Bu sebeple kursların fiziki bakımdan birtakım problemleri vardır.

2. Yaz kurslarının çoğu, öğrenci sayısı bakımından kalabalıktır, bu sebeple görevliler, öğrencilere yeterli şekilde ilgi gösterememektedirler.

3. Birtakım olumsuzluklara rağmen kursa devam eden öğrenciler, devam etmekten memnundurlar.

4. Yaz kurslarına devam eden öğrencilerin çoğunluğunun ailesi ekonomik açıdan, ya dar gelirlili ya da orta düzeyde gelirliler oluşturmaktadır.

5. Yaz kurslarındaki öğrencilerin büyük çoğunluğu kendi isteğiyle bir kısmı da anne-baba ve arkadaşlarının teşvikiyle kursa katılmaktadır.

6. Öğrenci velileri, çocuklarının eğitimiyle ilgilenmemektedirler.

7. Yaz kurslarına gelen öğrencilerin pek çoğu namaz sûrelerini ezberlemek ve Kur’ân’ı öğrenmek için gelmektedir.

8. Yaz kursları süre olarak yeterli değildir.

9. Yaz kurslarına devam eden öğrenciler arasında bir sınıflandırma yapılmamaktadır. Farklı yaş ve eğitim seviyesindeki öğrencilerin aynı yerde bulunmaları eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir.

10. Yaz kurslarında görevlendirilen görevlilere ek ücret verilmemesi eğitim-öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

11. Din eğitimi veren din görevlileri eğitimle ilgili eserleri okumamakta, hatta pek çoğu hiç faydalanmamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
İLKÖĞRETİM ÇAĞI ÇOCUĞUNUN
GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

A.ÇOCUĞUN GELİŞİM DÖNEMLERİNİN BİLİNMESİNİN ÖNEMİ

Eğitimin etkili olabilmesi insan doğasının iyice anlaşılmasına ve ona göre eğitim-öğretim ortamlarının hazırlanmasına bağlıdır. Bunun için, insanın gelişim özelliklerini ve öğrenme olayının nasıl gerçekleştiğini bilmek, eğitimle uğraşanlar için büyük önem taşır. Gelişim kavramının bu önemi sebebiyle, öncelikle gelişim ve gelişim ile ilgili temel kavram ve ilkeler üzerinde durmakta fayda vardır.

1. Gelişim Nedir?

Gelişme, (gelişim) canlı varlığın önemli bir yönüdür. Bu yön bireyin bütün yönleriyle alakalıdır.¹ Bu sebeple gelişim kavramının ne olduğunu anlayabilmek için, öncelikle bu süreç içinde yer alan büyüme, olgunlaşma ve hazır bulunuşluk kavramlarının niteliğinin iyice anlaşılması gerekir. Çünkü bunların gelişim süreci içindeki yeri ve rolünü anlamadan gelişim kavramını açıklamak ve anlamak oldukça zordur. Bunun için öncelikle bu kavramların tanımlarını verelim:

Büyüme, daha çok bedenle ilgili bir kavramdır. Psikolojide büyüme kavramı: “Bedenin hacim ve ağırlık olarak artması demektir.”² Diğer bir ifadeyle, “bir özelliğin miktarındaki azar azar artışlardır.”³

Olgunlaşma, “büyüme ve gelişme olaylarının sonucunda organizmada meydana gelen bir işi yapabilmek için gerekli olan gelişmişlik düzeyine denir.”⁴

Hazır bulunuşluk ise, “olgunlaşma ve öğrenme sonucu kişinin belli davranışları yapabilecek bir düzeye gelmesidir.”⁵

Bütün bu tanımlardan sonra gelişme kavramının şöyle bir tarifini yapmak mümkündür: “Gelişme, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel yönden düzenli bir biçimde değişmesi, vücut organlarının kendilerinden beklenen görevleri yapabilecek bir duruma gelmesidir.”⁶ Bir başka ifadeyle, “hem beden hem ruh yönünden

---

¹ Şentürk, Habil, **Eğitim Psikolojisi**, Tuğra Matbaası, Isparta, 1999, s. 14.

² Şentürk, a.g.e., s. 14.

³ Arkonaç, Sibel Ayşen, **Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi**, Alfa Yay., İst., 1998, s. 338.

⁴ Şentürk, a.g.e., s. 14

⁵ Fidan, Nurettin-Erden, Münire, **Eğitime Giriş**, Alkım Yay., Ank., (ts), s. 132.

⁶ Fidan-Erden, a.g.e., s 130.

organizmanın fonksiyonlarını yapabilmesi için basitten mükemmel doğru göstermiş olduğu değişim sürecidir.”⁷

Günlük dilde genellikle birbirinin yerlerine kullanılan büyüme ve gelişme kavramlarının birlikte ele alınması, gelişim kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı kanaatindeyiz.

2. Gelişme ve Büyüme

Gelişme ve büyüme kavramları arasında bir yakınlık varsa da bunlar birbirinden farklı kavramlardır. “Büyüme” genellikle boyun uzaması ve kilonun artması gibi, bedende gerçekleşen değişiklikleri içerir. Oysa bir çocuğun gelişiminden bahsedildiği zaman, onun bedence büyümesinin yanında nitelik bakımından bünyesinde meydana gelen değişiklikler de kastedilir.⁸

Bu ifadelerle göre gelişim daha genel ve daha kapsamlı bir terimdir. Gelişim canlı varlığın bütün yaşam boyu geçirdiği ileriye ve geriye dönük bütün değişiklikleri kapsar. Beden gelişimi, zekâ gelişimi, kişilik gelişimi, ahlak gelişimi vb. gibi bölümleri içerir. Kısaca gelişim, büyüme ve olgunlaşma kavramlarını da içine alan genel bir kavramdır.⁹

Gelişim, canlı varlıkların bütün yaşamı boyunca geçirdiği değişiklikler¹⁰ olarak tanımlanabildiğine göre, insanın gelişimi süreklilik arz etmekle birlikte, gelişimin hızı, her yaşta aynı oranda gerçekleşmez. Belli fizikî ve biyolojik özelliklerin ağır bastığı çocukluk, ergenlik, gençlik ve yaşlılık dönemleri vardır.¹¹ Ancak bu dönemleri kesin yaş çizgileri ile birbirinden ayırmak mümkün görülmemektedir. Çünkü, her insanın yaşadığı fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar aynı değildir. Ayrıca kalıtım, beslenme, sağlık durumları da gelişimi etkilemektedir.¹²

3. Gelişim İlkeleri

İnsan türünün gelişimine özgü bazı gelişim ilkeleri vardır. Bu ilkeler genelde bütün insanlar için geçerlidir. Öğrencilerin davranışlarının nedenlerine inebilmek ve

---

⁷ Şentürk, a.g.e., s. 14.

⁸ Baymur, Feriha, **Genel Psikoloji**, İnkılap Yay., İst., 1978, s. 44.

⁹ Başaran, İbrahim Ethem, **Eğitim Psikolojisi**, 5. Baskı, Gül Yayınevi, 1996, s. 38.

¹⁰ C.I.Sandström, **Çocuk ve Gençlik Psikolojisi**, (çev. Refia Şemin), İ.Ü.E.F., İst., 1971, s. 3.

¹¹ Armaner, Neda, **Din Psikolojisine Giriş I**, Ayyıldız Matbaası, Ank., 1980, s. 80.

¹² Şentürk, a.g.e., s. 11.

öğrencilerin sorunlarına çözüm bulabilmek için bu ilkelerin gelişim sürecindeki rolünün iyice bilinmesine gerek vardır. Belli başlı gelişim ilkeleri şunlardır:

1. Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin ürünüdür.
2. Gelişimde belli eğilimler vardır.
  - a. Gelişim baştan ayağa; merkezden dışa doğrudur.
  - b. Gelişim genelden özele doğrudur.
3. Gelişim süreklidir ve belli aşamalar içinde gerçekleşir
4. Gelişim bir bütündür; bir gelişim alanı diğeriyle ilgilidir.
5. Gelişimde bireysel farklılıklar vardır.¹³

Buraya kadar gelişim kavramı hakkında aktarılan genel bilgilerden sonra, şimdi de çocuğun gelişim dönemlerinin bilinmesinin eğitim ve öğretim açısından önemi üzerinde durulacaktır.

Çocuğun gelişim dönemi özelliklerinin bilinmesi, eğitimci ve öğretmenlerin çocukları tanımalarına yardım eder. Her gelişim döneminin kendine özgü bir niteliği vardır. Okullarda çocuk ve gençlere etkili öğrenme ortamları yaratmak onların gelişim düzeylerine ve niteliklerine uygun uygulamalarla mümkün olur. Gelişim, öğrenme ve öğretme birbiriyle iç içe ve birbirini tamamlayan süreçlerdir.¹⁴ Bu nedenle, eğitim işi ile uğraşanların, davranışlarını değiştirmeye ve kişiliklerini geliştirmeye çalıştıkları öğrencileri çok iyi tanımaları gerekmektedir. Bu tanıma da, gelişim dönemlerinin bilinmesiyle mümkün olur.

Bu ifadelerden hareketle çocukların, genelde eğitimine özelde ise din eğitimine özen gösterilirken, eğitimle ilgili bütün ilim dallarından faydalanılmalı, çocukların bedenî büyümesi ve ruhî gelişmesi dikkatle takip edilerek eğitim yapılmalıdır. Ayrıca onların duygu ve zekâ gelişiminin de göz önünde tutulması gerekir. Çünkü onların sahip oldukları gelişim özelliklerini bilmek, vermek istediğimiz eğitimin amacına ulaşmasına yardımcı olacaktır. Çocuğun gelişim özelliklerini bilinmeden verilecek eğitim çoğu zaman “boşuna kürek çekmek” deyimini ortaya çıkaracaktır. Nasıl ki bir doktor hastalığı önce teşhis edip sonra tedavi yoluna

---

¹³ Fidan-Erden, a.g.e., s. 133. Ayrıca bkz. Şentürk, a.g.e., s. 12; Erden, Münire-Akman, Yasemin, **Eğitim Psikolojisi**, Arkadaş Yay., Ank., s. 31; Başaran, a.g.e., ss. 36-42.

¹⁴ Fidan-Erden, a.g.e., s. 141-142.

gidiyorsa bir eğitimci de, eğitimde başarılı olabilmesi için çocuğun gelişim özelliklerini dikkate alıp ona göre eğitim vermelidir.

Son yıllarda pedagojiye ve çocuk psikolojisine ait araştırmaların ve tecrübelerin sonuçlarından anlaşılmıştır ki, genç nesillerin yeteneklerine ve gelişmelerine çok dikkat etmek gerekir. Çocukların gelişim evrelerine dikkat etmeden eğitimde başarılı olmanın asla imkanı yoktur. Eskiden çocuğun ihtiyacına uygunluktan çok, onun bellemesi gereken şeylerin belirlenmesine önem veriliyordu. Çocukların niçin ezberlemedikleri veya ezberlemedikleri bu günkü anlamda göz önünde bulundurulmuyordu. Çocuk Psikolojisi, Öğrenme Psikolojisi gibi yeni bilimlerin bulgularının değerlendirilmesi, ailelere ve öğretmenlere, çocuğu tanımanın, öğretimi çocuğa göre ayarlamamanın gereğini öğretti. Bu yeni bulgular, çocuğun dinî gelişimini de ortaya koydu. Böylece çocuğa göre öğretimin yapılması sağlandı.¹⁵

Bütün anne, baba ve eğitimcilerin ortak amacı çocuğu anlamak, onun başarılı ve mutlu olmasını sağlamak olmalıdır. Çocuğun özellikleri yetişkinlerinki ile aynı değildir. Çünkü herkes gibi çocuk da kendine has özellikler taşıyan bir varlıktır. Çocuğun bizden farklı yönleri ve onu bizden ayıran özellikleri eğitimci tarafından bilinmesi gerekir. Bütün bu ve benzeri açıklamalar çocuğun gelişim özelliklerinin bilinmesinin önemini göstermektedir.

Sonuç olarak, insanın gelişiminin belli çağlara ayrımı, eğitim yönünden bazı kolaylıklar sağlar. İlk olarak, her çağın özelliklerini tanımak ve kümeleştirmek kolaylaşır. İkinci olarak, her çağın özelliklerini bilerek o çağda nasıl eğitim verileceği bilinebilir. Üçüncü olarak da, her çağın ilk, orta ve yüksek okul gibi bir bütünlük gösterebilecek bir döneme alınmasını sağlamış olur.¹⁶

Bu ifadeler, çocuğu daha iyi tanıyıp verilen eğitimden daha iyi sonuçlar alabilmek için onların gelişimi hakkında bilgi sahibi olmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple araştırmamızda çocuğun bedensel, duygusal, zihinsel ve dinî gelişim dönemlerini çeşitli yönlerden ele alan eserleri inceleyerek açıklayacağız.

B. 6-14 YAŞLAR ARASI (İLKÖĞRETİM ÇAĞI) ÇOCUĞUN GELİŞİMİ

¹⁵ Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi ve Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yay., 4. bsk., Ank., 1999, s. 74.

¹⁶ Başaran, a.g.e., s. 38-39.

Psikolog ve pedagoglar çocukların ortak eğilimlerini ve davranış kalıplarını göz önünde bulundurarak, ilköğretim çağını çeşitli evrelere ayırmışlardır.¹⁷ Genel olarak kabul edilen çocukluk ve ergenlik dönemi gelişim evrelerini aşağıdaki tabloyu esas alarak inceleyeceğiz.

Bebeklik evresi	Doğum - 2. yaş
Çocukluk evresi	
a) İlk çocukluk veya Okul öncesi dönem	(2.-6. yaşlar)
b) Son çocukluk veya ilkokul dönemi	(6.-11. yaşlar)
Ergenlik Dönemi	
a) İlk Ergenlik	(11.-14. yaşlar)
b) Ergenlik	(14.-18. yaşlar)

Araştırmamızın sınırları içerisinde kalmak üzere belirtilen bu yaş gruplarından sadece iki dönem (son çocukluk veya ilkokul dönemi ve ilk ergenlik dönemi) üzerinde duracağız. 15 yaşından 18-20 yaşına kadar ergenlik çağı¹⁸ olarak nitelendirilir ki bu bizim araştırmamızın sınırları dışındadır. Ancak bu dönemleri incelemeye başlamadan önce şunu ifade etmek gerekir. Hemen hemen her psikoloji kitabında bu dönemler farklı farklı tasnif yapılmıştır. Bu durum bizlere çocukluk ve ergenlik çağlarını kesin yıllarla ayırmanın zor olduğunu göstermektedir. Buna rağmen biz araştırmamızda genel tarafından kabul gören yukarıdaki yaş gruplarını esas alıp inceleyeceğiz.

Burada şunu da vurgulamak gerekir ki, çocuğun gelişimini, gelişim çağlarına göre veya duygu, zihin, beden gibi gelişim alanlarına göre ayırmak, onun daha iyi tanınmasını sağlamak içindir. Çocuk hakkında bilgi sahibi olabilmemiz için onunla ilgili bilgilere ihtiyacımız vardır. Çünkü çocuğun kabiliyeti, başarısı, ilgileri, duygusal olgunluğu ve dinî tutumları ile ilgili ne kadar doğru bilgi sahibi olursak o kadar iyi kararlar verebilir ve eğitimde başarılı olabiliriz. İşte bütün bunlar gelişim dönemlerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

1. Son Çocukluk veya İlkokul Dönemi (6.-11. yaşlar)

¹⁷ Şentürk, a.g.e., s. 13.

¹⁸ Şentürk, a.g.e., s. 13.

Kızlarda 6.-11. yaş aralarında, erkeklerde ise 6.-12. veya 13 yaş arasında yer alan evreye “son çocukluk dönemi” veya “temel eğitim çağı” adları verilmektedir.¹⁹ Bu dönem, çocuğun aile ortamından çıkıp, sosyal çevreye iyice karıştığı evredir. Çocuk bu evrenin sonlarına doğru somut düşünme aşamasından, soyut düşünme aşamasına geçer. Çocuklar kendi aralarında birçok grup oluştururlar. Bu grupların oluşumunda cinsiyet faktörü en önemli etken olarak karşımıza çıkar.²⁰ Son çocukluk evresi eğitim öğretim açısından son derece önemlidir. Çocuk ilk defa düzenli, planlı ve programlı eğitimle karşılaştığı ve toplumsal hayata katıldığı için bu evre, psikologlar tarafından “çocuğun sosyo-kültürel doğumu” olarak adlandırılmaktadır.²¹

Eğitimcilerin tespitlerine göre, 6. yaşını doldurup okul çağına gelen çocuklarda artık “beş duyu” dediğimiz; görme, işitme, dokunma, tat ve koku alma duyuları tamamlanmış olmaktadır. Bir başka ifadeyle çocuklar, okuma ve öğrenme için gerekli olan beş duyuyu ve ayrıca bedenî, zihnî, sosyal, ruhsal vb. gelişmeleri yeterince tamamlamışlar, artık kendilerine verilecek birtakım bilgileri almaya ve öğrenerek benimsemeye hazır vaziyete gelmişler demektir.²²

7. yaşında çocuklar artık güçlük çekmeden rahatlıkla konuşabilecek olgunluğa da erişmişlerdir. Yine bu dönemde birtakım hükümler verebilirler veya verilen hükümlerden sonuçlar çıkarabilirler.²³ Diğer taraftan bu yaşa gelmiş çocuklar, birtakım ferdi farklarda göstermeye başlamışlardır. Çünkü bu yaş aynı zamanda temyiz (ayırדתme) döneminin başlangıcıdır. Artık varlıkları rahatlıkla birbirinden ayırabildikleri gibi, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırדתme duygu ve kabiliyetine de sahip olmuşlar demektir.²⁴

Bu tespitler ışığında çocukların farklı konularda olduğu gibi dinî konularda da yeni bilgiler öğrenebileceklerini veya bu yaşlarda öğrendikleri bilgileri sonraki yaşlarda daha ileri seviyede geliştirebilecekleri söylenebilir.

8-9 yaşlarında çocuklar yavaş yavaş “bütünden parçaya” doğru bir anlama ve kavrama yolunda gelişmeler gösterirler.²⁵ Yine bu yaşlarda çocuğun sosyal, zihnî,

¹⁹ Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yay., Ank., 1993, s. 63.

²⁰ Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yay., İst., 1995, s. 85-86.

²¹ Yavuz, Kerim, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yay., İst., 1992, s. 23-24.

²² Öcal, a.g.e., s. 90.

²³ Yavuz, Kerim, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, DİB Yay., Ank., 1983, s. 238.

²⁴ Öcal, a.g.e., s.90.

²⁵ Yavuz, a.g.e., s. 119-120.

fikrî, manevî ve estetik bakımdan sahip olduğu ferdi kabiliyetleri, ilgiler vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır.²⁶

Bu devrenin sonlarına doğru, 10 yaşlarındaki çocuk temel gelişimin doruk noktasındadır. Bedenî ve ruhî yönden önemli ölçüde olgunlaştığı gibi; büyüklerle ilişkilerinde de dengeli, uyumlu ve başarılıdır. Kısaca çocukların en mutlu oldukları yaş 10 yaşlarıdır.²⁷ Diğer taraftan bu yaştaki çocuklar anne ve babalarına son derece bağımlıdır. Anne ve babalarıyla arkadaşlık etmek, onlara her konuda güvenmek isterler. “Babamın dediği gibi ...”, “Annemin dediğine göre...”, gibi sözlerle ebeveynlerini nasıl bir otorite olarak gördüklerini ortaya koyarlar. Ebeveynler bu yaşın değerini bilmelidirler. Çünkü on yaş gelişim döneminin altın çağıdır. On yaşındaki çocuk, o güne kadar kazandığı nitelikleri özümser, dengeler ve geliştirir. Onuncu yaş, on birinci yaşta ortaya çıkacak atılımlardan önce nefes alınan bir düzlük gibidir.²⁸

11 yaşından itibaren çocuk kavramlara, önermelere ve her türlü zihnî işlemlere kolaylıkla girmeye başlamaktadır.²⁹ Çocukta kavramlar basitten bileşiğe, somuttan soyuta doğru yavaş yavaş gelişir. Soyut kavramlarla düşünebilmenin ancak 11 yaşında mümkün olduğu, dinî kavramlarda ise bunun 13 yaş civarında gerçekleşebileceği araştırmaların ortaya koyduğu bir husustur.³⁰

Okul çağı çocuğun duygu gelişiminde; değişen, genişleyen çevrenin, arkadaşlarının, okulun ve sınıfın havası etkili olmaktadır. Eskisine nazaran çocuk daha bağımsız olmak istemektedir. Engellemelere, fazla öğüte, tenkide, farklı muamelelere kızgınlığı gözlenir. Kıskançlıkları devam eder ve bunları alay etme, hakaret, kavga vb. sebeplerle açığa vurur.³¹

Yine bu dönemin sonlarına doğru, çocuğun dinî konulara ilgisi artmış ve dinin özünü kavramaya başlamıştır. Bu döneme “*dinî uyanış çağı*” adı da verilir. Dinî duygu ve düşünceleri şuur ve irade seviyesine yükselerek, onların bütün kişiliklerine nüfuz etmiştir. Böylece erken yaşlardan itibaren din duygusu ve ona bağlı heyecanların

---

²⁶ Yavuz, a.g.e., s. 67.

²⁷ Ay, Mehmet Emin, **Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?**, Timaş Yay., 15. Baskı, İst., 2002, s. 42.

²⁸ Varol, Ramazan, **Anne-Baba ve Eğitimciler Olarak Çocuklarımıza Neyi, Ne zaman ve Nasıl Öğretelim?**, 2. Baskı, Bilge Yayıncılık, İst., 2003, s. 164-165.

²⁹ Ayhan, Halis, **Din Eğitimi ve Öğretimi**, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İst., 1997, s. 112.

³⁰ Selçuk, Mualla, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yay., İst., 1996, s. 35.

³¹ Yavuz, a.g.e., s. 79-80.

yerini, ergenlik öncesi dönemde “*dinî uyanma*” alır. Bu uyanış çocukların kendi içlerinde dini çok ciddiye almalarını sağlar. Oruç ve namaza ilgi artar. Genç sahip olduğu sağlıklı duygusal yapısında herhangi bir problem yaşamadığı için hiçbir azarlamaya mahal kalmaksızın din çocuk ruhuna yerleşir ve ergenlik dönemine kadar yoğunluğu devam eder.³²

Bu dönem çocuğu özellikle soyut konularda kendi dini ile diğer dinler arasında farklılıkları, ilgileri ve üstünlükleri araştırır, tespitler yapar, ayrımlara gider. Onun din eğitiminde bu farklılıklar da konu edilmelidir.³³

İlkokul dönemi çocukların gelişim özelliklerinin kısaca açıklanmasından sonra, bu çağdaki çocuklara eğitim uygularken dikkat edilmesi gereken birkaç hususu da belirtmekte fayda vardır:

– Her şeyden önce çocuğun çocuk olduğunu kabul etmek gerekir. Ondan büyük kişiden beklenen olgunluk beklenmemelidir.

– Kötü huylarını alışkanlık haline getirmeden giderme yoluna başvurulmalıdır.

–Nutuk Çekme” yöntemi uygulanmamalıdır. Kendisine nutuk çekilen çocuk utanır, küçük düşer, yetersizlik duygusuna kapılır ve karşı koyar.

– Çocuğun olumlu davranışlarını övme yoluna gidilmelidir.

– Eğer çocuk eğitiminde cezalandırma yönteminden yararlanmak gerekirse, onu sevdiği bir şeyden mahrum bırakmak daha etkili bir yöntemdir.³⁴

2. İlk Ergenlik Dönemi (11.-14. yaşlar)

Bu çağa gelen çocukların kendilerine özgü zevkleri, ilgileri, merakları vardır. Bu nedenle her konuda çocukların bu özelliklerini göz önünde tutmak gerekir.

10 yaşından itibaren çocuklar, çocukluktan biraz farklı döneme girerler. Çocukluğun ve gençliğe hazırlığın özelliklerini bir arada taşıyan bu döneme “*ilk gençlik*” veya “*ilk ergenlik*”³⁵ denilmektedir.

---

³² Şentürk, Habil, *Din Psikolojisi*, Esra Yay., Konya, 1997, ss. 69-71.

³³ Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, M.Ü. İlahiyat Fak. Yay., İst. 1996, s. 225.

³⁴ Varol, a.g.e., s. 152.

³⁵ Bilgin-Selçuk, a.g.e., s. 81.

Bu dönem çocukluktan çıkma, yetişkinliğe doğru adım atma dönemidir. Ergen artık bir kimlik arayışı içine girmiştir. Bu dönemde kişi bir taraftan kendi özel gayretleriyle bir taraftan da çevredeki yetişkinlerin yardım ve rehberliğiyle kimlik kazanma yolunda gelişmeler gösterecektir.³⁶

İlk ergenlik 13-14 yaşlarına kadar sürer. Bu çağın iki belirgin özelliği vardır: 1. Bilgiye düşkünlük 2. Fizik gücün dorukta oluşu. Bilginin ve gücün birlikte ortaya çıkması çocukları bencilleştirir, onları ele avuca sığmaz hale getirir. Büyükler bu durumu “*yaramazlık*” ve “*haylazlık*” olarak belirtirler.³⁷ Fizik gücün doruğunda olması, öğretim için büyük zorluklar yaratır. Ana babasını çok seven ve onlarla iyi geçinen çocuklar bile, bu yaşa gelince tavır değiştirirler. Güvensizlik, kuşku ve sinirlilik hali içine girerler. Beden gücünün dürtüleri ile yerlerinde duramayan çocuklar, kaba ve sert hareket yapmaktan hoşlanırlar. Bu yüzden öğretmen için disiplini sağlamak zorlaşır.³⁸

İlk ergenlik çağının bilgiye düşkünlüğü ve bilgi alışı, bundan önceki çağda olduğu gibi duygusal değil, zihinseldir. Çocuklar artık bilgileri itirazsız kabul etmezler, onları akıl ile kavramaya çalışır. Bu sebeple öğretimin bütününde olduğu gibi din öğretiminde de bilgilerin akla kavratılması önem taşıyacaktır. Bir annenin şu ifadesine bakalım:

*“Çocuğuma, Allah’tan her şeyi isteyebileceğini, Allah’ın duaları kabul edeceğini söylemiştim. Geçen gün bana şöyle bir açıklama yaptı: -Uzaktan kumandalı bir uçak istiyorum. Biliyorum, Allah bana gökten oyuncak atacak değil, ama senin kalbine, çocuğuma bir uçak alayım isteğini verebilir. Sen de bana oyuncuğu alırsın.”*³⁹

Bu ve benzeri gelişmeler, din eğitimi ve öğretiminde çok önemlidir. Ailede ve çevrede duygusal olarak öğrenilmiş bütün bilgiler, bu dönemde artık akıl süzgecinden geçirilerek değerlendirilecektir.

Bununla birlikte ilk ergenlik çağında çocuklar henüz çocukluk çağının özellik ve ihtiyaçlarını da devam ettirirler. Bu nedenle öğretimin duygusal yanının da ihmal

---

³⁶ Erden-Akman, a.g.e., s. 82.

³⁷ Bilgin-Selçuk, a.g.e., s. 81.

³⁸ Şentürk, a.g.e., s. 50.

³⁹ Bilgin-Selçuk, a.g.e., s. 81-82

edilmemesi gerekir.⁴⁰ Bu çağdaki çocuğuna din eğitimi sunmak isteyen anne-baba çocuğuyla kesinlikle ters düşmemeli onun bulunduğu psikolojik durumu dikkate almalıdır.

Bu yaştaki çocuk, biyolojik yönden de bir eşik atlama noktasındadır. Artık çocuk olmaktan çıkmıştır ama, bu çocuklardan hiçbir zaman yetişkin davranışı beklenmemelidir. Çünkü onlar isteseler de yetişkin gibi davranamazlar, buna gücü yetmez. Yetmeyen güç irade gücüdür.⁴¹ Söz dinlemek, ilk gençlik çağı çocuklarına zor gelir. Bu yüzden davranışlarında yetişkinlere karşı baş kaldırma, onlarla boy ölçüşme olabilir. Her şeyi kaba kuvvetle, dıştan çözülemeye eğilimlidirler. Engel tanımak istemezler ve bundan büyük zevk alırlar. Üzerlerine fazla varılırsa büyüklerinkinin yanı sıra Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnemek bile onlara çekici gelebilir. Böylesi tavır alışlar, din eğitiminin yolunu bütün bütün kapayabilir.⁴² Bu sebeple bu dönemde gerek aile gerekse eğitim çevresi iyi bir rehberlik görevi yüklenerek bu sorunlu dönem, mutlu bir dönem olarak geçebilir.

Buraya kadar ilköğretim çağı çocuğunun gelişim özellikleri hakkında genel bir bilgi verildi. Bundan sonra, bu çağın gelişim alanlarından bedensel, duygusal, zihinsel ve dinî gelişim dönemleri detaylı şekilde ele alınacaktır.

C. BEDENSEL GELİŞİM

1. İlkokul Dönemi

Her ne kadar ferdi farklılıklar nedeniyle çocuktaki aşamaları kesin sınırlarla ayırmak mümkün değilse de, 6-12 yaşlar arası çocukta belli ve önemli bir gelişim dönemini kapsamaktadır. Çünkü 7. yaş çocuk gelişmesinde, tabii yönelişlerin açığa çıkmaya başladığı bir yaştır.⁴³

Okul öncesinde başlayan büyüme hızındaki düşme, ilkokul sonlarına kadar devam eder. 7 yaşındaki erkek çocukların ortalama boyları 127 cm. iken 10 yaşına geldiklerinde 138 cm. ye ulaşır. Bu çağdaki kızlar, erkeklerden yaklaşık 4-5 cm daha kısadır.⁴⁴ Ancak 10 yaşlarına doğru ise fizikî ve biyolojik gelişme ve değişimlere bağlı olarak bilhassa kızlarda ani boy artışları ve bedende cinsiyetle ilgili ayırt edici

---

⁴⁰ Bilgin-Selçuk, a.g.e., 82.

⁴¹ Bilgin-Selçuk, a.g.e., s. 82.

⁴² Bilgin-Selçuk, a.g.e., s. 82.

⁴³ Yavuz, a.g.e., s. 2.

⁴⁴ Erden-Akman, a.g.e., s. 40.

gelişmeler görülür. Bu zamana kadar erkek çocuklar daha boylu ve daha iri bir bedene sahipken bundan sonraki dönemde kızlardaki hızlı beden gelişmesi sebebiyle erkekleri boy ve ağırlıkta geçtikleri görülür.⁴⁵

Her çocuğun vücut gelişimi aynı hızda değildir. Vücudun gelişimini engelleyen pek çok sebepler vardır: Hastalık, besinsizlik, duygusal bozukluklar vb. Ayrıca beden duruşlarının düzgün veya bozuk olmasının da pek çok sebepleri vardır: Bedenin iyi beslenmemesine bağlı olarak kemiklerin iyi gelişmemesi duruşları bozabildiği gibi, küçük yaşlarda çocukların çarpık ya da yumuşak yataklarda büyütülmesi, özellikle ilkökul öğrencisinin sürekli sırada oturmaya zorlanması da kemiklerin çarpıklaşmış duruşların bozulmasına yol açmaktadır.⁴⁶

Bütün bunların göz önünde tutulup çocuğun sağlıklı bir vücuda sahip olmasına yardımcı olmak hem anne babanın hem de eğitimcilerin görevidir. Şu bir gerçektir ki, çocuğun çevresi içinde dengeli bir yaşama yeteneği kazanması, sağlıklı gelişimi ile mümkündür.

Bu çağda çocuğun kemik gelişimi tamamlanmıştır, ama henüz bilek ve parmak kemikleri ince işleri yapabilecek olgunluğa ulaşamamıştır. Bel, kol, bacak kemikleri ağır işleri yapabilecek durumda değildir.⁴⁷ Bu dönemlerde verilecek bedensel görevlerin çocuğu aşırı derecede yormayacak biçimde ve yeterli dinlenmeye elverişli olması gereklidir. Başaran'ın ifade ettiği gibi, verilen görevlerin çocuğun gelişimini engelleyici olmamasına dikkat etmek gerekir.

Bu ifadelerden hareketle, bu dönemde çocuğu yapamayacağı işleri yapmaya zorlamamak gerekir. Çocuğun kemiği olgunlaşmadığından kaldıramayacağı ağırlık yüklendiğinde, vücut bozuklukları ve sakatlıklar olabilir. Çocuğun ileride sağlıklı bir yaşam sürmesi için vücut gelişimini tamamlayıcı ve onu toplum içinde huzursuz yapacak olan sakatlıkları engelleyici bir eğitim uygulamak gerekir.⁴⁸

2. İlk Ergenlik Dönemi

Bu dönemde kişi artık çocukluktan çıkma, gençliğe adım atma durumundadır. Beden ve hareket gelişmesindeki seviyenin yükselmesi de buna paralel olarak kendini

---

⁴⁵ Şentürk, a.g.e., s. 15.

⁴⁶ Başaran, a.g.e., ss. 58-60.

⁴⁷ Başaran, a.g.e., s. 52.

⁴⁸ Başaran, a.g.e., ss. 60-62.

gösterecektir.⁴⁹ Bu çağda kişi beden ve hareket yönünden çok hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Bedendeki bu gelişme bir takım değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle kişi, kendini tanımakta güçlük çekmekte, bu yeni gelişmelere ayak uyduramamaktadır.⁵⁰ Bedendeki bu gelişme ve değişimlere paralel olarak bir ruhi gelişme yoksa kişi psikolojik problemlerle karşılaşabilir. Bir bakıma intibak gücünü çekmekte yeni durumlara uyum sağlayamadığı için bocalamaktadır.⁵¹

Anne-baba ve öğretmenlere bu bakımdan büyük görevler düşmektedir. Bu dönemdeki kişilerin rehberliğe, arkadaşça ilişkilere ve yakınlığa ihtiyacı olduğunu bilerek onlara bu kritik dönemlerde biyolojik, psikolojik, dinî ve ahlakî konularda gerekli bilgilerin verilmesi gerekir. Böylece geçiş dönemi olarak bilinen bu en kritik dönem sorunsuzca aşılabilir.⁵²

Eğitim açısından da bu dönemin önemi büyüktür. Çünkü insan yaşamının en zor dönemlerinden biri olan erginliğin rahatça geçirilebilmesi, çocuğun eğitimiyle yakından ilgili kişilerin çok dikkatli olmalarına bağlıdır. Bu dönemde anne, baba ve öğretmenlerin sabırlı, anlayışlı ve hoşgörülü olmaları ve eğitimde de çocuğun ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulması gerekir.

D. DUYGUSAL GELİŞİM

1.Çocuğun Duyguları ve Temel İhtiyaçlar

Kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmaması çeşitli duyguların doğmansa sebep olmaktadır. Bu bakımdan duygular ile ihtiyaçlar arasında yakın bir ilişki vardır.

Duygu ve ihtiyaç arasındaki bu ilişki doğumla birlikte başlar. Çocuk ağlama ve vücut hareketleri ile duygu yönünü açığa vurmaktadır. Temel ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra bebekler, çevreden ilgi ve dostluk beklerler. İnsan doğuştan başlayarak sevgi ihtiyacını ve sevmeye eğilimini açıkça belirtmektedir. Bebekler üzerinde yapılan araştırmaların bulguları, onların derin bir duygusal hayatı olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu duygular bütün halindedir ve zamanla unsurlara

---

⁴⁹ Varol, a.g.e., s. 196.

⁵⁰ Şentürk, a.g.e., s. 15.

⁵¹ Erden-Akman, a.g.e., s. 41 vd.

⁵² Şentürk, a.g.e., s.16.

ayrılabilir. Duygu gelişiminde hem olgunlaşma hem de öğrenmenin rolü vardır.⁵³

Diğer taraftan duygular davranışlara yön verir, tutum ve davranışlara önderlik ederler. Kişinin bütün etkinlikleri duyguları ile birlikte bulunur. Çevresi ile etkileşimi sonucunda kişi olumlu veya olumsuz duygunun içindedir. Duygular, insan davranışlarının hayattaki uyum ve uyumsuzluklarının en önemli etmenleri arasındadır. Duygular yönelttikleri davranışlara göre olumlu veya olumsuz duygular olmak üzere gruplandırılmışlardır. Saldırgan davranışlara yönelten duygular (öfke, kıskançlık, nefret), yasaklayıcı ve savunucu davranışlara iten duygular (korku, üzüntü, sıkıntı, bıkkınlık), olumlu davranışlara yönelten duygular (sevgi, şefkat, mutluluk, merak) gibi.⁵⁴ Acaba niçin bazı hallerde sevgi, merhamet ve güven besleriz de bazı hallerde kin, korku ve umutsuzluk duygusuna kapılırız?

Yukarıda da ifade edildiği gibi, kişinin ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmaması çeşitli duyguların doğmasına sebep olmaktadır. Bu da bizlere duygular ile ihtiyaçlar arasında yakın bir ilginin olduğunu göstermektedir.

İhtiyaç organizmada bir eksikliğin duyulmasıdır. Eksikliği gidermek için organizmada beliren güce “dürtü” organizmanın ihtiyacını gidermek için belli bir yönde eğilimine “güdü” denilmektedir. Güdüler bir takım davranışlara yol açar. Bu durum şöyle formüle edilmektedir:

İhtiyaç-dürtü-güdü-davranışlar⁵⁵

Organizmanın çok sayıda ihtiyaçları vardır. Bunlar fizyolojik ve psikolojik olmak üzere ikiye ayrılabilirler.

Fizyolojik (temel) ihtiyaçlar; evrensel ihtiyaçlardır. Çünkü bütün canlılarda ortaktır. Bunlar vücudun canlı kalması için gereken ihtiyaçlardır. Yeme, içme, uyuma, dinlenme bu tür ihtiyaçlardandır. Bu ihtiyaçlar karşılanmadan bir üst düzeydeki ihtiyacın karşılanması beklenemez. Meselâ, karnı aç olan bir çocuğun derslere gereken ilgiyi göstermesi beklenemez.

Psiko-sosyal (üst düzey) ihtiyaçlar, fizyolojik ihtiyaçlardan daha karmaşık olup sınıflandırılmaları güçtür. İçinde yaşanılan toplumun, kültürün etkisiyle farklılıklar

---

⁵³ Selçuk, a.g.e., s. 54.

⁵⁴ Başaran, a.g.e., s.108.

⁵⁵ Baymur, a.g.e., s. 66

gösterebilirler. Farklılıklara rağmen insanlarda ortak kabul edilen ihtiyaçlardan bazıları şunlardır: Bağlılık ihtiyacı, güvende olma ihtiyacı, mutluluk ihtiyacı, kabul edilme ihtiyacı, özgürlük ihtiyacı, merakını giderme ihtiyacı.⁵⁶

Bu ihtiyaçlar sıralamasında önemli olan ihtiyaçların öncelik sıralamasıdır. Buna göre, öncelikle karşılanması gereken ihtiyaçlar karşılanmadan bir üst basamaktakiler kendini ihtiyaç olarak hissettirmez.

Ruh sağlığı için çeşitli ihtiyaç ve güdülerin sağlıklı bir şekilde doyurulmasının önemi büyüktür. İhtiyaçların doyurulmaması, kişilikte “engelleme” ve “çatışma” olaylarını meydana getirir. Engelleme insanda kaygı, öfke, yılgınlık gibi olumsuz ruh hallerine sebep olabilir.⁵⁷

İşte bu noktada genelde eğitim özelde ise din eğitimi ve öğretimi, olumlu duyguların ortaya çıkmasını engelleyici sıkıntı, sarsıntı ve güçlüklerin aşılmasında insana yardımcı olabilmelidir.

Burada şu gerçeği de ifade etmek gerekir. Çocukluk çağı, korkuları bol olan bir dönemdir. Çocuğun kolay korkuya kapılma duygusundan faydalanan yetişkinler bazı hatalı davranışlarda bulunabilmektedirler. Allah'ın her yaramazlığı gördüğü, kötü hareketleri günah defterine kaydettiği söylenerek çocuk korku duygusuyla eğitime çalışılmaktadır. Çocuk gözünde Allah, seven, koruyan, hoş gören, affeden özellikleri ile değil; ceza veren, cehennem ateşinde yakan bir varlık olarak canlanabilmektedir.⁵⁸ Böyle bir eğitim çocuğun dine ve din eğitimine karşı olumsuz bir tavır takınmasına sebep olabilir. Bu tür bir duruma yol açmamak için çocuğa korkudan ziyade Allah sevgisini öne çıkaran bir eğitim metodu uygulanmalıdır.

2. Duygusal Gelişim Basamakları

Duygusal gelişim yönünden en önemli basamak okul öncesi dönemdir. Bu basamakta çocuğu saldırgan, savunucu ve kaçırıcı davranışlara yönelten tüm duygu ve coşkuları doğar ve yerleşmeye başlar.⁵⁹ Ancak okul öncesi dönem araştırmanın sınırlılığı dışında kaldığı için bu dönem üzerinde fazlaca durulmayacaktır, fakat diğer

---

⁵⁶ Baymur, a.g.e., ss. 64-66; Erden-Akman, a.g.e., ss. 234-236; Cüceloğlu, Doğan, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İst., 1991, ss. 235-238; Şentürk, a.g.e., ss. 83-87.

⁵⁷ Selçuk, a.g.e., s. 55.

⁵⁸ Yörükoğlu, Atalay, “Ruh Sağlığı, Ahlâk Değerleri ve Din Eğitimi”, **Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**, İlahiyat Vakfı Yay., Ank., 1981, s. 214.

⁵⁹ Başaran, a.g.e., s. 98.

basamaklar bu dönemin üzerinde yükseldiği için, zaman zaman yeri geldikçe kısaca değinilecektir.

a) İlkokul Çağı Çocuğun Duygusal Gelişimi

Duygusal gelişimin içerisinde bulunan öfke, nefret, inatçılık, kıskançlık, korku, endişe, merak, sevgi, mutluluk, sempati gibi duygular bebeklik ve okul öncesi dönemlerde edinilir.⁶⁰ Aile çevresinin, bu tür duyguların oluşmasında ve gelişmesinde katkısı çok büyüktür. Mesela, çocuk öfke yoluyla istediklerini elde etmeyi öğrenirse bu duygu çocukta, yerleşik bir davranış haline dönüşür.⁶¹

6-7 yaşlarına doğru çocuğun bu duygularında bir azalma görülür. İyi eğitim verilen çocuklarda bu azalma daha fazladır. Ancak ilk çocukluk evresinde bu tür duyguları desteklenmiş ise çocuk bu huylarını sürdürebilir.⁶²

Bu dönemde çocuk, duygusal olarak halen yetişkine bağımlı olmasına rağmen, okul öncesi döneme oranla daha bağımsız olma eğilimindedir. Bu eğilimi engellendiğinde öfkelenir. Ayrıca, başarısızlığından dolayı yerilmesi, uzun süreli öğütlerle karşı karşıya kalması da onun öfkelenmesine yol açar.⁶³ Bu yüzden çocuklara kendi kişisel güvenliğini sağlamada, kendi arkadaşlarını seçmede, kendi zamanını kullanmada gittikçe artan bir sorumluluk vermek gerekmektedir.⁶⁴

10 yaşlarına doğru ise, çocuk genellikle sorunlar üzerinde fazla durmaz, bir denge içindedir. Bu yaştaki çocuklar kendilerine güvenirlere, çevresindeki değişikliklere fazla önem vermezler, olaylar karşısında peşin hükümleri yoktur.⁶⁵

Bu çağın sonlarına doğru, çocuğun merakında oldukça bir yavaşlama başlar. Bunun başlıca iki nedeni vardır: 1. Çocuğun geçmişteki yaşantıları, merak edeceği varlık ve olayların sayısını azaltmıştır. 2. Başkalarının ilgisini çekmek için yaptığı sorma ya da merak ediyor görünme davranışı azalmıştır. Buna karşın, çocuğun merakı yeniliklere ve daha anlamlı olay ve varlıklara doğru yönelerek, nitelikçe gelişmiştir.⁶⁶

---

⁶⁰ Yavuzer, Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İst. 1988, s. 75.

⁶¹ Başaran, a.g.e., s. 125-126.

⁶² Başaran, a.g.e., s. 99.

⁶³ Yavuzer, Haluk, **Ana-Baba ve Çocuk**, Remzi Kitabevi, 9. Basım, İst., 1996, s.109.

⁶⁴ Duygusal Gelişim, http://www.tevfikfikret-ank.k12.tr/rehber/b_gelis.asp, (22.07.2004).

⁶⁵ Yavuzer, a.g.e., s.131.

⁶⁶ Başaran, a.g.e., s. 101.

b) İlk Ergenlik Dönemi Çocuğunda Duygusal Gelişim

İlk ergenlik dönemi dengesiz ve düzensiz bir evredir. Bu evre “gence hiçbir şey anlatılmadığı için, anlatma çabasının yoğun olduğu bir dönem” olarak açıklanabilir. Dönem, bir çelişkiler dönemidir. Yalnızlıktan duyulan hazzın yanı sıra bir gruba katılma özlemi, yetişkini hor görme ama ona dayanma; endişe ve umutsuzluğa karşın geleceğe coşkuyla yöneliş bu çelişkilerin en belirginleridir. Bu evrede duyguların şiddet kazandığı görülür. Bunlar sinirlilik, öfke, bağırma, her şeye karşı gelme gibi özelliklerdir.⁶⁷

Diğer taraftan bu dönemde kişi ergenlik çağına girmiş, zihinsel gelişim açısından soyut işlemler dönemine ayak basmıştır. Bu sebeple vicdan gelişmesi de belli bir düzeye gelmiştir. Artık körü körüne değil, bilerek iyi-kötü değerlendirmesini yapabilecek seviyeye gelmiştir. Bu çağdaki çocuğun disiplin anlayışı da çocukça değil, daha onurludur. Bu sebeple cezadan ziyade takdirin işe yaradığı görülür.⁶⁸ Çünkü bu dönemde duyguları ortaya çıkaran unsurlarda değişme görülür. Mesela, önceki çağlarda çocuk ihtiyaçlarının, isteklerinin karşılanmamasına ve özgür hareketinin engellenmesine öfkelenirken, bu çağlarda ise karşı cins yüzünden çıkan sorunlardan, gururunun incitilmesinden, alışkanlıklarının gereksiz yere başkaları tarafından kesilmesinden vb.⁶⁹ gibi sebeplerden öfkelenebilir.

Yine bu dönemlerde çocukta imrenme duygusu da ön plana çıkar. İmrenme davranışı, ergenliğin başlarında imrenilen nesnelere kötülme biçiminde görülür. Ergenliğin sonlarına doğru gençler, imrenilen nesnelere karşı ya hayranlıklarını açıkça belirtirler ya da ilgilenmiyormuş gibi davranırlar.⁷⁰

Bu dönemde korku, utangaçlık, bıkkınlık gibi duyguların kişide görülen belirgin sonuçları, davranışlarda donma, beceriksizlik, terleme, şaşkınlık ve kaçma biçiminde gözlenir. Gencin korkuları azalır ama geçmişteki korkuların yerini endişe ve üzüntüler alır. Bu yüzden bu dönemler korku evresi olmaktan çok endişe ve üzüntü evresidir.⁷¹

---

⁶⁷ Duygusal Gelişim, <http://www.egitim.com/cocuklukokulyillari.asp?> (20.07.2004)

⁶⁸ Şentürk, a.g.e., s. 40-41.

⁶⁹ Başaran, a.g.e., s. 101.

⁷⁰ Başaran, a.g.e., s. 101.

⁷¹ Başaran, a.g.e., s. 101-102.

Çocuğun duygusal gelişimiyle ilgili verilen bu bilgilerden sonra, şimdi de duygusal gelişimin içinde önemli bir yer teşkil eden, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde de büyük önem taşıyan iki kavram üzerinde durulacaktır.

1. Sevgi

Eğitimde duygular önemli bir yer tutar. Bunun için bütün eğitimciler eğitimde sevginin gereği üzerinde durmuşlardır.

Doğumdan sonra bebekler tamamıyla pasif ve alıcı konumundadırlar, bu evrede bebeklerin en önemli ruhi ihtiyaçları sevgidir. Annenin bu evrede bebeğe karşı göstereceği sevgi ve şefkati, onun zihni ve ruhi gelişimi için en kuvvetli vitamindir.⁷²

Çocukların zihinsel ve kişilik gelişiminin gerçekleşmesi için ailede anne-babaların, okulda öğretmenlerin ilgi ve sevgisine ihtiyaçları vardır. Bebeklik evresinde çocuğun sevgi kaynağı annesi, ilk çocukluk evresinde aile bireyleri, son çocukluk evresinde ise öğretmen ve okuldaki arkadaşlarıdır. Ailesinde ve okulda gerekli sevgi ve ilgiyi göremeyen çocuklar, içe dönük ve bencillik duygularına sahip olurlar.⁷³ Diğer taraftan ilk çocukluk evresinde, çocuk çok soru sormaya başlar, eğer çocuğun sorularına doyurucu cevaplar verilmezse veya soruları cevapsız bırakılırsa, çocuğun öğrenme merakı köreltilmiş olur. Sorduğu sorulardan dolayı, azarlanarak ve terslenerek susturulursa, çocuk sevilmediği hissine kapılır. Bu da çocuğun duygusal gelişimi açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir.⁷⁴

Unutulmamalıdır ki, çocukluğunda sevgiye doymamış insanın, dengeli bir kişilik geliştirmesi de olanaksızdır. Kişi yeterince almadığını başkasıyla paylaşamaz. Çünkü insanoğlu sevme yeteneğini seville seville kazanır. Sevmeden önce seilmeyi öğrenir.⁷⁵

Bütün bunlar sevginin, çocuk için vazgeçilmez bir hayat kaynağı olduğunu göstermektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, ister bebek, ister genç, isterse yaşlı olsun insanoğlu sevgi duygusundan mahrum edilmemesi gerekir. Çünkü kişi hangi yaşta olursa olsun sevgiye muhtaçtır.

⁷² Bilgin, Beyza, "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dinî Kavramlar", Din Öğretimi Dergisi, M.E.G.S.B. Yayını, Ank. S. 8-9, 1986, s. 21.

⁷³ Binbaşoğlu, Cavit, **Eğitim Psikolojisi**, Binbaşoğlu Yay., 5. Baskı, Ank., 1982, s. 159.

⁷⁴ Binbaşoğlu, a.g.e., s. 161.

⁷⁵ Yörükoğlu, Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yay., İst., 1994, s. 182.

2. Korku

Duygusal gelişimin içinde yer alan bir başka duygu da korkudur. Korku, canlı varlıkların, görünen ve görülmeyen tehlikeler karşısında gösterdikleri en tabii tepkidir.⁷⁶

Korku ve endişe, insan için kaçınılmaz bir duygu olarak nitelendirilmektedir. Çocukta gerçek korkular, ancak bir yaşından itibaren görülmeye başlanır. Bebek iki yaşına doğru gürültüden, karanlıktan, yabancı insan ve hayvanlardan korkar. Genellikle korku duygusunun altında güvensizlik duygusu vardır.⁷⁷ Bebeklik evresinde, çocukla kurulan duygusal iletişim, çocukta güven ya da güvensizlik duygusunun oluşmasına neden olur.⁷⁸ İlk çocukluk evresinde ise, çocukların korkularında artma ve farklılaşmalar görülür. Bu dönemde sık rastlanan korkular arasında, hırsızlar, hayali yaratıklar, karanlık, şimşek çakması ve köpek gibi hayvanların korkuları sayılabilir.⁷⁹

İlkokul döneminde çocuk, ilk çocukluk döneminin karakteristik korkularından sıyrılmış, daha sakinleşmiştir. Bu evrede çocuk genel olarak yangın, karanlık, kurt, köpek, doktor ve kaza gibi gerçek nesnelere korkar.⁸⁰

Yapılan araştırmaya göre çocukların korktukları nesnelere çok çeşitlidir.⁸¹ Ancak yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sonuç, çocuklarda rastlanılan korkuların çoğu hatalı ve yanlış eğitimden kaynaklandığını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü hakkında hiçbir fikre sahip olmadığı bir şeyi çocuk eğitimci yoluyla sevebilir veya ondan korkabilir.⁸²

Daha önce de ifade edildiği gibi, terbiye ve ibadet için gerekli alışkanlıkların kazandırılmasında, çocuğa korkuya dayalı bir eğitim yolu seçilirse meselâ, Allah korkusunun aşırı şekilde kullanılması, çocukların duygusal hatta onunla paralel olarak bedensel gelişmelerine de olumsuz etkiler yapabilmektedir. Bunu bir örnekle somutlaştıralım: Omuzlarından biri çarpık bir duruşu almış bir çocuk, doktora götürülmüştü. Yapılan muayenede çocukta fiziki hiçbir bozukluk bulunamayınca bir de psikiyatride muayene edilmesi tavsiye edilmişti. Çocuk psikiyatrisi çocukla düzenli

---

⁷⁶ Ay, a.g.e., s. 48.

⁷⁷ Başaran, a.g.e., s. 126.

⁷⁸ Yavuzer, a.g.e., s. 80.

⁷⁹ Yavuzer, a.g.e., s. 97-98.

⁸⁰ Başaran, a.g.e., s. 128.

⁸¹ Geniş bilgi için bkz., Ay, a.g.e., s. 50-51.

⁸² Ay, a.g.e., s. 51

sohbetler yaparak onun etkilenmiş olabileceği olayları bulmaya çalıştı. Sonuçta şu teşhis konuldu: Çocuk dindar bir büyükanne tarafından bakılmaktadır. Büyükanne çocuğun yaramazlıklarını frenleyebilmek için ona, her iki omzunda meleklerin bulunduğunu, bu meleklerin, yaptığımız iyi ve kötü bütün hareketleri bir deftere yazdıklarını söylüyor. Çocuk yaramazlık yapmamayı başaramadığı için sürekli kabahatli olduğunu ve meleğin de bu kabahatleri yazdığını düşünerek baskı altında bunalıyor. Defter kabahatler yazıla yazıla o kadar dolmuştur ki, ağırlığından çocuğun omuzu çökmektedir. Çocuk bu bunalımı sol omzunu çökertmekle ifade ediyor.⁸³

c) Çocuğun Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar

Çocuğa uygulanacak eğitim çocuğun duygusal gelişimine uygun olması şarttır. Çocuklarla ilişkilerde ne tamamen ilgisiz kalarak onları başıboş bırakmak, ne de fazla müdahaleci, baskıcı, eleştirici ve suçlayıcı tavır takınmak gerekir. Bunların arasını bularak gerektiği kadar ilgi ve sevgi göstermek uygun olur. Çünkü unutmamak gerekir ki, eğitimde başarılı olmanın yolu sevgiden geçer. Korku ve baskıya dayalı bir eğitim anlatışı hem yanlış hem de sonu başarısızlıktır.⁸⁴

Çocukların bu çağda duygu ağırlıklı olarak eleştirmeksizin öğrendikleri bilgiler, daha sonraki çağda zihin ağırlıklı olarak öğrenileceklerin temelini oluşturacaktır.⁸⁵ Bu sebeple çocuklara öğretilenler gelişmiş güzellikten kurtarılmalı, duygularına uygun dozda ve doğru bilgiler olmalıdır. Aksi halde gelişigüzel öğretilen sözde bilgiler, ilerde onlarda yanılmalara, duygu sapmalarına sebep olabilir.

İlkokul çağında (6.-11. yaşlar) çocukta sorumluluk duygusunun belirgin bir şekilde gelişmeye başladığı görülür.⁸⁶ Bu öğretmen için olumlu bir ortamdır. Burada öğretmenin dikkat etmesi gereken hususlardan biri de öğrencilere başarı duygusunu tattırmaktır. Bu da öğretmenin iyi bir gözlemci olmasına, öğrencilerin başarısını görebilmesine, kabiliyetlerini tespit etmesine bağlıdır. Öğrencilerin başarılarını gören öğretmen, bu başarıları onlara da göstermeli, başarılı olduklarını onlara takdirleriyle bildirmeli, başarının zevkini tadan, öğretmenin ilgi, şefkat ve takdirlerini gören

---

⁸³ Öztürk, Mualla, "Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, Ank., 1981, s. 209.

⁸⁴ Şentürk, a.g.e., s. 32.

⁸⁵ Bilgin-Selçuk, a.g.e., s. 78.

⁸⁶ Şentürk, a.g.e., s. 31-32

öğrencide daha çok çalışma, daha büyük başarılar elde etmek için bir gayret ve çalışma isteği meydana getirecektir.⁸⁷

Bununla birlikte, sınıfta fazla başarılı olmayan öğrencilerin küçük başarılarını da görerek onlara da başarı duygusunun zevki tattırılmalıdır. Bu başarılar çocukta kendine güven duygusunu geliştirecek, onları daha girişimci ve aktif hale getirecek, çekingenlik ve pasiflikten kurtaracaktır.

Okuma-yazma ve aritmetik becerilerin kazanılması ise çocuğun “yeterlik duygusu” edinmesi açısından çok önemlidir. Çocuk, kendinden beklenenleri başarabilmek için çaba harcar. Bu çabaların başarıyla sonuçlanması çocuğun benlik saygısını artırıcı, başarısızlıkla sonuçlanması ise, benlik saygısını azaltıcı olmaktadır. Çabaladığı halde yapamadığını gören çocuk, bir müddet sonra “çalışsam da yapamıyorum, o zaman niye uğraşıyorum?” gibi bir düşünce geliştirecek ve çalışmaya karşı motivasyonunu kaybedecektir.⁸⁸ Bu nedenle, çocukların yaptıklarının sonuçlarından çok, çabaları üzerinde durmak, “ne kadar ilgilisin, aferin, çok iyi gidiyorsun, bu biçimde çabalamanı takdir ediyorum” gibi ödüller verilmelidir.

Diğer taraftan bir eğitimci, bir öğretmen görevini en iyi yapabilmesi için, sınıfı içindeki duygusal ortama da dikkat etmesi gerekir. Çünkü öğrencilerin, diğer insanlar ve kendisi gibi duyguları ile yaşayan canlılar olduğunu kabul etmek zorundadır.⁸⁹ Aynı zamanda eğitimci çocukların ruhî durumlarını çok iyi anlayabilmeli, onların nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadıklarını, nelerden mutlu olup nelerden mutsuz olduklarını bilmelidir. Onların başkaları ile iletişim kurup, kendi duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarabilmelerine kılavuzluk yapmalıdır.

E. ZİHİNSEL GELİŞİM

1. Zekâ Nedir?

Zihin, anlama, kavrama, düşünme, muhakeme, akıl yürütme ve öğrenme gibi istidat, yeti ve melekelerin tümü⁹⁰ olarak tarif edilebilir. Araştırmalara göre; sözel-dilsel zekâ, matematiksel-mantıksal zekâ, görsel-mekansal zekâ, bedensel-

⁸⁷ Ataç, Füsün, *İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim*, Beta Yay., İst. 1991, ss. 149-152.

⁸⁸ Duygusal Gelişim, http://www.tevfikfikret-ank.k12.tr/rehber/b_gelis.asp, (25.06.2004)

⁸⁹ Başaran, a.g.e., s. 115.

⁹⁰ Şentürk, a.g.e., s. 17.

kinestetik zekâ, müziksel-ritmik zekâ, kişisel-içsel zekâ, doğa-varoluşçu zekâ ve kişiler arası-sosyal (duygusal) zekâ olmak üzere sekiz çeşit zekâ vardır.⁹¹

Zihin gücü veya zekâ dediğimiz bilme, yapabilme veya hayata, şartlara uyum sağlama, değişen durum ve olaylara intibak edebilme gücümüz potansiyel olarak doğuştan getirdiğimiz bir istidattır. Bu istidadın elverişli çevre şartları içinde gelişmesi ve işe yarar hale gelmesi gerekmektedir. Bu sebeple iyi bir bakım, beslenme ve iyi bir eğitim, doğuştan yani kalıtımla gelen iyi bir potansiyel zekâ gücünün gelişip ortaya çıkmasını sağlar.⁹²

Bugüne kadar pek çok tarifi yapılan zekânın kısaca şöyle bir tarifini yapmak da mümkündür: “Zekâ zihinsel süreçler arasındaki koordinasyon ve organizasyon sonucunda kişinin çevreye uyum sağlamadaki başarısıdır.”⁹³ Ayrıca zekâyı, “zihnin öğrenme, öğrenilenden yararlanabilme, yeni durumlara uyabilme ve yeni çözüm yolları bulabilme yeteneği”⁹⁴ olarak da tanımlamak mümkündür. Bu tanımdan öğrenme ile zekâ arasında yakın bir ilişki olduğunu anlıyoruz. Çünkü en zeki kişi, en çabuk ve en çok öğrenebilen kişidir

2. Çocukta Zihinsel Gelişim Dönemleri

Bebek, doğduğu zaman hemen hemen hiçbir zihinsel etkinliğe sahip değilken doğumdan sonra, zihinsel davranışlarda hızlı bir artış görülür.⁹⁵ İki yaşındaki çocukta, bilinçlenme yavaş yavaş gelişmeye başlar ve kıskançlık belirtileri görülür. Bu belirtiler çocukta bilincin gelişmekte olduğunun kanıtıdır. Kıskançlık duygusu, çocuğun bir tür kendine özgü değer yargısı olup, çocuğun kendi içinde gelişir.⁹⁶

Çocuk, okul öncesi dönemde çevreye uyma, çevredekilerle iletişim kurma, ilkel kavramlar geliştirme ve sorun çözme gibi çabalarda bulunur. Bu evrede, çocuğun çevresindeki eşyalara ilgisi artar, onlar hakkında düşünür ve soru sorar.⁹⁷ Böylece

---

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Pektaş, Pelin, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Çoklu Zeka Uygulamaları*, Özel Ceceli Okulları Yay., Ank., 2003, ss. 17-26.

⁹² Binbaşoğlu, a.g.e., s.102,

⁹³ Şentürk, a.g.e., s. 17.

⁹⁴ 6-11 Yaş Çocukların Gelişimi (İlkokul dönemi), <http://Batman.meb.gov.tr/rehberlik1.htm>. (14.07.2004).

⁹⁵ Başaran, a.g.e., s. 88.

⁹⁶ Walter H. Clark, “Çocukluk Dönemi Dini”, (çev. Neda Armaner), A.Ü.İ.F. Dergisi, C.24, 1999, s. 179

⁹⁷ Ulcay, Sema, *Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kurumlarında Yıllık Plan, Türkiye’de Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Projesi*, M.E.B. Yay., İst., 1983, s. 2.

çocuk çevresiyle özgürce etkileşime girer ve çevresine karşı ilgi duyar. Çocuğun bu ilgi ve merakı, zihinsel gücünün gelişmesine de katkıda bulunur. Çocuğun bu dönemdeki düşüncesi “akılsal” nitelikte olmaktan çok “duygusal” niteliktedir.⁹⁸

Çocukların, zihinsel gücünün okul öncesi dönemdeki hızlı gelişimi ilkökul evresinde de (6.-11. yaşlar) devam eder. İlkokul evresi, çocuğun somut düşünmesinin yoğunlaştığı dönemdir. Bu düşünme evresinde çocuk, somut bilgileri düzenli şekilde işleyebilir, nesnel durumların birçok yönünü görebilir.⁹⁹ Bu dönemde mantıksal düşünce ortaya çıktığı için, nesnelere arasındaki büyüklük, küçüklük ve eşitlik ilkelerini zihninde koruyabilir.¹⁰⁰ Mantıksal işlemleri somut problemlere uygular. Çocukların aritmetik işlemlerini yaparken parmaklarını ya da başka nesnelere kullanmaları bunun sonucudur.¹⁰¹ İlk çocukluk ve okul öncesi dönemde görülen, çocuğun taklit etme özelliğinin kaynağı olan akıl yürütmeksizin, tenkit etmeksizin, kolay kabul etme özelliği, bu dönemde yerini mantıksal düşünmeye bırakır.¹⁰²

11-14 yaşlar arası çocukta zihinsel gelişme soyuttan somuta bir çizgi izler. Önce somut olanı anlar, kavrar; daha sonra soyut olanı anlayabilir, gerekli zihinsel işlemleri yapabilir.¹⁰³ Bunun sonucunda çocuk, çevresindeki olayları tenkit etmeye, akıl süzgecinden geçirmeye ve birtakım sonuçlara ulaşmaya başlar. Her söylenileni doğru, her yapılanı uygun bulmayarak, karşılaştığı yanlışları, çelişkileri fark eder.¹⁰⁴

Soyut işlemler dönemindeki kişi, artık çocukluktan çıkmış, ama henüz yetişkin olamamıştır. Bu durum bedensel ve duygusal bakımdan da böyledir. Zihinsel gelişme artık son gelişim merhalesine gelmesine karşın henüz tam olarak gelişmemiştir.¹⁰⁵

Bu çağda ergen benmerkezciliği denilen bir düşünce biçimi kendini gösterir. Bu durum onun anlayış, tutum ve davranışlarını da etkiler. Bu çağın benmerkezciliğini çocuk benmerkezciliğinden ayıran husus şu şekilde açıklanabilir. Çocukluk çağındaki benmerkezcilik başkalarını düşünmemek, her şeye müdahale etmek ve paylaşmayı becerememek şeklinde iken bu çağda kişi başkalarını da düşünür, onları da hesaba katar, ancak onların kendisi hakkında neler düşüneceğini, beğenip beğenmeyeceğini

---

⁹⁸ Binbaşoğlu, a.g.e., s. 92.

⁹⁹ Başaran, a.g.e., s. 104.

¹⁰⁰ Selçuk, a.g.e., s. 51.

¹⁰¹ Selçuk, a.g.e., s.79.

¹⁰² Başaran, a.g.e., ss. 94-96.

¹⁰³ Şentürk, a.g.e., s. 23-24.

¹⁰⁴ Başaran, a.g.e., s. 95-96.

¹⁰⁵ Erden-Akman, a.g.e., ss. 59-60.

düşünerek kendisini ön plana atmak ister. Kendine güveni fazladır, fikirlerine, bilgilerine inanır. Bu sebeple başkalarıyla tartışırken kendi düşüncesinin en doğru olduğuna inanır ve anlaşma gücünü çekebilir.¹⁰⁶

Zihinsel gelişim, diğer gelişim alanlarıyla da yakından ilişkilidir. Sosyo-ekonomik düzey ve bireysel ayrılıklar bu gelişimin seyrinde etkili faktörler olarak görülmektedir.¹⁰⁷

3. Dil Gelişmesi

Zihinsel gelişim içinde ele alınması gereken konulardan biri de dil gelişmesidir. Dil gelişmesi, hemen hemen bütün Psikoloji, Eğitim Psikolojisi kitaplarında ve bazı eserlerde¹⁰⁸ çocuğun doğumundan itibaren aylara ve yıllara ayrılarak geniş şekilde incelenmiştir. Bunun için biz burada dil gelişmesi hakkında genel bir bilgi vermekle yetineceğiz.

Dil bir anlatım ve çevreye uyum aracıdır. İnsanların birbirine bilgi, düşünce ve eğilimleri aktarabilmelerini mümkün kılar. Dil aynı zamanda fikirleri düzenleyebilme ve duyguları ifade edebilme imkânı sağlar. Dil gelişimi hem olgunlaşmaya hem de öğrenmeye bağlıdır. Çocuk zamanla ihtiyacı olan sözcükleri öğrenir. Bu arada çocuk derdini anlatmak isteyip de uygun sözcük bulamazsa, kırıklığa uğrar. Çevresiyle iletişimi zayıflar, çevresinin onu anlamak istemediğini düşünür. Oysa sözcük dağarcığının zenginliği, çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde önemli faktördür.¹⁰⁹

Dil gelişmesinde ilk yaşların büyük önemi vardır. Bu yaşlar sonraki öğrenmelere temel oluşturur. Aile içerisinde çocuğun konuşmasının desteklenmesi, ailenin sosyo-ekonomik durumunun iyi, kültür seviyesinin yüksek olması çocuğun dil gelişimini hızlandırmakta; bunun tersi durumlar ise gelişimi yavaşlatmaktadır. Buna paralel olarak, okuldaki öğretim araçlarının büyük bir kısmı ve öğretimin kendisinin de büyük ölçüde dile dayalı olduğu düşünülürse, yeterli bir dil gelişim düzeyine ulaşmamış çocukların başarılı olması beklenemez.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Erden-Akman, a.g.e., ss. 59-61; Binbaşıoğlu, a.g.e., s. 111- 112.

¹⁰⁷ Şentürk, *Din Psikolojisi*, s. 103-104.

¹⁰⁸ Geniş bilgi için bkz., Güven, Nergis-Bal, Servet, *Dil Gelişimi ve Eğitim*, Epsilon Yay., İst. 2000.

¹⁰⁹ Selçuk, a.g.e., s. 33;

¹¹⁰ Bloom, Benjamin S., *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, (çev. Durmuş Ali Özçelik), M.E.B.Yay., Ank. 1979, s. 98.

Daha öncede ifade edildiği gibi çocukta kavramlar basitten bileşiğe, somuttan soyuta doğru yavaş yavaş gelişir. Soyut kavramlarla düşünebilmenin ancak 11 yaşında mümkün olduğu, dinî kavramlarda ise bunun 13 yaş civarında gerçekleşebildiği araştırmaların ortaya koyduğu bir sonuçtur.

İlköğretim çağındaki çocukların zihinsel gelişimlerine paralel olarak, dil kullanmadaki başarıları da artmıştır. Okul öncesi dönemde anlamını kavramadan ezberlediği dinî kavramları bu çağlarda anlamaya başlar. Kısaca çocuğun daha önceki çağlarda geliştirdiği kavramlardaki bulanıklık, bu çağda daha açıklık kazanmaya başlar.¹¹¹

Unutulmamalıdır ki, dil yeteneğinin gelişimi de diğer gelişim alanlarında olduğu gibi belli bir sıra izler. Bu durum gerek genel eğitimde, gerekse din eğitiminde çocuk eğitimiyle ilgilenenlerin gözünden kaçmamalıdır.

Din dili gelişmesi

Çok iyi bilindiği gibi, her bilimin ve kavramın kendine has bir dili vardır. İşte din dili de dine ait olan özel bir dildir.¹¹² Ancak dil denildiği zaman akla önce konuşma dili gelir. Oysa konuşma dili çok geniş olan haberleşme ortamının bir çeşididir.

Çocuklar çevreleri ile olan iletişimleri sayesinde bir “din dili” geliştirirler. Dinî kelimeler sık sık söylendiğinde çocuklar bu kavramları çabucak alırlar, gerçek anlamlarını bilmeden de onları kullanırlar. Çocukların bu özelliğini gören yetişkinler onlara yeni bilgiler verirler. Oysa çocuğun sınırlı dil ve zihin kapasitesi düşünülmeden verilen bilgiler, yapılan açıklamalar zihinde bir kavram kargaşası meydana getirebilir.¹¹³

Öğrencilere bilgiyi sunmak bir sanattır. Öğretmenin sunduğu konular, her zaman öğrencilerin anlayarak öğrendiği anlamına gelmemektedir. Çünkü kelimeler, kavram ve deyimler bilgiyi veren ile onu alanın ortaklaşa kullandığı anlam ve işaretlerdir.¹¹⁴ Bu yüzden öğrencilere bilgiler sunulurken, kullanılan dilin öğrencilerin

---

¹¹¹ Başaran, a.g.e., s. 93.

¹¹² Koç, Turan, *Din Dili*, 1. Basım, İz Yayıncılık, İst., 1998, s.71.

¹¹³ Selçuk, a.g.e., s. 34.

¹¹⁴ Selçuk, a.g.e., s.165.

anlayabileceği düzeyde olması anlamayı kolaylaştırır. Eğer alıcı ve verici arasında sağlıklı bir iletişim kurulamıyorsa bu anlatımın kusurlu olduğunu göstermektedir.

Okul öncesi ve ilkokulun birinci devresinde, din dilindeki bazı kavramların anlaşılması çocuklar için güçtür. Yetişkinler tarafından yapılan bütün soyutlamalara rağmen çocuklar bu kavramları maddi olarak yorumlarlar. Meselâ, Allah'ı gökyüzünde çok güçlü bir insan, meleği kanatlı bir varlık olarak düşünebilirler. Çünkü onlar henüz soyut ile somut kavramları ayırabilecek seviyede değillerdir.¹¹⁵ Zamanla bu ayrımı yapabilecekler ve tenzihi bir Allah inancına ulaşacaklardır.

Din dilini anlamak bakımından 13-14. yaşlar, bundan önceki yaşlardan oldukça ileridir. Gençler kelimelere bağlı somut anlamların ötesinde, soyut terimlerle düşünebilir, manevi alanı anlayabilirler. Az yetenekli olanlarda Allah'ı insana benzetme eğilimi nispeten sürer, fakat gelişmiş olanlar Allah'ı maddeden öte bir aşkın varlık olarak düşünebilirler.¹¹⁶

Bu ifadelerden hareketle din dilini kullanırken soyut mefhumları çocuklara çeşitli misallerle iyice izah etmeli ve somuttan soyuta doğru emniyetle yürümelerine özen gösterilmelidir. Ayrıca din eğitimi ve öğretiminde çocuğa kavramları belletmeye çalışmaktan çok, bu kavramları duyu organlarına açık ve etkili bir tarzda sunabilmenin yollarını bulmak zorundayız. Bileşik olan şeyleri basit kavramlarla, uzakta bulunanı yakında bulunanlarla, görünmeyenleri görünenler yardımıyla tasvir ve izah etmek mümkündür.¹¹⁷

Bütün bunlar gösteriyor ki, çocuğun din eğitimi ve öğretiminde din dilini sade ve çocuğa uygun şekilde kullanmalıyız. İllâ din dilini kullanacağım diye çocuğun anlayamayacağı kavramlar verilmemelidir. Çocukla iletişim kurabilmek için yeni yollar, yeni konuşma türleri bulmak gerekebilir. Eğer bunu gözden kaçıırırsak çocukla konuşup anlaşabileceğimiz bir din dili gelişmeyecektir.

4. Eğitimde Dikkat Edilecek Hususlar

Zihinsel olgunlaşma eğitimde dikkat edilmesi gereken önemli bir unsurdur. Çünkü insan zihninde bazı “*yapı taşları*” vardır. Bu yapı taşları geliştikçe çocuk bunları tıpkı kaslarını yürüme, koşma, tırmanma için nasıl kullanıyorsa öyle

---

¹¹⁵ Şentürk, a.g.e., s. 45.

¹¹⁶ Bilgin-Selçuk, a.g.e., s. 84.

¹¹⁷ Selçuk, a.g.e., s.35-36.

kullanacaktır. Çocuğun bir yetişkin gibi düşünmemesi, akıl yürütememesi, öğrenememesi zihinde bu işi yapmasını sağlayan akıl yapılarının bulunmayışındandır. Beş yaşındaki bir çocuğa yüksek matematik öğretemiyorsak bunun başlıca nedeni çocuk zihninin gereken olgunluğa erişemediğinin göstergesidir.¹¹⁸

Hiç şüphesiz çocukların zihinsel yapısı ile yetişkinlerinki farklılık gösterir. Eğitimde problemlerle karşılaşılması için bu farklılığın kabul edilmesi gerekir.

Unutulmamalıdır ki, herkes kendi zihni seviyesine göre problemlere çözüm bulmaya çalışır. Sorun çözme insanın günlük davranışıdır. İnsan, günlük hayatta kendisi, ailesi, işi vb. gibi durumlarla ilgili karşılaştığı problemlere çözüm bulmaya çalışır. Ancak insanın problemlere çözüm bulabilmesi için, karşılaştığı problemleri aşabilecek belli bir zihni yeteneğe ve olgunluğa ulaşması gerekir.¹¹⁹

Eğitici, bütün bunları dikkate alarak çocuk hakkında önyargılardan kaçınmalı, çocuğun zihin gücünü ve zihinsel gelişim dönemlerini iyi tanımalı, çocuğu kabiliyetleri doğrultusunda yönlendirip ona göre eğitime ağırlık vermelidir.

Din eğitiminde kullanılacak din dili de yukarıda ifade edilen olgunlaşma seviyesi belirlenerek seçilirse sonuç daha verimli olacaktır.

F. DİNİ GELİŞİM

Dinî gelişimi açıklamadan önce gelişim ve dinî gelişme hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır. Daha önce de ifade edildiği gibi gelişme, beden ve ruh yönünden organizmanın kendisinden beklenen faaliyetleri yapabilmesi için geçirmiş olduğu merhaledir. Buna göre dinî gelişme de, kişinin çocukluktan itibaren dinî hayatının basitten mükemmelere doğru geçirmiş olduğu değişim süreci veya süreçleridir.¹²⁰

Din duygusu, yüce ve aşkın duygular arasında yer alır.¹²¹ Fıtri bir duygudur. Yani bütün insanlarda ortak ve genel olarak, yaratılıştan vardır. İnsan, doğuştan

¹¹⁸ Günçe, Gülseren, “Jean Piaget ve Temel Kuramsal Fikirleri”, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 4, No:1-4, Ank., 1972, s. 31-32.

¹¹⁹ Yavuzer, a.g.e., s. 126.

¹²⁰ Şentürk, Eğitim Psikolojisi, s. 42. Ayrıca bu konuda geniş bilgi için bkz., Cüceloğlu, a.g.e., s. 331 vd; Fırat, Erdoğan, Eğitim Psikolojisi, Tin Yay., İzmir, 1989, s. 15 vd; Yavuz, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi., s.106 vd; Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, TDV Yay., Ank., 1993, s. 251 vd; Şentürk, Din Psikolojisi, ss. 91-130.

¹²¹ Topçu, Nurettin, Psikoloji, Kurtuluş Matbaası, İst. 1959, ss. 52- 81.

Allah'a inanmaya yetenekli ve dinî inancı kabullenmeye elverişli yaratılmıştır.¹²² Psikolojik ve pedagojik araştırmaların verilerinden de bu sonuca ulaşılmıştır.¹²³ Ancak doğuştan itibaren çocukta potansiyel olarak hazır bulunan dinî duygunun, teşekkülünde ve gelişmesinde, çevre büyük etkindir. Çocuğun içinde yaşadığı çevrenin özellikleri, dinî duygunun erken veya geç yaşlarda uyanmasını etkilemektedir.¹²⁴ Genellikle dindar bir çevrede yetişen çocuklarda dinî duygunun uyanması daha erken yaşlarda olmaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki, duygular, çocuğun doğuştan getirdiği özellikler ve istidatlar arasındadır. Ancak bu duyguların bazıları hemen kendini gösterirken (açlık, susuzluk gibi) bazıları da gelişim süreci içinde zamanla ortaya çıkar. Aslında bütün istidat ve özellikler çocuğun yaratılışıyla birlikte bir potansiyel halinde, yani bir tohum durumundayken gelişim süreci için gerekli çevre şartları oluşup zaman içinde, sıra geldikçe filizlenmeye ve kendini göstermeye başlar.¹²⁵ Örneğin, bir tahıl bitkisinin gelişim seyri ile bir meyve ağacının gelişim seyri bir değildir. Birincisi altı, yedi ayda bütün gelişim sürecini tamamlarken, ikincisinin semere verebilmesi için altı-yedi sene gerekebilir. İşte insandaki bu istidat ve özelliklerin her biri ayrı ayrı gelişim sürecine tâbidir.

Buradan hareketle duyguları ortaya çıkış sırasına göre: 1. Basit ve bencil duygular 2. Sosyal duygular 3. Yüce ve aşkın duygular şeklinde tasnif edilebilir. İşte din duygusu, bu yüce ve aşkın duygular arasında yer alır. Bu bakımdan da ortaya çıkması geciktiği gibi gelişim süreci de hayli uzun zaman dilimini kapsayabilir.¹²⁶

Her ne kadar ilk çocukluk dönemi araştırmamız dışında kalmasına rağmen, öncelikle bu dönemdeki çocukların dinî gelişim seyri üzerinde kısaca durmak gerekmektedir. Bebeklik evresinde, dini bakımdan gözle görülecek dinî tezahürlere pek rastlanmaz. Ancak, birer ikişer kelimelik cümlelerle, kendine öğretilen dinî kavramları söyleyebilir. Bu kavramlar çocuk için pek anlam ifade etmez.¹²⁷ Bebeklik evresini izleyen ilk çocukluk evresinde, dinî tezahürler daha belirgin bir hal alır. Bu

¹²² Ay, Mehmet Emin, "Çocuk ve Din Eğitimi", Yeni Dünya Dergisi, Y.1, S.2, Kasım 1993, s. 71.

¹²³ A. Vergote, "Çocukta Din", (çev. Erdoğan Fırat), A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.22, 1978, Ank., s. 315.

¹²⁴ Öner, Necati, *Stres ve Dinî İnanç*, DİB Yay., Ank., 1985, s. 46; Yavuz, a.g.e., s. 44.

¹²⁵ Şentürk, *Eğitim Psikolojisi*, s. 9-10.

¹²⁶ Şentürk, a.g.e., s. 42-43; Topçu, a.g.e., ss. 52-81; Yavuz, a.g.e., ss. 26-33; Peker, a.g.e., ss. 54-67.

¹²⁷ Guillaume, Paul, *Ruhbilim*, (çev. Refia Şemin), M.E. Basımevi, İst. 1945, s. 271.

evredeki çocuklarda taklitçilik, animizm, antropomorfizm, egosantrizm, inatçılık, olumsuzluk, müşahhas düşünce, asosyallik ve meraklılık gibi duygusal ve zihinsel özellikler görülür.¹²⁸

İlk çocukluk evresinde çocuk, çevresindekilerin her türlü hareketlerini bilinçli veya bilinçsiz olarak taklit ve tekrar eder. Zihinsel bakımdan henüz tenkit çağına ulaşmadığı için kendisine sunulanları aynen kabul eder. Kendisine anlatılan ve söylenen her şeye inanmaya yatkındır. Çocuk bu evrede duygusaldır, akılcı değildir.¹²⁹ Çünkü çocuğun duyguları düşüncelerine oranla daha yaygın ve belirgindir. Çocuk içten gelen duygularla, aile çevresindeki kişilerde gördüğü ibadetlere, dinî motifli davranışlara yönelerek onları taklit eder.¹³⁰

Bu ifadeden anlaşıldığı üzere, çocuğun ve gencin dinî gelişmesinde önemli bir yer tutan öğrenme türü de taklittir. Bir başka kişinin duygu, düşünce ve davranışlarının örnek alınması olarak bilinen taklit, öğrenme kaynakları arasında önemli yere sahiptir. Kişi, değer verdiği kimselerden gördüğü davranışları benimseyerek uygulamaya çalışır, yetişkinlerin nasihatlerinden çok, taklit yoluyla bilgi ve tecrübe kazanır. Böylece çocuk ve genç, taklit ettiği kimselerden gördüğü, işittiği davranış ve tutumları uygulamaya koyar. Din de diğer davranış ve tutumlar gibi aynı yolla öğrenilebilir.¹³¹

Bu noktada ailenin çocuğa model olmasının din eğitimi açısından önemi üzerinde kısaca durmak faydalı olacaktır.

Hiç kuşkusuz, çocuk eğitiminde davranış örnekleri göstermenin önemli bir yeri vardır. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk şekli, ilk yolu çevresinde gördüğü davranışları taklittir. Öğrenmeye ilk adımını bu mekanizma ile atar. Bu sebeple çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri sergilemeye dikkat edilmelidir.¹³² Çünkü, çocuk taklit edeceği hareketleri ilk defa kendi üzerinde etkisi olan kişilerden

---

¹²⁸ Şentürk, “Çocukta Dinî Gelişim Psikolojisi” Yeni Ümit Dergisi, Y. 8, S. 30, Ekim-Kasım-Aralık, 1996, s. 19.

¹²⁹ Fırat, a.g.e., s. 15.

¹³⁰ Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Sönmez Mat. ve Yay., Samsun, 1993, s.103.

¹³¹ Geniş bilgi için bkz., Kılavuz, M. Akif, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yay., Ank., 2002, ss. 209-254.

¹³² Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İst., 1999, s.139.

genellikle de yakın çevresinden seçecektir. Şüphesiz bu kişilerde ilk planda anne ve babadır.¹³³

Görüldüğü üzere, çocuğun öğrenmesinde etkili olan sistemlerin başında taklit mekanizması gelmektedir. Bu sistem ebeveynler için eğitim bazında çok büyük fırsat olarak da telakki edilebilir. Çünkü çocukta kalıcı bir tesir bırakmanın en iyi yolu ona davranış modeli sunmaktır.

Taklit, ileride çocuğun nasıl inanacağını, ibadetlerini nasıl yapacağını, onları nasıl yaşayacağını ve nasıl davranacağını göstermiş olur. Şu halde taklitle başlayan dinî faaliyetler, çevrenin dinî atmosferine ve çocuğun ferdî kabiliyetinin işleniş derecesine bağlı olarak zamanla gelişip dini yaşayışa dönüşür. Bu da neticede taklidin dıştan içe doğru yöneldiğini ve orada özümsemesiyle doğal bir davranış haline geldiğini gösterir.¹³⁴ Böylece taklit edilerek alışkanlık haline gelmiş olan dinî pratikler zamanla irade düzeyine yükselecek ve iradeyi harekete geçirecektir. Bunun sonucunda çocuk, büyüklerin dinî davranışlarını model aldıkça neyin neden dolayı yapıldığını da kavramaya başlayacaktır.¹³⁵

Özellikle 7-9 yaş grubu çocuklarında dinî taklide alışma ve uyumu sağlama gayreti içinde buldukları görülmektedir. Artık bu yaşlarda şuurlu bir taklitten söz edilebilir. Zira onlar sadece kopya etmekle kalmaz aynı zamanda neyi kopya ettiklerini de bilir durumdadırlar. 10-12 yaşlarında duanın ve namazın nedenlerini açıklamaya girişirler. Öyle ki bunlar, taklit ettiklerinin manasını kavrama ve kavradıklarını açıklayabilme yeteneğini göstermektedirler.¹³⁶ Artık onlar kuru kuru bir taklitte bulunmaktan çok bir nevi bilinçlenmeye doğru gitmektedir.¹³⁷

Bu ifadelerle göre, çocuğun anne babayı taklit ederek yola çıkmasının, onun eğitimi içinde ne denli önemli bir yere sahip olduğu ve bu sebeple ailenin doğru davranış modelleri geliştirme zorunluluğu içerisinde bulunduğu aşikârdır. Buradan hareketle bütün anne babalar, çocuklara vermek istedikleri değerleri öğretmeye çalışmak yerine, istedikleri değere model olmanın daha geçerli bir yol olduğunu bilmelidirler.

---

¹³³ Dodurgalı, a.g.e., s. 140.

¹³⁴ Yavuz, **Çocuk ve Din**, Çocuk Vakfı Yay., İst., 1994, s. 133,

¹³⁵ Selçuk, a.g.e., s. 114.

¹³⁶ Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi**, s. 157-158.

¹³⁷ Yavuz, a.g.e., s. 158.

1. İlkokul Çağı Çocuğunda Dinî Gelişim Özellikleri

Bu çağda çocuk belli bir olgunlaşma seviyesine gelmiş, beden ve ruhen okuma ve yazma için gerekli güce kavuşmuştur. Bu dönemde çocuğun çevresi genişler, daha önce anlaşılmaz olan kavramlar yavaş yavaş açıklık kazanmaya, çocukta bilinçli ve gerçekçi bir din anlayışı gelişmeye başlar. Çocuk bu dönemde, dinin birtakım sorularını daha rahat anlamaya ve öğrenmeye, ahlâki konuları da kendine göre değerlendirmeye başlar. İlk çocukluk evresinde, Allah'ı insana ait modeller, çizgiler içinde düşünen çocukta bu antropomorfik düşünce yerini git gide sembolik ve soyut anlayışa bırakır.¹³⁸ Çünkü ilkökullü çağının sonlarından itibaren somut düşünce safhasından, daha esnek, hatta soyut kavram ve konuları anlayacağı safhaya geçiş söz konusudur.¹³⁹

Bu dönemde, çocuğun dinî gelişimine etki eden en önemli faktör ailedir. Özellikle aile bireylerinin dinî tutum ve davranışları çocuğu son derece etkiler. Ancak, çocuğun çevresinin genişlemesiyle anne ve babasına olan bağlılığı azalır. Okula başlamadan önce anne ve babasını model olarak alan ve onları taklit eden çocuk, okula başladıktan sonra özellikle öğretmenini örnek almaya başlar.¹⁴⁰

İşte bu noktada, çocuğun dinî gelişimi açısından öğretmenin rolü üzerinde durulmalıdır. Çünkü öğretmenin dinî tutum ve davranışları, dinle ilgili sözleri çocuğun dinî gelişimi açısından oldukça önemlidir. Ancak, unutulmamalıdır ki, öğretmen çocuğun dinî gelişmesine yardımcı olabilmesi için kendisini yetiştirmiş ve bu bakımdan gerekli donanıma sahip olması icap eder.

Okul çağının 8-9 yaşları artık mesuliyet duygusunun geliştiği, buna paralel olarak dinî konulara da ilgisinin arttığı, dinî bilgileri nispetinde birtakım dinî uygulamalara giriştiği, okul öncesi peşin ve itirazsız kabullerle yapılan taklitlerin yerini daha şuurdu, benimseyici, işin mahiyetini de kavramaya çalışarak yapılan taklitler almaktadır.¹⁴¹ Okul çağının sonlarına doğru (11. yaş) soyut düşüncenin başladığını hatırlarsak, bütün bunların gayet tabii bir gelişmenin sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Zaten taklit, zihnî gelişmenin henüz yeterli olmadığı bir dönemde, çocuğun büyüklerini ideal örnek kabul ederek, model olarak onların yanlış ve eksik

¹³⁸ Armaner, a.g.e., s. 86-87.

¹³⁹ Şentürk, a.g.m, s. 21.

¹⁴⁰ Peker, a.g.e., s. 104.

¹⁴¹ Yavuz, Çocuk ve Din, ss. 101-103.

yapabileceklerini aklına getirmeden, onların her söylediğini ve yaptığını doğru, güzel ve iyi kabul ederek yapmaya çalışmasının bir sonucudur. Çünkü bu çağda çocuk henüz tenkitçi bir zihin sürecinde değildir. Ancak okul çağının sonlarına doğru zihni gelişimde soyut düşünce dönemine ulaşmasıyla tenkitçi düşünce kendini gösterecek, çocuk artık, her söylenileni doğru, her yapılanı uygun görmeyecek olayları akıl süzgecinden geçirerek bir takım sonuçlara ulaşacaktır.¹⁴²

Öyleyse bu çağdaki çocuğu daha ciddiye almak gerekir. Çocuk psikolojik olarak çocukluktan çıktığının, gençliğe doğru adım attığının farkına varmaya başlamıştır. Bu sebeple sosyal benliği de olgunlaşmaya, toplum içinde kendisine değer verilmesini istemeye başlayacaktır. Ayrıca çocuk dinî konularda da bir gayretin içine girecek, bilhassa cuma ve bayram namazları gibi cemaatle kılınan namazlara rağbet edecektir.¹⁴³ Ancak, burada yetişkinlerin rehberlikleri, teşvikleri, olumlu veya olumsuz tutum ve davranışlarının onlar üzerindeki müspet veya menfi tesirlerini unutmamak gerekir.

Dua ve İbadet Gelişimi

İlkokul çağı çocuğun (6.-11. yaşlar) dinî gelişim özellikleri incelenirken ele alınması gereken konulardan biri de dua ve ibadet gelişimidir. Çünkü bu dönem “*öğrenme çağı*”dır. Bu yüzden bu dönem, bütün gelişim alanları açısından olduğu gibi dinî gelişim açısından da önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu dönemde bazı dinî kavramlar ve ibadetler çocuklara öğretilmeye başlanmalıdır.¹⁴⁴

Dua, insanın tamamen duygusallığından ve iç dünyasından kaynaklanan ve Allah’a yaklaşmasını sağlayan yönelişidir.¹⁴⁵

Çocuk nazarında bu yönelişin önemi büyüktür. Çocuk önce kendisi ile Allah arasında içten bir bağlılık kurar. Dua ve ibadet denemeleri ise kendisinin Rabbine bağlılığının, sevgisinin ve itaatinin bir göstergesidir. Böyle bir davranış çocuğa şüphesiz onun ihtiyacı olan emniyet ve sükûnet hissini verir.¹⁴⁶

Araştırmalara göre bu çağdaki çocukların dua ve ibadet konularına karşı ilgileri yüksektir. Özellikle orta çocukluk dönemi olarak bilinen 7-9 yaş grubu

¹⁴² Peker, a.g.e., s. 104-105; Öcal, a.g.e., s.137.

¹⁴³ Şentürk, a.g.e., s. 50.

¹⁴⁴ Ay, a.g.e., s. 42.

¹⁴⁵ Dodurgalı, a.g.e., s. 138.

¹⁴⁶ Yavuz, a.g.e., s. 183.

çocuklar, ibadet edeni izlemekten hoşlanırlar, onları taklit ederek, onlar gibi dua ve ibadet etme denemelerine girerler.¹⁴⁷

Daha önce de ifade edildiği gibi, araştırmalar dinin taklit ve tekrarlarla öğrenilebilecek yanlarının 7-9 yaşlarında kolaylıkla işlenebileceğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber (sav) de, bu yaşlardaki çocuğun bazı dinî kavramları ve ibadetleri öğrenebilecek düzeye geldiğine dikkat çekerek “*çocuklarınız yedi yaşına geldikleri zaman onlara namaz kılmayı öğretin*”¹⁴⁸ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber’in bu hadisinde, dua ve ibadet eğitiminin bu yaşlarda başlaması gereken bir faaliyet olduğu ve ibadet eğitimi içinde de ilk sırayı namaz eğitimine vermek gerekliliği açıkça beyan edilmektedir. Ancak bu eğitim, gösterme ve sevdirmeye şeklinde olmalıdır. Zorlama ve ceza yöntemi uygulanırsa, sonuç gelecek itibarıyla hiç de arzu etmediğimiz şekilde gelişebilir. Uygulanacak yöntem, kuralları çocuğa zorla öğretmek yerine, çeşitli yaşantılar ve uygulamalarla model olarak onun kurallara kendiliğinden ulaşmasını sağlamak şeklinde olmalıdır.

İbadet eğitiminde uygulanacak yöntem ise, her çocuğun kendi gücüne göre ibadetlere alıştırılması tarzında olmalıdır.¹⁴⁹ Çocuğa uygulanacak eğitimin onun zayıf düşmemesine, onda bıkkınlık getirmemesine dikkat edilmelidir.¹⁵⁰

Yine araştırmalardan elde edilen veriler bizlere, bu dönemdeki çocukların Allah’ı çok sevdiklerini, O’na yakın olmak istediklerini, bu yüzden de dinî pratikleri öğrenmek ve uygulamak eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu dönemde çocukların büyüklerini taklit ederek ibadetlere katılmaya istekli olması, onların ruhundaki “*kolay inanırlık*” özelliğine bağlanmıştır.¹⁵¹

İslam bilgin ve düşünürleri de çocuğun çabuk inanma ve kolay etkilenme özelliğine dikkat çekmişlerdir. Gazzâlî’ye göre, “çocuğun kalbi, pırlanta gibi temiz, saf ve bomboştur. Gördüğü ve duyduğu her şeyi almaya kabiliyetli, yöneltilen her şeyi yapmaya meyyaldir(eğimlidir)...”¹⁵²

¹⁴⁷ Selçuk, a.g.e., s.99-100.

¹⁴⁸ Ebu Davûd, Salât, 25; Dârimî, Sünen, I. 333.

¹⁴⁹ Bu konuda geniş araştırma için bkz., Sağlam, İsmail, **Çocuk ve İbadet (7-14 yaş dönemi)**, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa, 2003, ss. 202-268.

¹⁵⁰ Bilgin, Beyza, **İslâm ve Çocuk**, DİB.Yay., Ank., 2003, s.163-164.

¹⁵¹ Selçuk, a.g.e., s. 100.

¹⁵² Çelebi, Ahmed, **İslam’da Eğitim-Öğretim Tarihi**, (terc., Ali Yardım), Damga Yay., İst., 1998, s. 235.

Bu konuda İbn-i Sînâ da, çocuğun doğarken getirdiği yeteneklerin geliştirilmesi üzerinde durur. Ayrıca, güzel ahlâkın, sağlam mizaca paralel olarak, tâ çocukluk döneminden gelişmeye başladığını, bunun için çocuğu kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırıp, iyi arkadaşlarla oynamasını sağlamakla mümkün olacağını söyler.¹⁵³

Burada bir kez daha vurgulamak gerekir ki, bütün bunları uygularken bu yaştaki çocuklara hayattan konularla yaklaşmak çocuğun duygusal ve zihinsel gelişimine uygun bir yöntemdir. Eğer çocuk gelişiminin basamakları göz önüne alınmazsa çocuğa din olgusunu vermekte zorluklarla karşılaşılabilir. Çocuk çevresinde gördükleri ile ilgi kurduğu sürece ufku gelişecek, zihni aydınlanacak, belirsiz bilgiden kurtulacak ve dinin ilkelerinin sadece bilgi yığını olmadığını, hayatta uygulanması gerektiğini anlayacaktır. Çocuğa sokağa çıkarken soğuk ve sıcağa karşı korumak amacıyla nasıl elbise giydiriyorsak, manevî olarak da kötülüklerden korumak amacıyla ibadet (namaz, oruç vb.) elbisesi giydirmeliyiz.¹⁵⁴

Çocuklar Allah'ın her şeyden ve herkesten güçlü olduğunu öğrendikten sonra artık başkalarından isteyemeyecekleri zorluktaki şeyleri O'ndan istemeyi düşünmektedirler.¹⁵⁵ Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, çocukların Allah'tan ne isteyebileceklerini öğrenmeleri gerekliliğidir. Çünkü istekleri olmadığında güvenleri sarsılabilir.¹⁵⁶

Maddi isteklerin yerine getirilmesi için de olsa, çocukların yapacakları bazı şeklî ve taklide dayalı ibadet ve dualar, zamanla gerçek dinî duygunun ve arzunun uyanmasına ve gelişmesine olumlu katkıda bulunurlar.¹⁵⁷

Bu açıklamalardan sonra çocuklarda dua ve ibadet kavramlarının gelişimini şöyle özetlemek mümkündür:

1. Okul öncesi dönemde şeker ve oyuncak istemek için yapılan egosantrik duaların yerini okul çağında hastalıktan ve felaketten korunma, sevdiklerinin ve ülkenin iyiliği vb. istekleri ihtiva eden dualar almaktadır.

---

¹⁵³ Çelebi, a.g.e., s. 237-238; Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yay., 7. Baskı, İst., 1999, ss. 23-27.

¹⁵⁴ Varol, a.g.e., s. 188.

¹⁵⁵ Bilgin, a.g.e., s. 161.

¹⁵⁶ Bilgin, a.g.e., s.162.

¹⁵⁷ Öcal, a.g.e., s. 93.

2. Artan yaşla birlikte ibadetlerin insanla Allah arasında bağlantı kurma özelliği fark edilmekte, onların sadece şahsi istekler için bir vasıta olmadıkları anlaşılmaktadır.¹⁵⁸

Sonuç olarak bu konuda dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta da şudur: Çocukların ve gençlerin sağlıklı bir dinî gelişim gerçekleştirebilmeleri için, anne, baba ve eğitimciler üzerine düşen görevleri yapmalıdırlar. Çünkü ilkokul veya son çocukluk dönemi, eğitim bakımından gerçek bir öğrenme dönemidir. Bu dönemde çocuklar, istek ve cesaretle öğretime açık, düzenli bir eğitime ruhen hazır ve bu vesile ile topladıkları bilgileri onların nasıl ve nedenlerine dayandırarak işlemeye elverişli duygu, düşünce ve davranışlarıyla toplum hayatında uyum sağlamaya müsait hale gelmiştir. Bu husus dini alan içinde geçerlidir.¹⁵⁹ Daha öncede belirtildiği gibi, ibadet eğitimi küçük yaşlarda başlaması gereken bir eğitimidir. Ancak çocuklar namaza, oruca ve ibadetele alıştırılırken beden gelişmelerine, sağlıklarına ve zihin faaliyetlerine dikkat edilmelidir.¹⁶⁰ Amaç çocuğa birtakım bilgi ve davranışların her ne pahasına olursa olsun belletilmemesi değil, çocuğa öğrenme arzusu uyandırmak olmalıdır.

Bunun yanında çocuğun ilgilerinin de sağlıklı ve dengeli bir biçimde beslenmesi gerekmektedir. Sağlam bir ibadet eğitimi ileride şüphe döneminin daha rahat ve kolay atlatılmasına yardımcı olur. Güçlü bir eğitimden yoksun gençlerin ergenlik dönemlerinde çevrenin olumsuz özelliklerine fazlaca kapıldıkları, dinî ibadetleri önemsemedikleri gözlenmiştir.¹⁶¹

2. İlk Ergenlik Dönemi Çocuğunda Dinî Gelişim Özellikleri

Bu dönemde kişi çocukluktan çıkmış ama henüz genç de olmamıştır. Bu sebeple çocuk birtakım karmaşa ve bocalama içindedir.¹⁶² İlk ergenlik dönemindeki fizikî ve ruhî gelişmelere paralel olarak dinî gelişmede de bir canlanma söz konusudur. Çünkü bu dönemin ilk yıllarında zihinsel gelişme bakımından somut

---

¹⁵⁸ Selçuk, a.g.e., s. 102.

¹⁵⁹ Yavuz, Kerim, "Din Psikolojisinin Işığı altında Din Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Metodik Bazı Teklifler", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, s.184.

¹⁶⁰ Selçuk, a.g.e, s. 115.

¹⁶¹ Hökeleli, Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1983, s. 84.

¹⁶² Şentürk, a.g.e., s. 50-51.

düşünce dönemi geride kalmış, soyut düşünce dönemi başlamış¹⁶³, dinî konulara ilgisi artmış ve dinin özünü kavramaya başlamıştır. Bu yüzden bu çağa ve özellikle 13. yaşa “*dinî uyanış*” çağı da denmektedir.¹⁶⁴ Ancak burada önemli olan bir husus unutulmamalıdır. Bu dönemde dinî gelişmede bir canlanma olabilmesi, dinî uygulamaları da gereği gibi yerine getirebilmesi ergenlik öncesi dönemde dinî bilgilerini ve dinî eğitimini gereği gibi almış olmasına bağlıdır.

Dinî uyanış ve gelişimin başlaması ile birlikte 12 yaşına kadar anne, baba ve çevrenin telkin edip benimsettiği din anlayışından yavaş yavaş kişisel olarak anlaşılacak ve benimsenecek dinî gelişim gücüne geçilir.¹⁶⁵ Çocuklardaki o eski itirazsız kabuller de yerini tenkitçi bir anlayışa bırakmıştır. Artık, ergen duyduklarını, öğrendiklerini bir elekten geçirme ihtiyacı duymakta; her duyduğuna inanmak yerine aklını ve tecrübelerini devreye sokarak kabul veya reddetmektedir.¹⁶⁶ Bu durum göz önüne alınarak gerek çocukluk çağında, gerekse daha sonraki ergenlik çağında yetişkinlerin her konuda olduğu gibi dinî konularda da onlara olabildiğince sağlıklı bilgiler sunmasını gerektirir. Bu hem çocuk veya ergenin sağlıklı ve bir ruhî gelişme göstermesi bakımından, hem de bilgi kaynağı olan yetişkinlere güvenin zedelenmemesi bakımından gereklidir.

Diğer taraftan bu çağda kişide, biyolojik ve psikolojik olarak meydana gelen değişiklikler de vardır.¹⁶⁷ Bu durumlar göz önüne alınarak ergenin gelişen zihinsel ve duygusal dünyasına uygun bir şekilde dinî bilgi verilmesi, kafasına takılan hususları sorabilmesi için kendisine gerekli yakınlığın gösterilmesi ve arkadaşça yaklaşarak uygun rehberliğin yapılması tüm eğitimcilere düşen bir görevdir. Böylece ergenin ihtiyacı olan rehberlik, ilgililer tarafından karşılanırsa problemler gençler yerine mutlu, sağlıklı ve başarılı gençleri yetiştirebiliriz.¹⁶⁸

---

¹⁶³ Peker, a.g.e., s. 106.

¹⁶⁴ Hökelekli, a.g.e., ss. 267-269; Öcal, a.g.e., s. 137.

¹⁶⁵ Kula, Naci, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi**, Ankara Okulu Yay., Ank., 2002, s. 38.

¹⁶⁶ Peker, a.g.e., s. 106.

¹⁶⁷ Şemin, Refia Uğurel, **Gençlik Psikolojisi**, İst. Edb. Fak. Yay., İst. 1980, s. 26-27.

¹⁶⁸ Fırat, a.g.e., s.57; Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, ss. 97-99.

İKİNCİ BÖLÜM
YAZ KUR'AN KURSU ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMENLERİNİN
KURSLA İLGİLİ DÜŞÜNCE VE DEĞERLENDİRMELERİ

I. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİ VE DİN GÖREVLİLERİNE AİT KİŞİSEL BİLGİ VE SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI

A. ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ KİŞİSEL BİLGİLER

Bu araştırmada örneklem olarak Muğla merkez, Dalaman, Ortaca, Köyceğiz ve Marmaris ilçelerinde öğrenim gören yaz kursu öğrencileri alınmıştır. Ankete katılan ve formları değerlendirme kapsamına giren 309 öğrenci ve 104 din görevlisi verdikleri bilgilere göre çeşitli yönlerden dağılımları yapılarak aşağıda sunulmuştur.

1. Öğrencilerin Yaş Dağılımı

Yaşın eğitim ve öğretim üzerinde etkili olduğu bir gerçektir. Bu sebeple grup içinde arkadaşlarına göre yaşlı olan öğrenciler psikolojik bakımdan huzursuz olabilir. Bu da öğrencinin o grubun içine girip eğitim almasını engelleyebilir. Bu ihtimalden hareketle öğrencilerin yaş durumunu belirleyen bir soruya yer verilerek bu durum tespit edilmeye çalışılmıştır. (Bkz. Tablo 1)

TABLO 1:

ÖĞRENCİLERİN YAŞ DAĞILIMI

SEÇENEKLER	SAYI	%
11 Yaş	98	31.7
12 Yaş	87	28.2
13 Yaş	81	26.2
14 Yaş ve üzeri	39	12.6
Cevapsız	4	1.3
Toplam	309	100

Tablodaki verilerden de anlaşıldığı üzere, yaz kurslarına katılabilmek için belli bir yaş sınırı (ilköğretim 5. sınıfı bitirme şartı) vardır. Bu sebeple kursa katılan öğrencilerin yaşları 11 ve üzeridir.

Tablodaki verilere göre öğrencilerin %31.7'si 11 yaşında, %28.2'si 12 yaşında, %26.2'si 13 yaşında, %12.6'sı 14 ve üzeri yaşlardadır. Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun 11 ile 13 yaşları arasında oldukları görülmektedir. Bunlar yaklaşık %85' lik oranla, ankete katılanlar içinde en kalabalık grubu oluşturmaktadırlar.

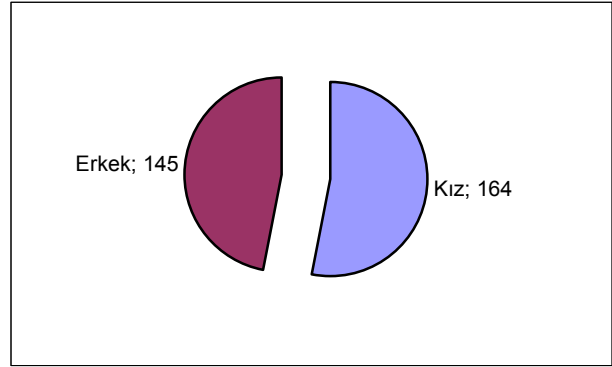
Anlaşılabacağı üzere, öğrenci sayısı ile öğrenci yaşı arasında ters orantı vardır. Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin yaşları ilerledikçe kursa katılma sayısında azalma görülmektedir. Buna göre yaz kurslarına 14 yaşından büyük öğrencilerin fazla rağbet etmedikleri görülmektedir. Bu sonuç da varsayımımızı desteklemektedir.

2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Bu araştırmamızda anket formları dağıtılırken kız ve erkek öğrencilere eşit uygulama planlanmıştır. Ancak pek çok kursta kız öğrencilerin sayısı erkeklerden fazla çıkınca bu eşitliğe uyulamamıştır. Cinsiyetle ilgili sorulara verilen cevaplar aşağıdaki gibidir. (Bkz. Tablo 2; Grafik A)

TABLO 2; GRAFİK A: ÖĞRENCİLERİN CİNSİYET DAĞILIMI

SEÇENEKLER	SAYI	%
Kız	164	53.1
Erkek	145	46.9
Toplam	309	100

Yukarıdaki verilere göre araştırmamıza katılan öğrencilerin %53.1'i kız, %46.9'unu ise erkekler oluşturmaktadır. Bu durum bizlere yaz kurslarına daha çok kız öğrencilerin devam ettiklerini göstermektedir.

B. ÖĞRENCİ VE AİLELERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Muğla ili sınırları içinde yaptığımız ankette, öğrenci ailelerinin sosyo-ekonomik durumlarını tespit için sorduğumuz sorular vardır. Sosyo-ekonomik yapının eğitim ve öğretim üzerinde önemli rol oynadığı, bu açıdan durumları iyi olan ailelerin çocuklarının eğitim sorunları ve ihtiyaçlarıyla daha yeterli seviyede ilgilendikleri bilinmektedir.¹

¹ Vural, Türker, Ankara'daki Üç Lisede Sosyo-ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları, Hacettepe Üniv. Yay., Ank., 1997, s.86., Nakleden, Bulut, Aytekin, Din Eğitimi'nde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, DİB. Yay., Ank., 2002, s.104.

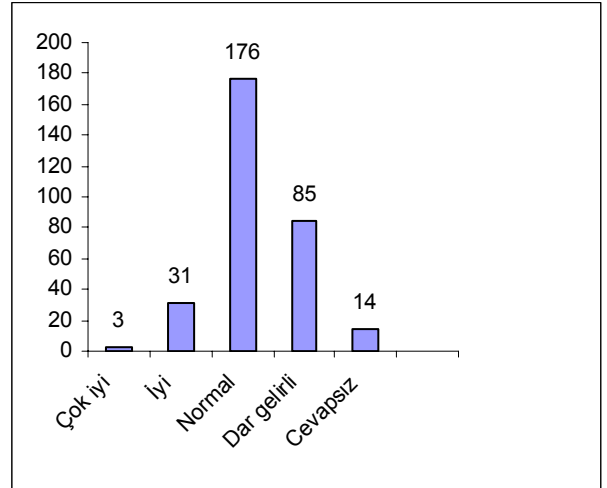
Ailelerin sosyo-ekonomik durumlarını belirlemek için iki soru sorulmuştur. Sorulardan biri, ailelerin ekonomik durumunu, diğeri öğrenci de anne-babalarının tahsil seviyesini öğrenebilmek içindir.

a) Ailenin Ekonomik Durumu

Ailenin ekonomik durumuyla ilgili sorular hazırlanırken rakam zikredilmeksizin çok iyi, iyi, normal, dar gelirli şeklinde bir gruplandırma yapılmıştır. Böyle yapılmasının sebebi, ülkemizdeki enflasyonun yüksek olması dolayısıyla bugün için ciddi görülen rakamların üç-beş yıl sonra basit duruma düşmesidir. “Ailenizin ekonomik durumu nasıldır?” şeklindeki soruya verilen cevapların dağılımı aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 3; Grafik B)

TABLO 3; GRAFİK B: ÖĞRENCİLERE GÖRE AİLENİN EKONOMİK DURUMU

SEÇENEKLER	SAYI	%
Çok İyi	3	1.0
İyi	31	10.0
Normal	176	57.0
Dar Gelirli	85	27.5
Cevapsız	14	4.5
Toplam	309	100

Tablodaki verilerden anlaşıldığı üzere, öğrencilerin %57.0'si normal, %27.5'i dar gelirli, %10.0'u iyi ve %1.0'inin de ekonomik durumu çok iyi ailelerden geldikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerden %4.5'i de sorumuzu cevapsız bırakmışlardır.

Bu sonuçlara göre, öğrenci ailelerinin çoğunluğunun ekonomik durumlarını normal ve dar gelirli kesimler oluşturmaktadır. Bu da bizleri “yaz kurslarına katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu, ekonomik durumu orta seviyede ve dar gelirli olan ailelerden gelmiştir” sonucuna ulaştırmakta ve varsayımımızı desteklemektedir.

Bununla birlikte şahsi gözlemlerimiz de, bu kurslara gelen öğrencilerin büyük bir kesiminin ekonomik yönden orta ve dar gelirli ailelerden geldikleri yönündedir.

b) Öğrencilerin, Anne ve Babalarının Tahsil Durumu

Anne ve babaların tahsil seviyesi, öğrenim durumu, çocuğa verilen eğitim ve öğretimde önemli bir konuma sahiptir. Tahsil seviyesi yüksek anne ve babaların çocuğu ile tahsilsiz anne ve babaların çocuğu arasında fark olacaktır. Çocuğun gelişiminde, problemlerin çözümünde ve eğitiminde anne ve babanın bilgili olması çocuk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle öğrenci ebeveynlerinin tahsil durumu tespit edilme yoluna gidilmiştir. Öğrencilerin anne ve babalarının tahsil seviyeleri aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 4)

TABLO 4: ÖĞRENCİLERİN ANNE VE BABALARININ TAHSİL DURUMU

SEÇENEKLER	ANNE	%	BABA	%
Tahsilsiz (okur-yazar değil)	-	-	-	-
İlkokul	219	70.9	191	61.8
Ortaokul	48	15.5	50	16.2
Lise	17	5.5	23	7.4
Yüksek Okul	9	2.9	24	7.8
Cevapsız	16	5.2	21	6.8
Toplam	309	100	309	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere, öğrenci annelerinin %70.9 gibi büyük bir oranı ilkokul, %15.5'i ortaokul, %5.5'i lise, %2.9 gibi küçük bir kısmı da yüksek okul mezunudur. Öğrencilerin %5.2'si de annenin tahsil durumu ile ilgili sorumuzu cevapsız bırakmışlardır.

Din eğitimi ve öğretiminde çok önemli bir yere sahip olan annelerin tahsil seviyesinin yüksekliği ya da düşüklüğü, nesillerin din eğitimine olumlu veya olumsuz

etki yapacağı bir gerçektir. Çünkü çocuğun sorunlu ve problemlili olup-olmamasında eğitilmiş ve eğitimsiz ailenin büyük etkisi vardır.²

Öğrenci babalarının ise %61.8'i ilkököl, %16.2'si ortaokul, %7.8'i yüksek okul, %7.4'ü lise mezunudur. Öğrencilerin %6.8'i sorumuzu cevapsız bırakmışlardır. Buna göre öğrenci anne-babalarının büyük çoğunluğunu ilkököl mezunu oluşturmaktadır.

Muğla ili ve dört ilçesinde uyguladığımız bu ankette, soruları cevaplayan öğrencilerin anne ve babalarının tahsilsiz (okur-yazar değil) olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.³ Bu sonuç, dinî ve genel eğitim açısından oldukça sevindiricidir. Çünkü çocuklar, eğitimin önemiyle ilgili bilgileri ilk kaynaktan alabildiği için, okumanın önemini de yeterince kavrayabilmektedirler.

B. ANKETE KATILAN DİN GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Bilindiği gibi bir araştırmanın sonuçlarının geçerliliğini artırmak ve verimliliğini sağlamak için, o alanla ilgili farklı konumlardaki kişilerin görüşlerine başvurulması gerekir. Bu sebeple yaz kursları konusunda daha detaylı bilgilere ulaşabilmek amacıyla, kursları veren din görevlilerine de anket uygulanmıştır. Çünkü önemli sonuçlara ulaşabilmemiz bu kursların öğretmenleri olan din görevlileri (imam, müezzin ve Kurân Kursu öğreticisi) ile öğrencilerin görüşlerini birlikte ele alıp incelemek, sonuç itibarıyla daha anlamlı olacaktır. Bu düşünceden hareketle öğrencilerle birlikte din görevlilerine de anket uygulanmış ve uygulanan 140 anketten bize ulaşan 104'ü değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu bölümde görevlilerin en son mezun olduğu okul, meslekî kıdem durumu ile ilgili bilgiler tablolar halinde gösterilecektir.

1. Din Görevlilerinin En Son Mezun Oldukları Okullara Göre Dağılımı

Araştırmamıza katılan din görevlilerinin genel özelliklerini tespit etmek amacıyla “En son mezun olduğunuz okul” şeklinde sorulan anketin birinci sorusuna verilen cevaplardan, din görevlilerinin çeşitli okullardan mezun oldukları

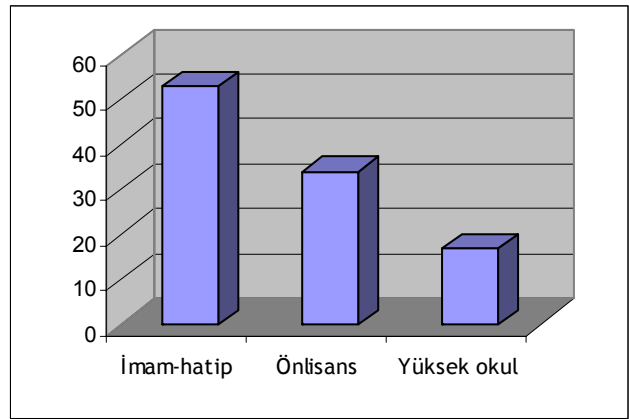
² Bulut, a.g.e., s. 107.

³ Kanaatimizce bu durum, Muğla ilinde nüfusun okur-yazar oranının yüksek olmasına bağlanabilir. (2000 yılı verilerine göre: %92.8, bkz. www.die.gov.tr) (11.02.2004). Ayrıca, yaz kurslarına katılan öğrencilerin yaşları dikkate alındığında, anne-babalarının genellikle 30-45 yaşlar arasında kişilerden oluştuğu kanaatine varılacak, o zaman bu sonuç hiç de şaşırtıcı gelmeyecektir. Çünkü şu anki genç ve yetişkin kuşak arasında okur-yazarlık oranı oldukça yüksek orandadır.

görülmüştür.⁴ Anket sorumuzu bu şekilde sormamızın sebebi, “öğrenimi bir hayat boyu devam eden süreç” olarak değerlendiren meslek grupları içinde din görevlileri, bir taraftan mesleğini yerine getirirken, diğer taraftan da bir okulu içten ya da dıştan bitirme gayreti içine girenlerin başında geldikleri içindir.⁵ Anketimize katılan görevlilerin verdiği cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Tablo 5; Grafik C)

TABLO 5; GRAFİK C: DİN GÖREVLİLERİNİN EN SON EN SON MEZUN OLDUKLARI OKUL

SEÇENEKLER	SAYI	%
İmam-Hatip Lisesi	53	51.0
Ön lisans	34	32.7
Yüksek Okul	17	16.3
Toplam	104	100

Yukarıda görüldüğü gibi, görevlilerin %51.0’i imam-hatip lisesi, %32.7’si ön lisans, %16.3 gibi küçük bir oranı da yüksek okul mezunudur. Bu sonuçlara göre görevlilerin pek çoğu imam-hatip lisesi mezunudur. Ancak hemen belirtelim ki, görevlilerden çoğu Açık Öğretim Fakültesi’ne kayıtlı öğrencidirler. Bu sebeple bu sonuçlar ileriki yıllarda değişiklik arz edebilir.

2. Din Görevlilerinin Meslekî Kıdem Durumlarına Göre Dağılımı

Her meslekte olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de kıdem çok önemlidir. Çünkü kıdem tecrübe demektir. Öğretmenlik ise tecrübe işidir. Öğretmenlik yaparken öğrenilir.⁶ Kurs öğreticiliğinde kıdem biraz daha önemlidir. Çünkü din görevlilerinin çoğu öğretici olmak için formasyon almıyorlar. Bu durumda öğreticilik tamamen

⁴ Din görevlilerinin mezun oldukları okullar hakkında geniş bilgi için bkz. Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, ss. 63-106; Bolay-Türküne, *Din Eğitimi Raporu*, ss. 121-177; Aydın, M. Şevki, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı* (1923-1998), İbav Yay., Kayseri, 2000.

⁵ Akgün, Vahdettin, “İstanbul’da Kur’ân Kursu Öğreticileri ile İlgili Sosyolojik Bir Değerlendirme” M.E.B., *Din Eğitimi Dergisi*, S. 4, Ank., 1993, s. 96.

⁶ Kirpitçi, Eyüp, *Kur’ân Kursları Ders Programlarının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1996, s. 29.

tecrübeye kalmaktadır.⁷ Bunun için, din görevlilerinin kıdem durumunu öğrenmek için, açık uçlu olarak “Mesleki kıdeminiz nedir?(Lütfen yıl olarak yazınız)” şeklinde bir soru yönelttik ve cevapları 5’li yıllar halinde tasnif ettik. (Bkz. Tablo 6)

TABLO 6:
GÖREVLİLERİN MESLEKİ KIDEM DURUMU

SEÇENEKLER	SAYI	%
1-5 Yıl	12	11.5
6-10 Yıl	17	16.3
11-15 Yıl	23	22.1
16-20 Yıl	39	37.5
21 ve Yukarı	11	10.6
Cevapsız	2	1.9
Toplam	104	100

Tablodaki verilere göre, ankete katılan din görevlilerinin %37.5’i 16-20 yıl, %22.1’i 11-15 yıl, %16.3’ü 6-10 yıl, %11.5’i 1-5 yıl arası görev yapmışlardır. Hizmet yılı 20 yılın üzerinde olan görevlilerin oranı ise %10.6 dır.

Verilere göre din görevlilerinin büyük bir kısmının (%52.6) 10 ile 20 yıl arasında görevde bulduklarını ve tecrübeli olduklarını söyleyebiliriz.

---

⁷ Kirpitçi, a.g.t., s. 29.

II. YAZ KURLARINA KATILAN ÖĞRENCİ VE DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİLİM, BEKLENTİ VE KANAATLERİ

Araştırmanın bu kısmı, yaz kurslarında okumakta olan öğrenciler ile din görevlilerinin çeşitli beklenti, tutum ve kanaatleri ile ilgili hususları kapsamaktadır. Elde edilen bulgular ilgili başlıklar altında toplanarak yorumlanacaktır. Bulguları yorumlarıyla birlikte verme, konunun daha kolay kavranılmasını ve değerlendirilmesini sağlayacaktır.

A. ÖĞRENCİLERİN YAZ KURLARIYLA İLGİLİ EĞİLİM, BEKLENTİ VE KANAATLERİ

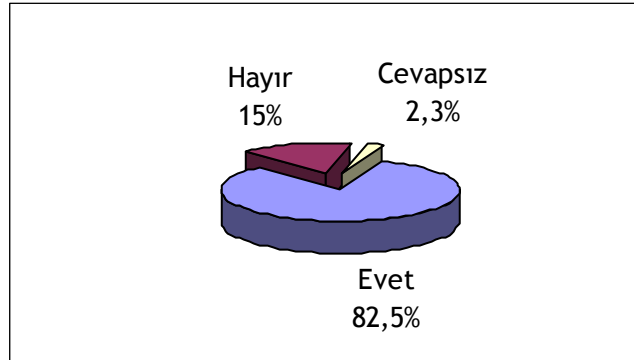
1. Öğrencilerin Kursu Kendi İsteğiyle Katılıp-Katılmama Durumu

Öğrencilerin kursu kimin isteğiyle geldiği çok önemlidir. Çünkü kişinin iç dünyasından gelen ilgi ve istek başarıyı artırır ve konunun daha iyi öğrenilmesini sağlar. Bu düşünceden hareketle öğrencilerin yaz kurslarına kendi isteğiyle gelip-gelmediğini öğrenmek için “Yaz kurslarına kendi isteğinizle mi katılıyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 7; Grafik D)

TABLO 7; GRAFİK D:

ÖĞRENCİLERİN KURSA KENDİ İSTEĞİYLE KATILIP-KATILMAMA DURUMU

SEÇENEKLER	SAYI	%
Evet	255	82.5
Hayır	47	15.2
Cevapsız	7	2.3
Toplam	309	100

Yukarıda da görüldüğü üzere öğrencilerin %82.5'i kursu kendi isteğiyle geldiği, %15.2'sinin ise kendi isteğiyle gelmediği görülmektedir. Kendi isteğiyle gelmeyenlerin ya anne-babalarının isteğiyle ya da arkadaşlarının teşvikiyle geldikleri kanaatindeyiz.

Görülüyor ki, öğrencilerin büyük bir bölümü kursa kendi isteğiyle geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuç oldukça sevindiricidir. Çünkü çocuğun kendi isteğiyle eğitim almayı istemesi başarıyı artıracaktır.

2. Öğrencilerin Yaz Kursuna Katılma Amaçları

Eğitim ve öğretimde amaçlar ve bu amaçların gerçekleştirilmiş olması büyük öneme sahiptir. Bu düşünceden hareketle öğrencilere sorduğumuz “Yaz kursuna niçin katılma ihtiyacı duyuyorsunuz?” şeklindeki soruya verilen cevapların dağılımı aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 8)

TABLO 8:

ÖĞRENCİLERİN YAZ KURSUNA KATILMA AMAÇLARI

SEÇENEKLER	SAYI	%
Okulda verilen din dersini yetersiz bulduğum için	23	7.4
İbadet konularının (namazın kılınışı vs.) uygulamalı olarak öğrenmek için	54	17.5
Kur’ân-ı Kerîm okumasını öğrenmek için	166	53.7
Namaz sûrelerini ezberlemek için	42	13.6
Başka	12	3.9
Cevapsız	12	3.9
Toplam	309	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi öğrencilerin %53.7’si yaz kurslarına Kur’ân öğrenmek için, %17.5’i namazın kılınışını uygulamalı olarak öğrenmek için, %13.6’sı namaz sûrelerini ezberlemek için, %7.4’ü okulda verilen din derslerinin yetersizliği sebebiyle geldiklerini belirtmişlerdir. %3.9 oranındaki öğrenci grubu da başka sebepleri ileri sürerken, %3.9’u sorumuzu cevapsız bırakmışlardır. Bununla birlikte iki seçeneği birden işaretleyenlerin var olması amaçlarının birkaç tane olduğunu göstermektedir.

Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğu namazın kılınışını ve Kur’ân okumayı öğrenmek amacıyla gelmişlerdir. “Başka” cevabını verenlerin bir kısmı hepsini öğrenmek için geldiklerini, bir kısmı da dinini öğrenmek, ahlaklı olmak amacıyla geldiklerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin bu amaçlarına ulaşip ulaşamadıklarını tespit etmek için önceki yıllarda kursa devam eden öğrencilerle yapmış olduğumuz görüşmeler sonucunda, pek çok öğrencinin amacına ulaştıkları tespit edilmiştir.

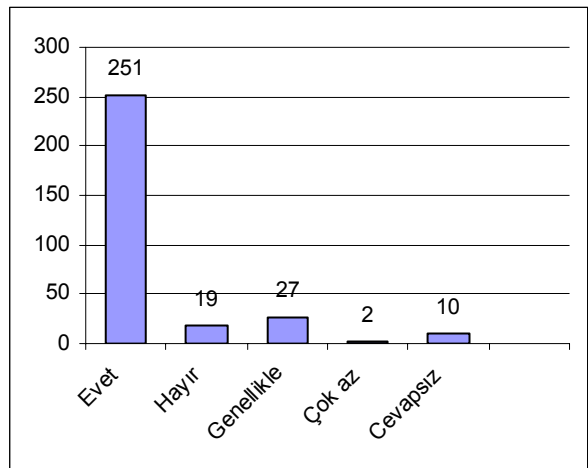
3.Yaz Kurslarında Verilen “Din Eğitimi”nin Öğrencilerin Geliş Amaçlarına Uygun Olup-Olmama Durumu

Amacı olmayan veya amaca uygun olmayan bir eğitim ve öğretimden söz etmek mümkün değildir. Her eğitim ve öğretimin mutlaka bir amacı vardır. Bu amacın öğrencinin amacıyla da uygunluk göstermesi beraberinde başarıyı getirecektir. Bu düşünceden hareketle, kurslarda verilen Din Eğitimi’nin öğrencilerin kursa geliş amaçlarına uygunluğunu araştırmak amacıyla öğrencilere “Yaz kurslarında verilen ‘Din Eğitimi’ sizin kursa geliş amacınıza uygun mu?” şeklinde bir soru sorulmuş ve cevapların dağılımı aşağıda verilmiştir. (Bkz. Tablo 9; Grafik E)

TABLO 9; GRAFİK E:

YAZ KURSLARINDA VERİLEN “DİN EĞİTİMİ” NİN ÖĞRENCİLERİN KURSA GELİŞ AMAÇLARINA UYGUN OLUP-OLMAMA DURUMU

SEÇENEKLER	SAYI	%
Evet	251	81.2
Hayır	19	6.1
Genellikle	27	8.7
Çok az	2	0.6
Cevapsız	10	3.4
Toplam	309	100

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi öğrencilerin %81.2'si evet, %8.7'si genellikle, %6.1'i hayır, %0.6 oranındaki küçük bir grup da geliş amaçlarına çok az uygun olduğunu ifade etmişlerdir.

Buna göre yaz kurslarında verilen din eğitimi büyük bir oranla (%81.2) öğrencilerin kursa geliş amacına uygun olduğu gözlenmektedir. Hiç şüphe yok ki, amaca uygun olan eğitim hem kursa devamlılığı hem de başarıyı artıracaktır.

4. Öğrencilere Göre Yaz Kursuna Devam Etmenin Faydası

Öğrencilerin yaz kursuna devam etmekle pratik hayatta ne tür faydalar beklediklerini tespit etmek amacıyla sorulan “Yaz kurslarına devam etmek size ne tür faydalar sağlıyor?” şeklindeki soruya verilen cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Tablo 10)

**TABLO 10:
ÖĞRENCİLERE GÖRE YAZ KURSUNA DEVAM ETMENİN FAYDASI**

SEÇENEKLER	SAYI	%
Okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersime yardımcı oluyor	74	23.9
Bana ayrı bir yük oluyor	7	2.3
Dinimi öğrenmemi sağlıyor	203	65.7
Başka	9	2.9
Cevapsız	16	5.2
Toplam	309	100

Verilerden anlaşıldığı üzere öğrencilerin %65.7'si dinimi öğrenmemi sağlıyor, %23.9'u okuldaki DKAB dersine yardımcı oluyor seçeneğini işaretlemişlerdir. Ayrıca %2.3'ü ayrı bir yük olduğunu beyan etmiş, %2.9'u da başka seçeneğini işaretleyerek yaz kursuna devam etmenin faydalarını belirtmişlerdir.

Buna göre öğrencilerin büyük bir oranı (%65.7) dinini öğrenmek için kursa katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Anketimizdeki ilgili sorunun “Başka” seçeneğinde ise öğrenciler şu görüşlere yer vermişlerdir:

“İbadet konularını iyice öğreneceğim/ Namaz sûrelerini ezberlemiş olacağım/ Namaz kılmayı öğrendim/ Kur’ân okumayı öğrendim/ Yeni arkadaş edindim.”

Görüleceği üzere, “Başka” seçeneğinde öğrencilerin verdiği cevapların çoğu bizim, öğrencilerin yaz kurslarına katılma amaçlarını öğrenmek maksadıyla sorduğumuz soruya verdikleri cevaplar arasındadır. (Bkz. Tablo 8)

Burada böyle bir soru sormaktaki amacımız öğrencilere daha önce sorduğumuz “Kursa kendi isteğinizle mi katılıyorsunuz?” şeklindeki soruyu doğrulamak içindir. (Kırş. Tablo 7; Grafik D). Her iki sonuç da öğrencilerin kursa kendi isteğiyle katıldıklarını göstermiştir. Eğer kendi isteğiyle katılmamış olsalardı “bana ayrı bir yük oluyor” şeklindeki şıkka ağırlık verirdi.

5. Öğrencilerin Namaz Sûre ve Dualarını Ezberlemekteki Amacı

Kuşkusuz bir işi başarma azminin altında gizli bir amaç yatmaktadır. Bu durum öğrencilerin namaz sûre ve dualarını ezberlemelerinde de aynıdır. Bu düşünceden hareketle öğrencilere “Namaz sûre ve dualarını niçin ezberleme ihtiyacı duyuyorsunuz?” şeklinde bir soru sorduk. Verilen cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Tablo 11)

TABLO 11:

ÖĞRENCİLERİN NAMAZ SÛRE VE DUALARINI EZBERLEMekteki Amacı

SEÇENEKLER	SAYI	%
Namaz kılabilmek için	217	70.2
Okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersime yardımcı olması için	21	6.8
Ölümlerin arkasından okumak için	16	5.2
Başka	29	9.4
Cevapsız	26	8.4
Toplam	309	100

Verilerden anlaşıldığı üzere öğrencilerin %70.2'si süre ve duaları namaz kılabilmek için, %6.8'i okuldaki DKAB derslerine yardımcı olması için, % 5.2'si ölümlerin arkasından okumak için ezberlediklerini ifade etmişlerdir. Yine öğrencilerin %8.4'ü hiçbir seçeneği işaretlemezken, %9.4'ü ise “Başka” seçeneğine şunları yazmışlardır.

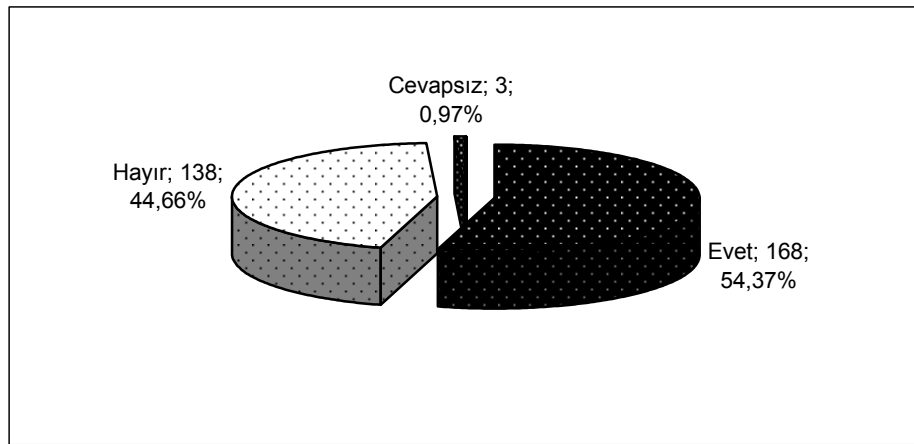
“Allah tarafından sevilme için/Ahlâklı olmak için/Cehennemden kurtulmak için/Anne-babamdan hediye almak için/ Cennete gitmek için/ Arkadaşlarım arasında küçük düşmemek için”

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%70.2) namaz kılabilmek için süre ve duaları ezberlemeleri hedefledikleri amaçların gerçeğe uygun olduğunun bir göstergesidir.

6. Öğrencilere Göre İki Aylık Yaz Kursunun Süre Olarak Yeterlilik Durumu

Bir önceki soruyla bağlantılı olarak öğrencilerin dinini öğrenmek için gittikleri (bkz. Tablo 10) yaz kursunun süresinin yeterli olup olmadığını tespit etmek için öğrencilere “ Sizce iki aylık yaz kursu dinî eğitiminizi almanız için yeterli mi?” şeklinde sorulan soruya alınan cevapların dağılımı aşağıda verilmiştir. (Bkz. Grafik F)

GRAFİK F:
ÖĞRENCİLERE GÖRE İKİ AYLIK YAZ KURSUNUN SÜRE OLARAK
YETERLİLİK DURUMU

Yukarıdaki verilere göre öğrencilerin %54.3'ü yaz kursunu süre olarak yeterli görürken, %44.6'sı yeterli görmemektedir. %0.9'u da herhangi bir görüş belirtmemiştir. Buna göre öğrencilerin yarısından fazlası yaz kurslarını süre olarak yeterli

olduğu kanaatindedirler. Ancak, öğrencilere sorduğumuz bu soruya paralel olarak sürenin yeterli olup olmadığını din görevlilerine de sorduk. (bkz. Grafik 1) Din görevlilerinin ise büyük bir oranı (%78.8) yaz kurslarının süre olarak yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Kanaatimizce öğrencilerin çoğunluğunun iki aylık süreyi yeterli görmelerinin sebebi, dokuz ay eğitim-öğretim gören çocukların yaz aylarında dinlenmek istemeleridir. Çünkü bire bir konuştuğumuz öğrencilerin çoğu “ yine mi ders?” vs. gibi bıkkınlık ifadeleri kullanmaktadırlar. Eğitimde süreklilik esastır. Eğitimin önemine inanmış insanların başta anne-baba olmak üzere, öğretmenlerle birlikte çocuklara ilgili konuları anlatarak onları motive etmeleri, kursu sevdirmeleri gerekmektedir. Eğer böyle olursa değeri ifade edilemeyecek kadar büyük olan maddi ve manevi zararın önüne geçilmiş olur.

Şunu da vurgulamak gerekir ki, çocukların iyi bir din eğitimi alabilmeleri için normal eğitim-öğretim süresi içinde bir yıl gibi bir süre Kur’ân Kursuna devam etmesi gerekir. Ancak öğrenci sayısının yetersizliğinden dolayı pek çok yerde Kur’ân Kursları açılmayınca öğrenciler iki aylık yaz kurslarında dinî eğitimini almak için çabalamaktadırlar.

Bu soruda “hayır” seçeneğini işaretleyip sürenin yetersiz olduğunu belirten öğrencilerin önerilerini alabilmek için bu soruya bağlı olarak öğrencilere “Eğer yetersiz ise ne tür önerileriniz vardır?” şeklinde açık uçlu bir soru yönelttik. Ancak “hayır” cevabı vermelerine rağmen öğrencilerin büyük çoğunluğu bu soruyu boş bırakmışlardır. Yine de öğrencilerin bir kısmı çözüm olarak aşağıdaki tekliflerde bulunmuşlardır.

- a) En az bir yıl kursa devam etmek
- b) Kursların günlük ders saat süresi artırılmalı

Öğrenci sayısının çok olmasına rağmen yeterli din görevlisi bulunamayınca öğrenci başına düşen süre çok az olmaktadır. Bu süre zarfında öğrencilerin sadece süre ezberleri alınıyor veya Kur’ân-ı Kerîm’den birkaç ayet okutulabiliyor. Bunun dışında öğrencilere ibadet eğitimi gibi konular için ya çok az zaman kalıyor ya da hiç kalmıyor.

c) 15 Ağustos da biten kursları, Ağustos sonuna kadar uzatmak.

Önceden de ifade edildiği gibi, yaz kurslarının süresi iki ayla sınırlıdır.⁸ Belirlenen bu süre ise, bazı öğrencilerin namaz süre ve dualarının tamamını ezberlemeleri için yetersiz gelmektedir. Aynı şekilde pek çok öğrenci de elif-bâ cüzünü bitirmek üzereyken veya bitirip Kur’ân-ı Kerîm’e geçer-geçmez kursun süresi bitmektedir. İki aydır çabalayan bir öğrenci, böyle bir durum karşısında tam manasıyla sonuca ulaşamamaktadır. Oysa zaten yaz kurslarında devam zorunluluğu olmadığı için, kursa devam etmek istemeyen öğrenciler istedikleri zaman kursu bırakabiliyorlar. Ancak öğrenme arzusunda olan öğrenciler için kurslar resmi olarak iki-üç hafta daha uzatılabilirse sonuç daha verimli olacaktır kanaatindeyiz.

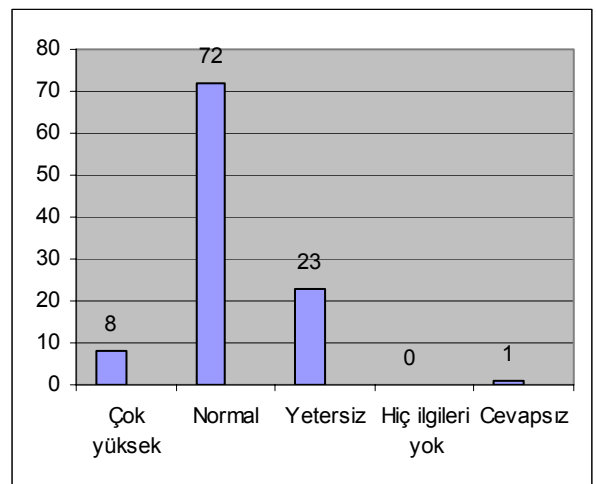
B. DİN GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ VERİLER

1. Din Görevlilerine Göre Öğrencilerin Derslere Karşı İlgisi

İstenmeden yapılan bir işin başarılması mümkün değildir. Eğitim ve öğretimde dersi benimsemenin, derse istekli olmanın önemi büyüktür. Öğrencilerin ilgilerini en iyi tespit edecek kişi ise hocalarıdır. Bu konuda bilgi edinmek için “Öğrencilerin derse karşı ilgileri nasıldır?” şeklinde bir soruya yer verilmiştir. Din görevlilerinin bu soruya verdikleri cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Tablo 12; Grafik G)

**TABLO 12; GRAFİK G:
ÖĞRENCİLERİN DERSLERE KARŞI İLGİSİ**

SEÇENEKLER	SAYI	%
Çok yüksek	8	7.69
Normal	72	69.23
Yetersiz	23	22.12
Hiç ilgileri yok	-	-
Cevapsız	1	0.96
Toplam	104	100

⁸ Bkz. T.C. D.İ.B. Kur’ân Kursuları Yönetmeliği, Madde, 33. Ankara, 2002, s.34.

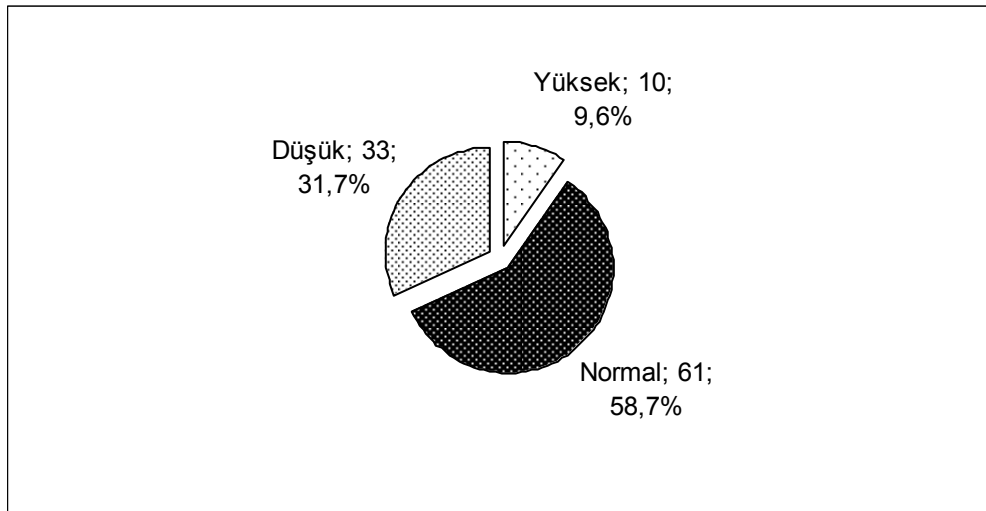
Verilerden de anlaşıldığı üzere, öğrencilerin %69.23'ünün derse karşı ilgisi normal, %22.12'sin yetersiz, %7.69'unun ise çok yüksektir. Burada dikkat çeken önemli ve sevindirici bir nokta öğrencilerin derslere karşı hiç ilgisiz olmadığıdır.

Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%69.23) derslere karşı ilgisinin normal olduğudur. Öğrencilerin derslere ilgilerinin çok yüksek veya yetersiz olmasında derslerde uygulanan metoddan veya öğretmenden (din görevlisi) kaynaklanabilir. Çünkü öğrencinin derse ilgisinin artmasında veya azalmasında derisi veren öğretmenin ve uygulanan metodun rolü büyüktür. Bizim kurslarda gözlemlediğimiz kadarıyla öğrencinin derse ilgisinin çok yüksek olması bire bir öğretmenle ilgilidir. Formasyon eksikliği olan öğretmenlerin öğrencilerinde ilgi zayıftır (bkz. Tablo 23). Bu sebeple din görevlilerine gerekli formasyon verilmesinin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

2. Din Görevlilerine Göre, Öğrencilerin Derslerdeki Başarı Durumu

Yukarıda verilen soruyla paralel olarak din görevlilerinden, öğrencilerin başarılarını öğrenmek istedik. Bu amaçla sorulan soruya verilen cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Grafik H)

GRAFİK H:
DİN GÖREVLİLERİNE GÖRE ÖĞRENCİLERİN DERSLERDEKİ BAŞARI DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Grafikte de görüldüğü gibi, din görevlilerinin %58.7'si öğrencilerin ders başarılarının normal, %31.7'si düşük, %9.6'sı da yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Ders başarısı çok yüksek olan öğrenci ise yoktur.

Bu sonuçlara göre öğrencilerin başarılarının genel olarak iyi olduğu anlaşılmaktadır. Bu verilerle Tablo 12'deki veriler birbirini desteklemektedir. Derslere ilgi ve isteğin normal olması başarıyı da yaklaşık aynı oranda desteklemektedir. Öğrencilerin kurslardaki başarılarının çok yüksek olmaması doğaldır.⁹ Bunun pek çok nedeni vardır. Araştırmamız içerisinde daha sonra bu nedenler açıklanacaktır. Başarı durumu düşük olanların oranının az olması ise, öğrencilerin kurslara kendi isteğiyle gelmiş olmalarındandır. Çünkü öğrenmede, öğrencini isteği önemlidir ve Tablo 7'de de öğrencilerin kendi isteğiyle kursa katılımlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3. Din Görevlilerine Göre Öğrencilerin Başarısızlık Sebepleri

Başarı seviyesi düşük olan öğrencilerin başarısızlık sebeplerini öğrenmek amacıyla görevlilere “Öğrencilerinizi başarısız buluyorsanız sizce sebebi nedir?” şeklinde sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımı aşağıya çıkarılmıştır. (Bkz. Tablo 13)

TABLO 13:

DİN GÖREVLİLERİNE GÖRE ÖĞRENCİLERİN BAŞARISIZLIK SEBEPLERİ

SEÇENEKLER	SAYI	%
Sürenin yetersizliği	18	17.3
Öğrencilerin fazla, öğreticilerin az olması	11	10.6
Ailelerin ve öğrencilerin ilgisizliği	37	35.6
Eğitimin zorunlu olmayışı	23	22.1
Çevrenin olumsuz etkisi	4	3.8
Öğrencilerin gayretsizliği	9	8.7
Cevapsız	2	1.9
Toplam	104	100

⁹ Ancak, öğrencilerin başarısının kurslarda görev yapan din görevlilerine ve kursa katılan öğrenci sayısına göre de azalıp çoğaldığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Bazı kurslarda öğrencilerin kalabalıklığı sebebiyle öğrencilerle yeterince ilgilenilmemekte, bazı yerlerde ise, sayı az olmasına rağmen din görevlilerinin yeterince ilgilenmediği tarafımızca gözlenmiştir.

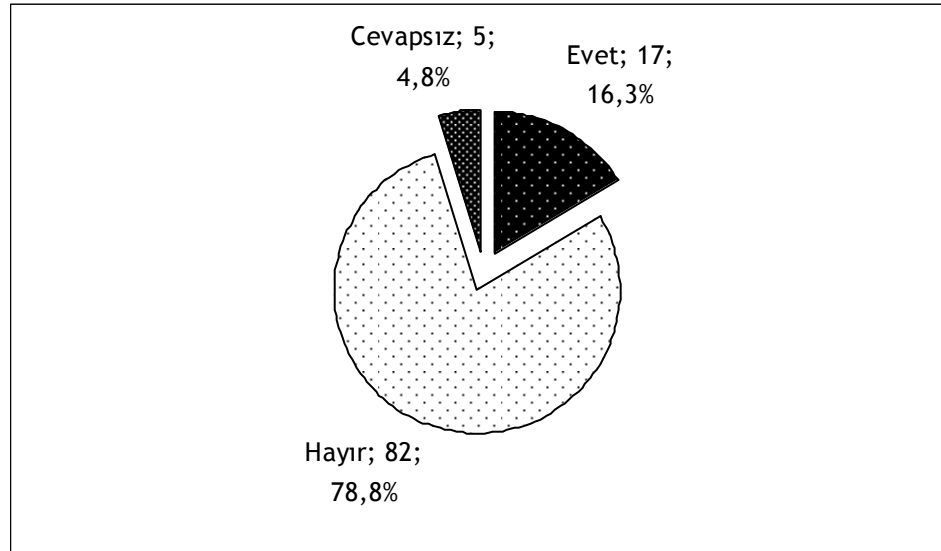
Tablodaki verilerden anlaşıldığı üzere, öğretmenlerin %35.6'sı başarısızlık sebebi olarak ailelerin ve öğrencilerin ilgisizliğini, %22.1'i eğitimin zorunlu olmayışını, %17.3'ü sürenin yetersiz olduğunu, %10.6'sı öğrencilerin fazla olup, öğretmenlerin az olmasını, %8.7'si de öğrencilerin gayretsizliğini, %3.8 gibi küçük bir oranı da çevre faktörünün etkisini başarısızlık sebebi olarak belirtmişlerdir.

Bu verilere göre, din eğitimcilerine göre birinci derecede başarısızlık sebebi, ailelerin ve öğrencilerin ilgisizliğidir. Bu sonucu, öğrenci velilerinin çocuklarının eğitimiyle ne kadar ilgilendiklerini ve bu sebeple din görevlileriyle görüşme sıklığını öğrenmek amacıyla sorduğumuz soru da desteklemektedir. (Bkz. Tablo 21; Grafik L).

4. Din Görevlilerine Göre Yaz Kursunun Süre Olarak Yeterlilik Durumu

Yaz kursunun süre olarak yeterliliği konusunda görevlilerin de fikirlerini almak için sorduğumuz "Yaz kurslarında verilen iki aylık eğitim ile çocuğun din eğitimi ihtiyacını karşılayabileceğine inanıyor musun? Niçin?" şeklindeki soruya verilen cevapların dağılımı aşağıda çıkarılmıştır. (Bkz. Grafik I)

GRAFİK I:
DİN GÖREVLİLERİNE GÖRE YAZ KURSUNUN SÜRE OLARAK YETERLİLİK DURUMU

Anlaşıldığı üzere din görevlilerinin %78.8'i yaz kursunu süre olarak yeterli görmezken, %16.3'ü ise yeterli görmektedir. %4.8 ise sorumuzu cevapsız bırakmışlardır. Ancak öğrencilere sorduğumuz aynı paralellikteki soruya öğrencilerin

büyük bir kısmı yaz kursunu süre olarak yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir. (Kırş. Grafik F)

Verilen cevabın gerekçesini almak için soruya “Niçin” ilavesi yapılmıştır. Gerekçe olarak farklı cevaplar verilmiştir. Bunlar birbirine yakın cevaplarla sınıflandırılarak en dikkat çekicileri şöyle özetlenebilir.

- Öğrenci sayısının fazla olması sebebiyle günlük ayrılan saat dilimi yetmiyor ve zaman kısa.
- Yılın iki ayında verilen dersler diğer aylarda devam edilmediği için ertesi yıla unutuluyor, gelecek yıl tekrar baştan başlamak gerekiyor. Bu durum öğrenciye bıkkınlık veriyor. Oysa bütün yıl boyunca hafta sonları bir gün gelmek isteyen öğrencilere kurs açılmalıdır.
- Ebeveynler bu işi ciddiye almıyor. Kursun herhangi bir yaptırımını da olmadığı için (sınıf geçme, devamsızlıktan kalma vs. gibi) öğrenciler de pek önemsemiyor.
- Eğitimde devamlılık esastır.
- İnsanın bütün hayatında etkili olan din eğitimi iki aylık eğitimle tamamlanamaz.
- İki ayda hiçbir sebze bile yetişmez, çocuk nasıl eğitilebilir ki?
- Bu derslerin, süreklilik için ilköğretim okullarında okutulması gerekir.
- Din eğitimini iki ayda vermeye çalışmak 50 kişilik otobüse 250 kişi doldurmaya çalışmak gibidir.
- Ortalama insan ömrü 60-70 yıl olduğuna göre, iki aylık yaz kursu insanın din eğitimi için yeterli değildir.

Yukarıdaki ifadelere baktığımızda verilen cevaplar, iki ay gibi kısa bir sürede insanın din eğitimini tamamlayamayacağını, süre bakımından çok yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

III. ÖĞRENCİ VE DİN GÖREVLİLERİNİN DERS, ÖĞRETİM METODU VE MÜFREDATLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Bu başlık altında yaz kursunda okutulan dersler, müfredat programı, öğretmenin ders işleme metodu, öğrencilerin bu methodan memnun olup-olmama durumu ve ders kitapları ile ilgili görüşler ortaya koyulacaktır.

A. ÖĞRENCİLERE AİT BULGULAR

1. Öğrencilere Göre Kurslarda Ağırlık Verilmesi Gereken Konuların Dağılımı

Eğitim ve öğretim faaliyetinde diğer unsurlarla beraber, öğrencinin iyi yetişmesinde uygulanan müfredat ve ders çeşitlerinin önemi büyüktür. Bu düşünceden hareketle öğrencilere “Sizce yaz kurslarında din eğitiminde hangi konulara daha fazla ağırlık verilmelidir?” şeklinde bir soru sorduk. Verilen cevapların dağılımı aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 14)

TABLO 14:

ÖĞRENCİLERE GÖRE KURLARDA AĞIRLIK VERİLMESİ GEREKEN KONULAR

SEÇENEKLER	SAYI	%
İnanç ve ahlâk konuları	17	5.5
İbadet konuları	34	11.0
Kur’ân-ı Kerîm öğretimi	92	29.8
Hepsine eşit ölçüde	145	46.9
Başka	8	2.6
Cevapsız	13	4.2
Toplam	309	100

Verilere göre öğrencilerin %46.9’u konuların hepsine eşit ölçüde ağırlık verilmesi gerektiği görüşünü beyan ederlerken, %29.8’i Kur’ân öğretimine, %11.0’i ibadet konularına, %5.5’i inanç ve ahlâk konularına ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. %4.2’si sorumuzu cevapsız bırakmışlar, %2.6’sı ise “başka” seçeneğini işaretlemişlerdir.

“Başka” seçeneği altındaki cevaplara baktığımızda, öğrencilerin çoğu hepsine, bazıları ise hayatta lüzumlu olan konulara ağırlık verilmesini istemektedirler.

Sonuçlar göstermektedir ki, bütün hepsinin eşit olarak verilmesini isteyen öğrencilerin oranı oldukça yüksektir. Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi din görevlileri bu isteğe pek cevap verememektedirler. Çünkü sürenin kısıtlı ve öğrenci sayısının fazla olması nedeniyle görevlilerin çoğu sadece namaz sûreleri ve Kur’ân-ı Kerîm öğretimi üzerinde dururlarken, diğer konulara zaman ayıramadıkları görülmüş, yaz kursu veren bir görevli olmam nedeniyle de tarafımızca müşahede edilmiştir.

Yaz kurslarında günde üç saat, haftada on beş saat ders yapılmaktadır. Kurslarda okutulan dersler ve saatleri aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 15)

TABLO 15:
YAZ KUR’ÂN KURSLARI HAFTALIK DERS PROGRAMI

GÜNLER	1. SAAT	2. SAAT	3. SAAT
PAZARTESİ	Kur’ân-ı Kerîm	Kur’ân-ı Kerîm	İbadet
SALI	Kur’ân-ı Kerîm	Kur’ân-ı Kerîm	İbadet
ÇARŞAMBA	Kur’ân-ı Kerîm	Kur’ân-ı Kerîm	İtikad
PERŞEMBE	Kur’ân-ı Kerîm	Kur’ân-ı Kerîm	Siyer
CUMA	Kur’ân-ı Kerîm	Kur’ân-ı Kerîm	Ahlâk

Her ne kadar haftalık ders programında itikad, ibadet, siyer, ahlâk gibi dersler yer alsada bu dersler üzerinde fazla durulmadığı veya durulamadığı gözlemlenmiştir. Hem öğrencilerle hem de din görevlileriyle yaptığımız sohbetler de bu gözlemlerimizi desteklemiştir. Çünkü sohbetimiz esnasında öğrencilere sorduğumuz “itikad deyince ne anlıyorsunuz?, Siyer ne demektir” vb. gibi sorulardan aldığımız cevaplar yukarıdaki görüşümüzü desteklemektedir. Bunun için çocukların gerekli din eğitimlerini almalarını sağlamak için hem kurs süresinin uzatılmasına hem de din görevlileri üzerine düşen görevi en iyi yapma gerekliliği vardır.

2. Öğrencilerin Yaz Kurslarında Okutulan “Temel Dini Bilgiler” Kitabını Yeterli Bulup-Bulmama Durumu

Yaz kurslarında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurslarda okutulmasına izin verdiği “Temel Dini Bilgiler” kitabını okuyan, inceleyen öğrencilerin kitap hakkındaki görüşlerini öğrenebilmek için “Yaz kurslarında okuduğunuz Temel Dini Bilgiler kitabını yeterli buluyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 16)

TABLO 16:

ÖĞRENCİLERİN YAZ KURSLARINDA OKUTULAN “TEMEL DİNİ BİLGİLER” KİTABINI YETERLİ BULUP-BULMAMA DURUMU

SEÇENEKLER	SAYI	%
Yeterli buluyorum	192	62.1
Yeterli bulmuyorum	6	1.9
Genişletilmeli	19	6.1
Fikrim yok	62	20.1
Cevapsız	30	9.7
Toplam	309	100

Tablodan anlaşıldığı üzere, öğrencilerin %62.1'i Temel Dini Bilgiler kitabını yeterli bulmaktadır. Diğer taraftan %20.1'i hiçbir kanaat belirtmeyip fikrim yok seçeneğini işaretlerken, %6.1'i genişletilmeli, %1.9'u ise yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. %9.7'si de sorumuzu cevapsız bırakmışlardır.

Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğu kitabı yeterli bulmaktadır. Ancak dikkatlerden kaçmaması gereken durum ise, öğrencilerin %20.1'i gibi büyük bir oranının kitap hakkında hiçbir fikre sahip olmamasıdır. Buna sorumuza cevap vermeyenleri de eklersek bu hiç de küçümsenecek bir oran olmayacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurslarda okutulması zorunlu olan ve okutulmasına izin verilen bu kitap ve onun içeriğinden pek çok öğrencinin haberdar olmaması bir önceki soruda ortaya koyduğumuz fikri destekler mahiyettedir.

Yine “yeterli buluyorum” cevabını veren bazı öğrencilere “kitabın içeriğinde ne tür konular var?” şeklindeki sorumuza tatmin edici cevap alamamamız da öğrencilerin bazılarının kitabı tanımadığı halde “yeterli buluyorum” cevabını verdikleri kanaatini uyandırmıştır.

3. Öğrencilerin, Din görevlilerinin Ders İşleme Metodu Hakkındaki Görüşleri

Eğitim ve öğretimin başarıya ulaşmasında öğretmenin ders işleyiş metodu ve öğretim metodları büyük önem taşımaktadır. Ancak öğretimde metod yok metodlar vardır. Diğer bir ifadeyle, bir ders boyunca tek bir metod kullanmak zordur ve uygun da değildir. Öğrenci seviyesine, zamana, şartlara göre konu bir ders saati içinde metoddan metoda geçilerek anlatılmalıdır.¹⁰ Bu amaçla öğrencilere “Dersin nasıl işlenmesini istersiniz?” şeklinde bir soru sorduk. Aldığımız cevapların dağılımı aşağıda verilmiştir. (Bkz. Tablo 17)

TABLO 17:

ÖĞRENCİLERİN, DİN GÖREVLİLERİNİN DERS İŞLEME METODU HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

SEÇENEKLER	SAYI	%
Tahtada yazılıp anlatılarak	102	33.0
Uygulamalı ve anlatmalı	146	47.2
Yardımcı araç-gereç kullanarak	37	12.0
Başka	16	5.2
Cevapsız	8	2.6
Toplam	309	100

Verilere göre öğrencilerin %47.2’si derslerin uygulamalı olarak anlatılmasını, %33.0’ü tahtada yazılıp anlatılmasını, %12.0’si de yardımcı araç-gereç kullanılarak anlatılmasını istemektedir. %5.2’si “Başka” seçeneğini işaretlerken, %2.6’sı ise sorumuzu cevapsız bırakmışlardır. Ancak “Başka” seçeneğini işaretleyenlerin pek

¹⁰ Öcal, a.g.e., s. 240.

çoğu herhangi bir açıklama yazmamışlardır. Yazılanların bir kısmı metodla hiç alakası olmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Bazısı da “hepsi” şeklinde cevap vermişlerdir.

Yaz kursuna katılan öğrencilerin çoğunluğunun camilerde ders görmesi (bkz. Grafik O) derslerin tahtada yazılıp anlatılmasını zor kılmaktadır. Ancak eğitim teknolojisi her geçen gün gelişmektedir. Sözelimi tebeşirsiz tahtalardan birer adet camilerde bulundurulması ve bunun ders işleme esnasında kullanılması veya yaz aylarında örgün eğitim kurumu olan okulların tatilde olması sebebiyle derslerin okullarda yapılmasının başarıyı daha da artıracığı kanaatindeyiz. Araştırmalara göre, sadece dinleyerek %30 civarında öğrenme gerçekleşirken, hem dinleme ve hem görme yoluyla öğrenmede ise bu oran %70'lere kadar çıkmaktadır. Çünkü konu ile ilgili malzeme, araç-gereç arttıkça, hatip isek cemaatin, öğretmen isek öğrencinin anlatılan şeylere ilgisi artacaktır. Öyleyse, eğitim ve öğretimde öğrencilerin ne kadar çok duyu organına seslenilebilirse verilen eğitimin daha da kalıcı olacağı bir gerçektir.

Buradan hareketle derslerin uygulamalı ve anlatmalı olarak işlenmesi de aynı şekildedir. Başta da ifade edildiği gibi, bir derste farklı metodlar birlikte kullanılabilirse hem öğrenci sıkılmaz, dersleri zevkle dinler hem de öğrenilen bilgiler kalıcı olur.

Tablodaki verilerden hareketle de, öğrencilerin büyük bir oranı (%80.2) dersin hem tahtada gösterilmesini hem de uygulamalı olarak anlatılmasını istemektedirler. Ancak, bunun başarılabilmesi için de kurs ile ilgilenen herkese görevler düşmektedir. En önemlisi ise kursun öğretmenleri olan din görevlilerine düşmektedir.

B. DİN GÖREVLİLERİNE AİT VERİLER

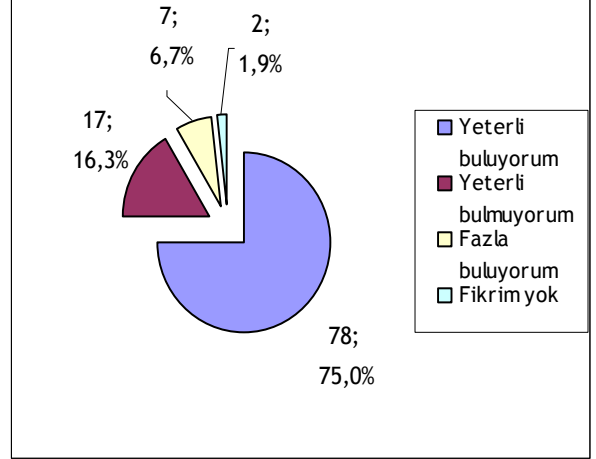
1. Din Görevlilerinin Okutulan Derslerle İlgili Düşünceleri

Eğitim ve öğretimde okutulan derslerin, müfredatın ve ders saatinin önemi büyüktür. Anketimizde yaz kursunu veren din görevlilerinin, yaz kurslarındaki ders çeşitleriyle ilgili düşüncelerini öğrenmek için sorduğumuz soruya verdikleri cevapların dağılımından anlaşıldığı üzere, din görevlilerinin %75.0'i okutulan dersleri yeterli bulurlarken, %16.3'ü ise yeterli bulmamaktadır. Ayrıca %6.7'si fazla bulurken, %1.9'u da hiçbir kanaat belirtmemiştir. (Bkz. Tablo 18; Grafik J)

TABLO 18; GRAFİK J:

DİN GÖREVLİLERİNİN OKUTULAN DERSLERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

SEÇENEKLER	SAYI	%
Yeterli buluyorum	78	75.0
Yeterli bulmuyorum	17	16.3
Fazla buluyorum	7	6.7
Fikrim yok	2	1.9
Toplam	104	100

Buna göre görevlilerinin çoğunluğu okutulan derslerin yeterli olduğu kanaatindedir. Bununla birlikte olaya ideal tarzda bakan ve öğrencilere daha fazla bir şeyler öğretme amacı taşıyanlar ise yeterli görmemektedirler.

Okutulan ders çeşitlerini yeterli görmeyenlere açık uçlu olarak sorulan “Eğer yeterli görmüyorsanız hangi derslerin konmasını istersiniz?” şeklinde bir soru yönelttik. Verilen cevapları yoğunluk sırasına göre bunu şöyle sınıflandırabiliriz:

- İlmihal
- Tefsir
- Adâb-ı Muâşeret
- Psikoloji
- Siyer gibi.

Ancak daha önceden de ifade edildiği gibi (bkz. Tablo 16) pek çok öğrencinin “Temel Dini Bilgiler” kitabından dahi habersiz olması, din görevlilerinin bu tür derslerin okutulması fikrini zayıflatmaktadır. Zaten sürenin yetersiz olması buna imkan vermeyecektir. Ayrıca okutulan dersleri yetersiz bulup, yukarıdaki derslerin de okutulmasını isteyen görevlilerin ellerinde bulunan “Temel Dini Bilgiler” kitabı incelenirse, bu kitabın az ve öz olarak yukarıda ifade edilen derslerin çoğunu içerdiği görülecektir.

Okutulan dersleri çok bulanlar ise, zaman ve kurs şartlarını düşünerek bu görüşü ifade ettikleri kanaatindeyiz. Tabii ki, teklifler ve neticeler uzmanlarca değerlendirilmeli ve bundan sonra yapılacak yaz kurslarına ışık tutmalıdır.

2.Derslerde Kullanılan Öğretim Metodları

İyi bir eğitim ve öğretim, öğretmen ile öğrenci arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasıyla gerçekleşir. Sağlıklı bir iletişim de yer ve zamana göre farklı metodlar kullanmakla mümkün olur. Bu sebeple yaz kursu veren din görevlilerinin kullandıkları öğretim metodlarını öğrenmek amacıyla sorulan soruya verilen cevaplar aşağıda verilmiştir. (Bkz. Tablo 19)

TABLO 19:

DİN GÖREVLİLERİNİN YAZ KURSLARINDA KULLANDIĞI ÖĞRETİM METODLARIN DAĞILIMI

SEÇENEKLER	SAYI	%
Ben anlatırım	63	60.6
Öğrenciye anlattırırım	5	4.8
Soru-cevap yöntemini uygulayırım	29	27.9
Başka	7	6.7
Toplam	104	100

Tablodan anlaşıldığı üzere, din görevlilerinin %60.6'sı “anlatım”, %27.9'u “soru-cevap” metodunu uyguladıklarını ifade etmişlerdir. %6.7'si de “Başka” seçeneğini işaretlemişler, ancak yazdıkları ifadeler eğitim ve öğretim metodları içinde önem teşkil etmediği için üzerinde durulmayacaktır.

Görüldüğü gibi, yaz kurslarında uygulanan öğretim metodları arasında “anlatım” ilk sırayı, “soru-cevap” ise ikinci sırayı almaktadır. Bu sonuç bizlere, din görevlilerinin pek çoğunun klasik bir metod olan anlatım metodunu kullandığını göstermektedir. Önceden de ifade edildiği gibi tek metodla işlenen bir dersten yüksek bir başarı elde etmek mümkün değildir. Çünkü amaç iyi bile olsa, metod yanlış

olursa istenilen hedefe ulaşamaz. Biz burada din görevlilerinin pek çoğunun sadece anlatım metodunu kullanmasının formasyon eksikliğinden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Burada yeri gelmişken bu iki metod hakkında teorik açıklama yapmak uygun olacaktır.

a) Anlatım (takrir) metodu:

Takrir, bir anlatma ve hikaye etme metodu olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, anlatılacak konunun yeterince açık olmayan, öğrencilerce rahatlıkla ve kolaylıkla anlaşılacak kısımların izahının yapılarak açılığa kavuşturulmasıdır.¹¹ Bu metod, özellikle soyut konuların öğretiminde faydalı bir metoddur.

Bu metod, diğer metodların gelişmesiyle yeri azalmıştır, ancak hangi alan olursa olsun bu metod, diğer metodların boşluğunu doldurmak bir konunun yeterince açıklanabilmesi için kullanılmak zorundadır. Çünkü anlatmadan bir şey öğretilmez.

Yaz kurslarında sadece bu metod öğrenciyi sıkabilir. Eğitimcilerin çoğunluğu bu metodun mümkün olduğunca az kullanılması taraftarıdır.

b) Soru-cevap(isticvap) metodu:

Bu metod da öğretimde kullanılan başlıca metodlardandır. Bu metod zaman kaybına neden olsa da iyi kullanıldığında son derece faydalı bir öğretim metodudur. Zira bu metod öğrenciyi düşünmeye ve yeni fikirler üretmeye sevk edebilir.¹²

Bu metod uygulanırken cevap veremeyecek öğrencinin onurunu kırmak, onu küçük düşürmek için değil, onları soru sormaya teşvik etmek ve başarılarını artırma amacı güdülmelidir.

Yaz kursları, uygulandığı zaman sebebiyle mevsimlerin en sıcak olduğu aylardır. Sıcaklık etkisiyle öğrencilerin derslerde dikkatlerinin dağılması normaldir. Öğrencileri harekete geçirecek, dersi canlı ve faydalı kılacak önemli metodlardan biri “soru-cevap” metodudur. Başarıyı bir nebze olsun artırmak için din görevlilerinin anlatım metodunun yanı sıra bu metoda da ağırlık vermeleri gerektiğini düşünüyoruz.

3. Din Görevlilerinin Göze ve Kalağa Hitap Eden Araç-Gereç Kullanma Durumu

¹¹ Öcal, a.g.e., s. 240-241.

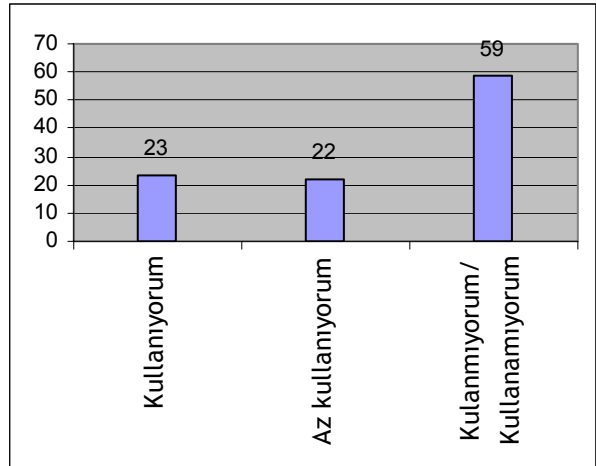
¹² Bilgin, Eğitim Bilimleri ve Din Eğitimi, Ank., 1990, s. 105.

Eğitim-öğretimin her alanında olduğu gibi din eğitiminde de göze ve kulağa hitap eden yardımcı araç-gereç kullanımının önemi büyüktür. Derste anlatılan konuları destekleyici özelliği olan bazı araçlar (Kur'ân-ı Kerîm, seccâde, fotoğraf, film, tablo, maket vb.), derste anlatılan konuların öğrenci tarafından daha çabuk kavranılmasına ve zihne yerleşmesine yardımcı olurlar. Daha önce de ifade edildiği gibi, araştırmalara göre sadece anlatım yoluyla verilen bilgilerin %30'u, hem göze hem de kulağa hitap edilerek verilen bilgilerin ise %70'i kalıcı olmaktadır. Buradan hareketle yaz kurslarının öğretmenleri olan din görevlilerine göze ve kulağa hitap eden araç-gereç kullanıp kullanmadıkları sorulmuş, ancak ne yazık ki çoğunlukla olumsuz cevap alınmıştır. Bu, yaz kurslarında verilen bilgilerin, kuru bazı bilgilerin aktarılması olarak kaldığını, canlı olarak işlenmediğini göstermektedir. (Bkz. Tablo 20; Grafik K)

TABLO 20; GRAFİK K:

DİN GÖREVLİLERİNİN GÖZE VE KULAĞA HİTAP EDEN ARAÇ-GEREÇ KULLANMA DURUMU

SEÇENEKLER	SAYI	%
Kullanıyorum	23	22.1
Az kullanıyorum	22	21.2
Kullanmıyorum/ Kullanamıyorum	59	56.7
Toplam	104	100

Yukarıdaki bulgulara göre din görevlilerinin %56.7'si çeşitli sebeplerden dolayı ders anlatırken göze ve kulağa hitap eden araç-gereç kullanmadıklarını belirtmişlerdir. %21.2'si az kullandıklarını, %22.1'i ise kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara baktığımız zaman maalesef, kullandıklarını belirtenlerin oranı, kullanmayanların oranının yaklaşık 1/3'ü kadardır. Bu sonuç gerçekten

dikkatlerden kaçmamalıdır. Din görevlileri çeşitli sebeplerden dolayı kullanamadıklarını ifade etmiş olsalar da sonuç yine de düşündürücüdür.

Günümüzde bilim ve teknik çok ileri bir durumdadır. Bizler bunlardan eğitim ve öğretim adına azamî ölçüde faydalanmalıyız. Meselâ, hacc konusu veya Peygamberimizin hayatı anlatılırken fotoğraflarla bile olsa görsel yayınlardan yararlanmalıyız. Şu bir gerçektir ki, göze hitap daima kulağa hitaptan daha etkilidir. Sözelimi bir çocuk televizyonda izlediği bir filmi rahatlıkla anlatabilirken, aynı filmin romanını okusa veya anlatılsa o derece kalıcı olmayacaktır. Bu yüzden eğitim ve öğretimin bütün kademesinde ve bu kademelerden birini teşkil eden yaz kurslarında da verimliliği artırmak için bir an önce klasik yöntemlerin yanında, öğretim teknolojisinin getirdiği yeni yöntemlerden de yararlanma yoluna gidilmelidir.

IV. DİN GÖREVLİSİ, ÖĞRENCİ-VELİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

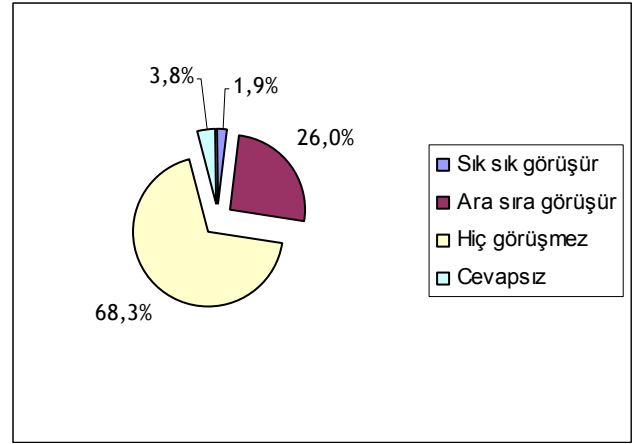
A. YAZ KURSLARINDA VELİLERİN ÖĞRENCİLERİNİ TAKİP ETME DURUMU

Veli ve öğretmenin, öğrencinin durumu ile ilgili konularda müşterek değerlendirmede bulunmaları eğitimcilerin ısrarla üzerinde durduğu bir konudur.

Çünkü velilerin öğrencilerinin eğitim durumuyla ilgilenmeleri öğrenciyi derse motive etme ve başarıyı artırmada önemli bir faktördür. Bunun için araştırmamızda din görevlilerine “Öğrenci velileri çocuklarının eğitimiyle ilgileniyor mu?” şeklinde bir soru yönelttik. Verilen cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Tablo 21; Grafik L)

**TABLO 21; GRAFİK L:
VELİLERİN DİN GÖREVLİLERİYLE GÖRÜŞME YOĞUNLUĞU**

SEÇENEKLER	SAYI	%
Sık sık görüşür	2	1.9
Ara sıra görüşür	27	26.0
Hiç görüşmez	71	68.3
Cevapsız	4	3.8
Toplam	104	100

Tablodaki verilere göre, din görevlilerinin %68.3 gibi büyük bir oranı öğrenci velilerinin kendileriyle hiç görüşmediklerini, %26.0’sı ara sıra görüştiklerini, %1.9 gibi çok küçük bir oranı da sık sık görüştiklerini ifade etmişlerdir. %3.8’i de sorumuzu cevapsız bırakmıştır.

Bu veriler -maalesef- ailelerin çoğunluğunun çocuklarının eğitimiyle gerçekten ilgisiz durumda olduklarını göstermektedir.

Buna göre tablo 13’de verilen, öğrencilerin başarısızlık sebebiyle ilgili verilerle yukarıdaki veriler birbirini tamamlar mahiyettedir. Bu sonuç da varsayımı-mızı desteklemektedir.

Bu sonuçlar velilerin genel olarak eğitim kurumlarına karşı sorumluluklarının neler olduğu konusunda yeterince bilgili olmadıklarını, daha doğrusu bunun önemini kavrayamamış olduklarını göstermektedir. Bunun memleketimiz açısından toplumsal bir sorun olduğu ve bu sorunu da toplum olarak çözemediğimiz müddetçe de ideal eğitim seviyesine ulaşamayacağı kanaatindeyiz. Oysa velilerin

zaman zaman gelip, öğretmenlerle görüşmesi, çocuklarının eğitimi hakkında bilgi alması, onların önemli eğitim görevleri arasındadır.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: Öğretmen + öğrenci + veli = mükemmel ve başarılı bir eğitim.

B. YAZ KURSLARINDA ÖĞRENCİLERE UYGULANAN CEZA TÜRLERİ

Yaz kurslarında gerek disiplini sağlamak için, gerekse olumsuz davranışların yapılmasını engellemek veya olumsuz davranışların sonucunda verilen cezaların türünü öğrenebilmek için bu yönde anketimizde bir soruya yer verdik. Bu yöndeki soruya verilen cevapların dağılımı şöyledir. (Bkz. Tablo 22)

TABLO 22:

ÖĞRENCİLERE GENELLİKLE UYGULANAN CEZA TÜRLERİNİN DAĞILIMI

SEÇENEKLER	SAYI	%
İlk hatayı affediyor	42	13.6
Öğüt veriyor	105	34.0
İkaz ediyor	39	12.6
Azarlıyor	84	27.2
Kurstan dışarı atıyor	13	4.2
Dayak atıyor	6	1.9
Cevapsız	20	6.5
Toplam	309	100

Anlaşıldığı üzere yaz kurslarında öğrenciler hatalı bir davranışta bulunurlarsa din görevlilerinin %34.0'ü öğüt veriyor, %27.2'si azarlıyor, %13.6'sı ilk hatalarını affediyor, %12.6'sı ikaz ediyor, %4.2'si kurstan dışarı atıyor, %1.9 gibi bir oranda dayak cezası uygulamakta olduğu belirlenmiştir. %6.5 oranındaki öğrenci de sorumuzu cevapsız bırakmıştır.

Bu verilere göre din görevlilerinin genel olarak hatalı öğrenci davranışı karşısındaki en yüksek oranları ifade eden ilk üç tutumları şöyle sıralanabilir:

- Öğüt vermek
- Azarlamak
- İlk hatayı affetmek

Buradan din görevlilerinin çoğunun öğrencilere rehberlik yapmayı tercih ettiklerini anlamaktayız. Bu davranış İslâm eğitiminin amacına uygundur. İslam’a göre affetmek ve sevdirmek eğitimde önemlidir. Allah “güzel sözü”, “yumuşak konuşmayı” ve “affedici olmayı” övmekte ve tavsiye etmektedir.¹³

Her çocuk kursa dinini öğrenmek, güzel ahlak sahibi olmak için gelmektedir. Ancak her öğrencinin fıtratı farklıdır. Arzulanan hedeflerin gerçekleşmesi her insanda farklı olup, zaman zaman olumsuzluklar olmaktadır ve olacaktır da. Bir eğitimci olarak buradaki tavrımız ne olacak, ne yapmalıyız ki bu olumsuzluğu kısa sürede ve özellikle çocuğun onurunu rencide etmeden izale edebilelim? Eğer öğrenci yaptığı hatanın farkında ise mesele kolaydır. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, hatalar küçük diye görmezlikten gelinmemelidir. Çünkü burada çocuğa hayat boyu lazım olacak güzel ahlak öğretilecektir. Söz gelimi arkadaşına lâkap takan, ağzından kötü sözler çıkan bir çocuk ikaz edilmezse, ona yaptığıının yanlış olduğu söylenmezse, o öğrendiği bu tür şeylerin kötü olmadığı kanaatine varabilir, bu durum öğrencinin ileriki hayatında devam eder gider.

Hatalı davranış karşısında ikaz edilmesi güzel bir terbiye metodudur. Ancak bunu isim vermeden yapmak daha uygun olur. Çünkü isim vermek, hatayı yüze vurmak, karşındakinin onurunu rencide edeceği gibi inadına hatayı tekrar etmesine sebep olabilir. Dolaylı ikaz ve anlatım daha etkili olup, bu yolla öğrenci kendine göre dersini alır.

Din görevlilerinin disiplini sağlamak için başvurduğu yollardan birinin de azarlama olduğu görülmektedir. Azarlamanın, bazı öğrenciler üzerinde etkili olabileceği düşünülse bile, buna sıkça başvurmak hem eğitim ve öğretim, hem de kişilik gelişimi açısından öğrenci üzerinde olumsuz sonuçlara yol açabileceği unutulmamalıdır.

---

¹³ Nahl, 10/125, Tâhâ, 20/44, Ali İmrân, 3/134,159.

Diğer taraftan, ankete katılan öğrencilerin %1.9'u dayağa da başvurulduğunu belirtmişlerdir. Öncelikle dayağın eğitim açısından ne kadar sakıncalı olduğunu vurgulamak gerekir. Unutulmamalıdır ki, yaz kurslarının maddi olarak hiçbir yaptırım gücü (not verme, sınıf tekrarı, devamsızlıktan bırakma vb.) yoktur. Hal böyle olunca tek çaremiz var ki, o da sevgiye dayalı eğitim uygulamaktır. Bizlere en güzel örnek olan Peygamberimiz de “*kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz*”¹⁴ buyurarak bu gerçeğe dikkatleri çekmiştir. Ayrıca pek çok İslam âlimi de son çare olarak dayağa başvurulabileceğini belirtmekle birlikte¹⁵ terk edilmesinin daha uygun olduğu¹⁶ görüşünü benimsemişlerdir.

Sonuç olarak eğitimin her kademesinde olduğu gibi yaz kurslarında da mükâfat cezadan daha etkilidir.¹⁷ Bu prensip bütün din eğitimcilerinin hareket noktası olmalıdır.

V. MESLEKİ VE PEDAGOJİK FORMASYON AÇISINDAN DİN GÖREVLİLERİ

A. DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ VE PEDAGOJİK TECRÜBELERİ

---

¹⁴ Buharî, İlim, 11, Cihad, 164; Müslim, Cihad, 5.

¹⁵ Çamdibi, Mahmut, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali*, İst., 1983, s. 205.

¹⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 22.

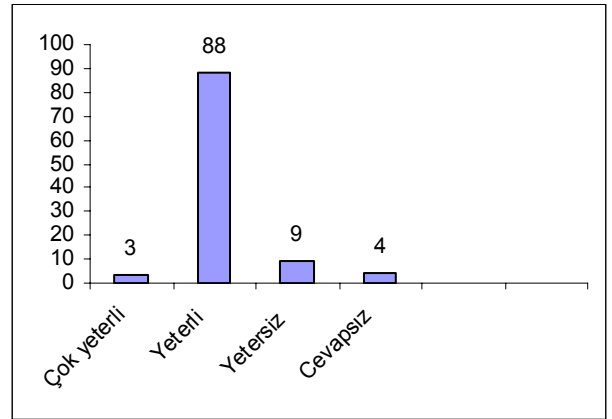
¹⁷ Din eğitiminde mükâfat ve ceza konusunda geniş bilgi için bkz., Ay, Mehmet Emin, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, Nil Yay., İzmir, 1994, ss. 233-275.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğretmenin mesleki bilgisinin yanında, pedagojik yeterliliği de çok önemlidir. Bunu tespit etmek amacıyla “Bir eğitimci olarak kendinizi meslekî ve pedagojik formasyon açısından nasıl görüyorsunuz?” Şeklinde bir soruya verilen cevapların dağılımları aşağıda verilmiştir. (Bkz. Tablo 23; Grafik M).

TABLO 23; GRAFİK M:

DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ VE PEDAGOJİK FORMASYONUNUN YETERLİLİĞİ

SEÇENEKLER	SAYI	%
Çok yeterli	3	2.9
Yeterli	88	84.6
Yetersiz	9	8.7
Cevapsız	4	3.8
Toplam	104	100

Verilerden anlaşıldığı üzere, din görevlilerinin %88.4’ü mesleki ve pedagojik formasyon açısından kendilerini yeterli görürken, %8.7’si yetersiz, %2.9’u ise çok yeterli görmektedir. %3.8’i de herhangi bir görüş belirtmemiŐlerdir.

Bu sonuçlara göre verilen cevapların tamamen objektif olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü yeterli olan görevli tevazusundan dolayı yetersiz olduğunu söyleyebilir. Yine yetersiz olduğunu bildiği halde yeterli seçeneğini işaretlemiş olabilir.

Öğretmenlikte asıl olan bilgi ile davranışların özdeşleşmesidir ki, bu durum büyük ölçüde pedagojik formasyon ile sağlanır. Eğitim ve öğretim faaliyetinde birinci derece önemli olan husus, öğrencilere nasıl yaklaŐılacađının, onlara nelerin, nasıl, ne zaman, nerede verileceğinin bilinmesidir.¹⁸ İŞte asıl öğretmenlik bunu başarabilmektir. Burada kısaca din görevlilerinin meslekî ve pedagojik formasyonları üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Son yıllarda ulaŐılan ilmî ve teknolojik gelişmeler, gerek ferdî hayatta gerekse toplum hayatında, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda birçok köklü deđiŐmelere

¹⁸ Öcal, a.g.e., s. 47.

sebepe olmuştur. Bütün bu gelişme ve değişimler, insanın meslek hayatında mesleğine her zamankinden daha kaliteli bir şekilde, belirli bir sistem ve plan içinde hazırlanmayı zorunlu kılmıştır.¹⁹ İşte bu hazırlıklardan biri de din görevlisi için meslekî formasyondur.

Bilindiği gibi insan dünyaya bilgisiz²⁰ olarak gelir. Ancak o, yaratılışında kendisine verilen zihnî ve ruhî güçlerle öğrenmeye, öğrendiğini muhafaza etmeye, yeri ve zamanı geldikçe öğrendiklerini kullanabilmeye, davranışlarını öğrendiklerine göre ayarlayabilmeye müsait bir yaratılışa sahiptir. Fakat onun bedenî, zihnî ve ruhî yönden gelişebilmesi yine dış güçlerin etkisi ve yardımı ile mümkün olmaktadır.²¹

İnsanlık tarihine bakıldığında zaman insanın yetiştirilmesinde, ihtiyaçlarının karşılanmasında başta aile olmak üzere yakın çevresinin, çeşitli toplumsal kuruluş ve çevrelerin farklı şekillerde etkisinin olduğu görülecektir. Gelişmeye elverişli olan insan, dış faktörlerin devreye girmesiyle bedenî, zihnî ve ruhî gelişmesinde önemli bir mesafe katederek²² zamanın akışı içinde de kendisinden sonrakileri yetiştirmek ve ihtiyaçlarını karşılamakla görevli olduğunu anlayacaktır. O halde insan, belli bir gelişme ve yetişme merhalelerinden geçtikten sonra yaşadığı toplumun gelişmesi ve kalkınması için çeşitli müesseselerde aktif rol almaya başlar. İşte günümüzün din görevlileri de zamanın akışı içerisinde eğitimlerini tamamlamış, çeşitli deneyimlerden sonra meslekî formasyon açısından yeterli görülerek hizmete alınmışlardır. Böyle bir hizmeti üstlenen din görevlilerinden yetki ve sorumluluklar dahilinde kendilerine verilen görevleri en iyi şekilde yerine getirmeleri istenmektedir.

Şüphesiz toplumun sağlıklı ve dengeli oluşması ve gelişmesinde, müesseselerin iyi ve verimli işlemesinin ve bu müesseselerde görev alan kişilerin başarılı bir şekilde eğitilmelerinin önemli rolü vardır. Çünkü eğitimin temel hedefi, insanı yetiştirmek ve mükemmeliyete ulaştırmaktır.²³

---

¹⁹ Buyrukçu, a.g.e., s. 107. Ayrıca Gazzâlî bu zorunluluğu yıllar önce “insanlığın felâhı her meslekte eğitilmiş elemanların yetiştirilmesine bağlıdır” diyerek dile getirmiştir. Bkz., Gazzâlî, *İhyâu Ulûmid'din*, (terc. Ahmet Serdaroğlu) Bedir Yay., C. III, İst., 1974, s. 197-198.

²⁰ Nitekim bu husus Kurân-ı Kerim’de “Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.” şeklinde belirtilmiştir. Bkz. Nahl 16/78

²¹ Buyrukçu, a.g.e., s. 53.

²² Buyrukçu, a.g.e., s. 53-54.

²³ Geniş bilgi için bkz. Buyrukçu, a.g.e., ss. 54-63.

Günümüz din görevlilerinin pedagojik formasyonuna gelince, pedagojik formasyon, öğretmenlik bilgisi ve eğitimi demektir. Öğretmenlik, insan yetiştirme sanatının sanatkârlığıdır. Öyle bir sanatkârlık ki, sanatkârı da insan, işleyeceği hammadde de insandır.²⁴ Bu sebeple öğretmenlik, diğer meslek grupları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü çocuğu hammadde, öğretmeni onu işleyecek sanatkâr olarak düşünürsek, nasıl ki bir mermer parçası iyi bir sanatkârın elinde mükemmel bir sanat eseri, sıradan bir kimsenin elinde ise zevksiz ve sevimsiz bir kaya parçası olarak karşımıza çıkarsa çocuklar da öyledir.²⁵ Onlar iyi bir eğitimcinin elinde mükemmel şekilde yetiştirilerek, sıradan bir eğitimcinin elinde heder olabilmekte-dirler.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, bir eğitimci için pedagojik formasyon çok önemlidir. Çünkü eğitim ve öğretim sanatının sırlarını tespit edip, eğitime öğretmek ve benimseten pedagojidir. Zira çocuklara ve gençlere ruh güzelliği ve zenginliği kazandırmak, yalnızca bilgi ve kültürle üstesinden gelinebilecek bir iş değildir. Öğretmenlikte esas olan bilgi ile davranışların özdeşleşmesidir ki bu durum, büyük ölçüde pedagojik formasyon ile sağlanır.²⁶ Öyleyse, din görevlisi için tek başına meslekî formasyon yeterli değildir. Günümüzde yaygın din eğitimi üstlenmiş olan din görevlilerimiz için pedagojik formasyon da son derece gereklidir.

Yukarıda sunmaya çalıştığımız kısa bilgilerden sonra, günümüz din görevlilerinin yaygın din eğitimi faaliyetlerinde önemli görevi üstlendiği yaz kurslarında meslekî ve pedagojik formasyon açısından hangi konumda olduklarını, pedagojik formasyon alanlarının oranı vs. gibi konuları bu alan içinde incelemeye çalışacağız.

B. DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİTİMLE İLGİLİ ESERLERİ OKUMA DURUMU

İyi bir eğitimcinin kendini yetiştirmesi ve eğitimle ilgili eserleri yakından takip etmesi gerekir. Bunu tespit etmek için görevlilere “Psikoloji, Sosyoloji, Eğitim Psikolojisi, Genel Öğretim Metodları ile ilgili eserler okuyor musunuz?” şeklinde sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir. (Bkz. Tablo 24)

TABLO 24:

DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİTİMLE İLGİLİ ESERLERİ OKUYUP-OKUMAMA DURUMU

²⁴ Öcal, a.g.e., s. 46.

²⁵ Geniş bilgi için bkz. Öcal, a.g.e., ss. 46-49.

²⁶ Öcal, a.g.e., s. 47.

SEÇENEKLER	SAYI	%
Bu eserlerle ilgili neşriyatı yakından takip ederim	13	12.5
Bulursam okurum	71	68.3
Daha önce okumuştum, şimdi okumuyorum	12	11.5
Hiç okumadım	6	5.8
Cevapsız	2	1.9
Toplam	104	100

Verilerden anlaşıldığı üzere, görevlilerin %68.3'ü bu eserlerle ilgili neşriyatı bulursa okuduğunu, %12.5'i yakından takip ettiğini, %11.5'i daha önce okuduğunu ancak şimdi okumadığını, %5.8'i ise hiç okumadığını ifade etmişlerdir.

Sonuçlara göre en dikkat çekici olanı %5.8 oranındaki bir eğitimcinin bu tür eserleri hiç okumadığını ifade etmiş olmasıdır. Görevlilerden çoğunun “bulursam okurum” şeklinde cevap vermiş olmaları da pek mantıklı gelmemektedir. Bu cevabı tersinden değerlendirirsek “çoğu zaman okumam” ifadesi çıkabilir. Çünkü bir insanın bulabilmesi için araması lazım, aramadan hiçbir şey kendiliğinden ele gelmez. Ne yazık ki, bugün okumama hastalığına yakalanmışız. Oysa bu durum Allah'ın ilk emrine²⁷ muhalif bir durumdur. Özellikle toplumla birebir bağlı, aynı zamanda bir eğitimci, önder olan din görevlilerinin okumaması veya az okuması hakikaten üzücü bir durumdur.

Şu bir gerçektir ki, din görevlisi için okumak, araştırmak bir zarurettir. Çünkü üstlendiği vazifenin önemini bilen bir din görevlisi, vazifesinin, sadece beş vakit ezan okuyup namaz kıldırmaktan ibaret olmadığını, çevresindeki insanlara İslam'ın güzelliğini anlatmak mecburiyetinde olduğunu idraki içindedir. İşte bu şuuru taşıyan bir din görevlisi çok okumak ve araştırmak zorundadır. Çünkü yaptığı hizmet dinî irşaddir. İrşad ve tebliğ ise bilgisiz olmaz.

²⁷ İlk nazil olan ayetlerde İslâm'ın emri, Hz. Muhammed'e ve dolayısıyla bütün Müslümanlara hitaben “oku” olmuştur. “(Ey Muhammed!) Yaratıcı Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılansmış yumurtadan yarattı. Oku! İnsana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir.” Bkz. Alak, 96/1-5.

Artık zamanımızda en ücra köylere varıncaya kadar bütün toplum, medya yoluyla her çeşit telkine açıktır. Çoğu kere üstü kapalı bir şekilde bilerek veya bilmeyerek her gün birtakım İslâmî değerler, kimi zaman doğrudan doğruya, kimi zaman alaylı bir üslupla eleştirilmektedir. Meselenin mahiyetini bilmeyen geniş halk kitleleri, bazen eleştirilen konunun İslâm'ın bir hükmü olduğunun bile farkına varamamaktadırlar. İşte böyle bir ortamda din görevlisi okumaktan, araştırmaktan uzak kalırsa nasıl İslâmî bir hizmet sunabilir? Bu yüzden din görevlisi mutlaka okuma alışkanlığı kazanmalıdır. Çünkü okumak alışkanlıktır. Geçmişte böyle bir alışkanlık kazanmamış olsak bile bir yerden başlamalıyız.

Din görevlisinin en önemli sermayesi bilgidir. Bu da okumak, araştırmak ve çevreyi tanımakla elde edilir. Vaktiyle (okumaktan uzak kaldıkları için) yemek yemeye ayırdıkları zamanlara bile üzülen âlimlerimizin hayat hikâyelerini okuyup geçmek bize bir şey kazandırmaz. Önemli olan onların bu üzüntüsünden ders alabilmemiz okumaya ve dünyayı tanımaya kendimizi mecbur hissetmemizdir.

Unutulmamalıdır ki, okudukça ve gördükçe insanın bilgisi artar. Bilgi arttıkça insan eksikliğini daha iyi anlamaya başlar. Tıpkı etrafı yüksek dağlarla çevrili bir köyde doğup büyüyen ve hiçbir yere çıkmayan birisinin oradan yükseklerle çıkmaya başlaması gibi, kültürü geliştikçe insan yükselir. Yükseldikçe ufku genişler, çevresini ve dünyayı daha iyi tanımaya başlar.²⁸

Bu gerçeklerden hareketle din görevlilerinin pek çoğunun eğitimle ilgili eserleri okumaması veya önemini kavrayamamış olmaları tahsil derecesiyle de ilgilidir. Çünkü görevlilerin büyük kısmı imam-hatip lisesi mezunudur.(Bkz. Tablo 5; Grafik C) Lise ve dengi okullarda da bu tür derslere çok az yer verilmesi²⁹ veya öneminin kavratılamamış olması, görevlileri bu derslerin öneminden habersiz kılmaktadır.

Söz gelimi bu eserlerden eğitim psikolojisini ele alalım. Öğrencilerin gelişim çağlarını, zihnî, hissî, bedenî ve sosyal gelişimlerinin nasıl olduğunu, verimli çalışma yollarını, öğrenmeye elverişli bir ortamın nasıl hazırlanacağı vb. gibi önemli konuları ihtiva eden bu eseri okumayan öğretmenin eğitim ve öğretimde zorlanacağı ve başarısının düşük olacağı bir gerçektir.

---

²⁸ Komisyon, *Din Görevlisi El Kitabı*, DİB. Yay., Ank., 2001, s. 12-13.

²⁹ İmam-Hatip Liselerinde okutulan dersler için bkz. Bolay-Türküne, *a.g.e.*, ss. 137-145.

Hız. Muhammed' (sav) insanları ve insan psikolojisini en iyi bilendir. Öyleyse Hız. Peygamber'in hayatını eğitimci gözüyle yeniden ve defalarca gözden geçirmeliyiz.

Burada şu gerçeği de gözden kaçırmamak gerekir ki, kitap fiyatlarının pahalı olması ve pek çok din görevlisinin maddi bakımdan yetersiz olmaları, onların kitap sahibi olmalarını zorlaştırmaktadır. Bu görüşümüzü de din görevlilerine sorduğumuz "Yaz kurslarının daha verimli olması için ne tür tavsiyeleriniz vardır?" şeklindeki soruya verilen cevaplar desteklemektedir. Cevaplar arasında görevlilerin yaklaşık % 75'i ek ders ücreti verilmesi talebinde bulunmuşlardır. Bu sebeple eğitimle ilgili bazı eserler idare tarafından temin edilip her camide bir kitaplık oluşturulabilirse din görevlileri bu eserlerden daha fazla istifade edebilirler.

C. DİN GÖREVLİLERİNE GÖRE BAŞARILI BİR EĞİTİMCİNİN VASIFLARI

Başarılı bir eğitimcide bulunması gereken özellikleri bizzat kendilerinden öğrenebilmek amacıyla din görevlilerine " Yaz kurslarında başarılı bir öğretmen olmak sizce en çok hangi özelliklere sahip olmaya bağlıdır?" şeklinde sorulan soruya verilen cevaplar içinde en çok ifade edilen ve önemli olanlar şunlardır:

- Yeterli bilgi
- Çocuk Psikolojisini bilme
- Hoşgörü, ilgi, sevgi, şefkat
- Disiplin
- Yöntem (metod)
- İstekli olmak

Din görevlilerine göre, başarılı bir eğitimci; yeterli bilgiye, çocuk gelişim dönemlerini bilmeye, hoşgörülü, disiplinli, metodlu ve istekli olmaya bağlıdır.

Bunlarla birlikte başarılı bir eğitimci, iyi bir kültür birikimine, yeter seviyede meslekî bilgi ve pedagojik formasyona ve hepsinden de önemlisi, iyi bir kişilik ve karaktere sahip olmak³⁰ mecburiyetindedir. Bu özellikler; haiz olmayan bir eğitimciden de başarılı bir eğitim beklenemez.

---

³⁰ Öcal,a.g.e., s. 54.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin icrasında birinci derece önemli olan husus, öğrencilere nasıl yaklaşılabileceğinin, onlara nelerin, ne zaman, nerede ve nasıl verilebileceğinin bilinmesidir. Öğretmenlik sanatında başarının sırrı buradadır.³¹ Kişi, bu özelliğı ancak, iyi bir pedagojik formasyon ile elde edebilir. Din eğitimcisi de aynen bir psikolog ve pedagoğ gibi çocuğun ruh dünyasını kavrayarak eğitim verme yoluna gitmelidir.

Meslekler arasında en zor olanı eğitimidir. Bu yüzden bu mesleğı icra edenlerin üstün nitelikli kişiler olması gerekir.³² Nasıl ki sanatkârın elinde bir demir parçası değişik şekiller alabiliyorsa, öğrenci de öğretmenin elinde yeni ve farklı şekiller alacaktır. Ancak, sanatkârın yaptığı hata maddi olup telafisi mümkün ve ucuz olabilir. Oysa yukarıdaki özellikleri kendisinde toplamayan bir eğitimcinin yapacağı hatanın telafisi bazen mümkün olmamakta veya çok zor olmaktadır.

Sonuç olarak, eğitimciler için gerekli olan; genel kültür, meslekî bilgi, pedagojik formasyon ile kişilik ve karakter dörtlüsünü, bir arabanın dört tekerleğinden her birisinin karşılığı olarak kabul edebiliriz. Dolayısıyla bunları birbirinden ayrı düşünemeyiz. Çünkü, tekerleklerden herhangi birisi, devre dışı kalırsa arabanın salimen yol alması mümkün değildir.³³

D. DİN GÖREVLİLERİNİN DERSTE BAŞARILI ÖĞRENCİLERİ ÖVME DURUMU

Övmek, tebrik ve takdir etmek eğitim ve öğretimde kullanılan, çocuk ve öğrenci üzerinde oldukça etkili olan bir mükâfat türüdür.³⁴ Bunun tespiti için din görevlilerine “Başarılı öğrencileri derste över ve diğer öğrencilere de örnek gösterir misiniz?” şeklinde bir soru yönelttik. Görevlilerin verdikleri cevapların dağılımı şu şekildedir. (Bkz. Tablo 25)

TABLO 25:

DİN GÖREVLİLERİNİN DERSTE BAŞARILI ÖĞRENCİLERİ ÖVME DURUMU

---

³¹ Öcal, a.g.e., s. 47.

³² Özdemir, saadettin, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Eğitimi İhtiyaçları”, SDÜ İlahiyat Fak. Dergisi, S. 5, Yıl: 1998, Isparta, s. 219-220.

³³ Öcal, a.g.e., s. 59.

³⁴ Ay, a.g.e., s. 25.

SEÇENEKLER	SAYI	%
Sık sık över, diğer öğrencilere örnek gösteririm	11	10.6
Ara sıra över diğer öğrencilere de örnek gösteririm	72	69.2
Hiç övmem, diğer öğrencilere de örnek göstermem	4	3.8
Çeşitli hediyelerle ödüllendiririm	14	13.5
Başka	3	2.9
Toplam	104	100

Anlaşıldığı üzere, din görevlilerinin %69.2'si öğrencileri ara sıra övdüğünü, %13.5'i çeşitli hediyelerle ödüllendirdiğini, %10.6'sı sık sık övdüğünü, %3.8'i hiç övmediğini ifade etmişlerdir. %2.9'u ise "Başka" şıkkını işaretlemişler, ancak sorumuza uygun önemli bir şey yazmamışlardır.

Bu sonuçlar bizlere din görevlilerinin büyük bir oranının (%69.2) öğrencileri başarı durumlarına göre övüp, diğer öğrencilere de örnek gösterdiklerini göstermektedir. Bu oldukça olumlu bir bulgudur. Çünkü her insanda yaratılıştan beğenilme ve takdir edilme duygusu vardır.³⁵ Öğrenci sürekli olarak övülüp takdir edilirse kendine güveni artar ve beraberinde başarıyı artırır. Ancak, yerinde yapılan bir övgü ve örnek gösterme ne kadar etkili ise, bir öğrencinin başarısının sık sık dile getirilmesi de o derece yanlıştır. Çünkü bu durum bazı öğrencilerde kıskançlığı doğurabildiği gibi, bazen de övülen öğrencinin şımarmasına sebep olabilir. Bu sebeple öğretmen başarıları, öğrenciyi şımartmadan ve kıskançlık duygularını uyandırmadan takdir etmelidir.

E. DİN GÖREVLİLERİNİN ÖĞRENCİYE HITAP ŞEKLİ

Eğitim-öğretimde ve insanlar arası ilişkilerde, iletişimin kolay oluşmasında hitap tarzının önemi büyüktür. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah (c.c) Resûlüne nasıl hitap edileceğini bildirmiştir.³⁶ Anlatılmak istenen ne kadar doğru ve faydalı olursa olsun, aktarılmasında yapılan bir hata her şeyi anlamsız kılabilir. Bunun için bilgilerin

³⁵ Ay, a.g.e., s. 25.

³⁶ Müzzemmil, 73/1-2; Nahl, 16/125; İsrâ,17/53;

başkalarına aktarılmasında hitap çok önemlidir. Biz de din görevlilerinin öğrencilere karşı hitap şeklinin nasıl olduğunu tespit etmek amacıyla bir soru yönelttik. Verilen cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Tablo 26)

TABLO 26:
DİN GÖREVLİLERİNİN DERSTE ÖĞRENCİLERE HİTAP ŞEKLİ

SEÇENEKLER	SAYI	%
İsimleri ile hitap ederim	34	32.7
Şefkat ve sevgi ifade eden kelimelerle hitap ederim	49	47.1
"Siz" diye hitap ederim	2	1.9
"Sen" diye hitap ederim	19	18.3
Fiziki özelliklerini dikkate alarak hitap ederim	-	-
Toplam	104	100

Tablo 26'daki verilere göre, ankete katılan din görevlilerinin %47.1'i öğrencilere sevgi ve şefkat ifade eden kelimelerle, %32.7'si isimleriyle, %18.3'ü "Sen" diye, %1.9'u ise "Siz" diye hitap ettiklerini belirtmişlerdir.

Buna göre din görevlilerinin çoğu (%47.1) öğrencilere sevgi ve şefkatle hitap etmektedirler. Yine büyük bir oranı da (32.7) isimleriyle hitap etmektedir. İnsan fıtraten ismiyle hitap edilmeyi sever. Öğretmen eğer öğrenciye ismi ile hitap ederse, öğrenci bu duruma öğretmenin kendisine değer verdiğini düşünerek sevinecektir. Kendisine değer veren öğretmene öğrenci de değer verecektir ve onu sevecektir. Cenabı Hakk Adem (a.s)'e ismen hitap etmiştir.³⁷ Böylece bize nasıl hitap edeceğimizi de öğretmiştir.

Diğer taraftan görevliler, "siz" yerine "sen" hitabını daha fazla kullanmaktadır. "Siz" hitabı öğrenciye biraz daha fazla değer verdiğinin göstergesidir. Ancak aradaki yaş farkı nedeniyle bu hitap şeklinin çok az kullanıldığı kanaatindeyiz.

³⁷ A'râf 7/19.

Ayrıca din görevlilerinin hiçbirinin öğrencilerin fiziki özelliklerine göre hitap etmemeleri takdir-i şayandır. Çünkü bu tür hitap tarzı öğrencinin onurunu zedeleyeceği için kesinlikle doğru değildir.

Sonuç olarak, yaz kurslarındaki hitap şekli genel olarak müspet olup eğitim ve öğretimin kalitesine katkıda bulunacak tarzdadır.

F. DİN GÖREVLİLERİNİN YAZ KURSLARINDA ÖĞRENCİLERDE GÖZLEMLEDİĞİ HOŞUNA GİDEN VE GİTMİYEN DAVRANIŞLAR

Her öğretmenin mutlaka beğendiği ve beğenmediği öğrenci davranışları vardır. Bizler de bunların bir kısmını öğrenebilmek için din görevlilerine “Yaz kurslarındaki öğrencilerde gözlemlediğiniz hoşunuza giden ve gitmeyen özelliklerden üçer tane yazınız” şeklinde bir soru yönelttik. Tasnifini yoğunluğuna göre en çoktan en aza doğru, önemli ve ilginç olanlarını sıraya koyarak şu şekilde tasnif etmeye çalıştık:

1. Din Görevlilerinin Hoşuna Giden Öğrenci Davranışları

- Ders öğrenmeye istekli olmaları
- Camide canlılık olması
- Hocalarına saygılı davranmaları
- Merak edip çeşitli sorular sormaları
- Öğrendiklerini uygulamaya koymaları
- Dersi dikkatlice dinlemeleri
- Kız öğrencilerin güzelce örtünmeleri
- Gecikince özür dilemeleri
- Anlatılan dinî hikayeleri ve konuları unutmamaları ve evde anne-babalarına anlatmaları

Din görevlilerinin hoşlarına giden davranışlar bunlarla sınırlı değildir. Ancak biz buraya en çok tekrar edilenleri yazmaya çalıştık.

2. Din Görevlilerinin Hoşuna Gitmeyen Öğrenci Davranışları

Öğrencilerde hoşna giden davranışlar yanında az da olsa hoşna gitmeyen davranışlar vardır. Din görevlilerine göre bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Söz dinlememek (itaatsizlik)
- Okumamaları
- Oyunlarının kumar nitelikli olması
- Kendi aralarında küfürlü konuşmaları
- Dersi kaynatmaya alışmaları
- Bazı ğrencilerin verilen ezberlere gereken önemi göstermemeleri.

Anketimizi cevaplayan din görevlilerinin pek çoğu belki farkına varmadan çelişkili cevaplar vermişlerdir. Sözgelimi ders öğrenmeye istekli olmaları hoşlarına giderken aynı kişi derse karşi ilgisiz davranmalarını olumsuz özellik içinde zikretmiştir. Bunlar dikkate alınmadan diğer özellikler, yoğunluğuna göre sıralanmıştır. Söz dinlememek bu yaşlardaki öğrencilerde olağan bir durumdur. Okumamak ise sadece öğrencilerin değil, din görevlilerinin kendilerinin de problemidir. Diğer özelliklerde ise ders hocalarına iş düşmektedir. Onlara neyin iyi neyin kötü olduğunu anlatmaları gerekir ki, bu olumsuz davranışlar yerini güzel ve olumlu davranışlara bırakabilsin.

Sonuç olarak memnuniyet verici bir durum vardır ki, o da din görevlilerinin hoşuna giden ğrenci davranışları, hoşa gitmeyen davranışlardan fazla olmasıdır.

VI. YAZ KURLARININ EĞİTİM VE ÖĞRETİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE PROBLEMLERİ

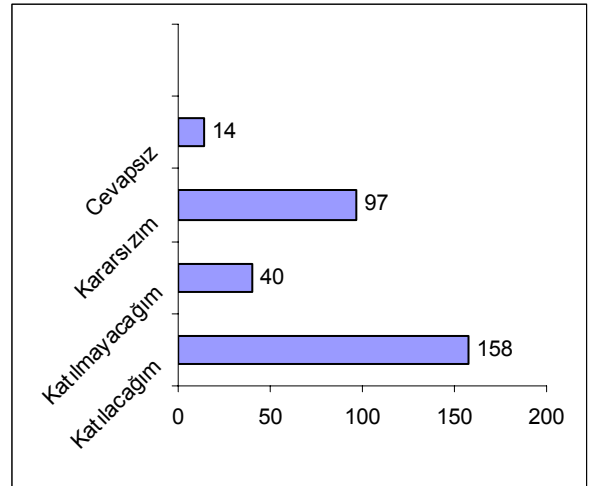
A. ÖĞRENCİLERİN GELECEK YAZ TEKRAR KURSA KATILMAYI İSTEYİP İSTEMEMESİ

Önceden de ifade edildiği gibi yaz kursları, okulların tatil olduğu yaz aylarında 10 hafta süreyle açılan eğitim-öğretim kurumlarıdır. Pek çok çocuk ilk defa derli toplu dini bilgilere yaz kurslarında kavuşmaktadır. Bilindiği gibi, örgün eğitim kurumlarında ilköğretimin 4. sınıfına kadar dini bilgiler verilmezken, bu dönemden sonra da kısıtlı şartlarda verilmektedir. Pek çok veli bu durumu göz önüne alarak çocuklarını yaz kurslarına göndermektedir. Çocukların üst üste birkaç yıl yaz kurslarına katılmaları, onların kurslardan memnun ayrılmasına bağlıdır. Bu düşünceden hareketle öğrencilere “Gelecek yıl yaz kursuna tekrar katılacak mısınız?” şeklinde soru sorduk. Aldığımız cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Tablo 27; Grafik N)

TABLO 27; GRAFİK N:

ÖĞRENCİLERİN GELECEK YAZ TEKRAR KURSA KATILMAYI İSTEYİP İSTEMEME DURUMU

SEÇENEKLER	SAYI	%
Katılacağım	158	51.1
Katılmayacağım	40	12.9
Kararsızım	97	31.4
Cevapsız	14	4.6
Toplam	309	100

Yukarıdaki verilere göre yaz kurslarına katılan öğrencilerin %51.1'i gelecek yaz tekrar kursa katılacağını belirtirken, %31.4 oranındaki öğrenci kararsızım seçeneğini

işaretlemiş, %12.9'u da katılmayacağını ifade etmişlerdir. %4.6'sı ise sorumuzu cevapsız bırakmışlardır.

Buna göre, öğrencilerin yarısından fazlası kurslara tekrar katılacağını ifade etmiş olmaları sevindiricidir. Ancak kararsız olanların oranı hiç de küçümsenecek seviyede değildir. Kararsızların gelecek yıl kurslara katılmalarını sağlamak anne-babalarının yanında büyük ölçüde din görevlilerine düşmektedir. Eğer öğrenciye kurslar sevdirebilirse, kurslardan öğrenciler mutlu bir şekilde ayrılırlarsa hiç şüphe yok ki, bu kararsızların çoğu kurslara tekrar katılacaklardır.

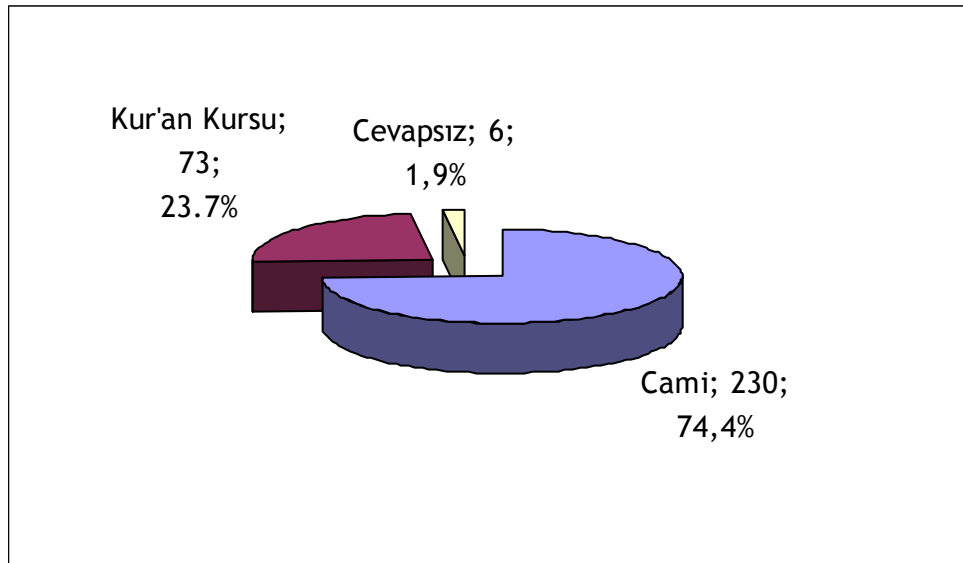
Katılmayacağım diyen öğrenciler de, kanaatimizce yaş bakımından akranlarına nazaran büyük olacağı veya öğrenmek istediği namaz sûrelerini ve Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmiş olması sebebiyle bu tercihi yapmışlardır.

B. YAZ KURSLARININ YAPILDIĞI YER

Yaz kursları resmi olarak ya camilerde ya da Kur'ân Kurslarında yapılmaktadır. Yaz kurslarının çoğunlukla nerede yapıldığını tespit etmeye yönelik soruya verilen cevapların dağılımı aşağıdadır. (Bkz. Grafik O)

GRAFİK O:

YAZ KURSLARININ YAPILDIĞI YER

Verilerden de anlaşıldığı üzere öğrencilerin % 74.4'ü camilerde, % 23.7'si Kur'ân Kurslarında eğitim öğretim almaktadırlar. % 1.9 oranındaki öğrenci ise sorumuzu cevapsız bırakmışlardır.

Yukarıdaki rakamlara baktığımızda, öğrencilerin yaklaşık üçte ikisi (2/3) “cami” seçeneğini işaretleyerek, yaz kurslarının büyük kısmının camilerde yapıldığını göstermiş olmaktadır. Yine öğrencilerin %23.7'si Kur'ân Kurslarında yaz kurslarına devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Böyle bir sonuç bizlere, yaz kurslarının büyük kısmının camilerde veriliyor olması, Kur'ân Kurslarına olan talebi azalttığını göstermektedir. Çocuk, yakınında cami varken uzaktaki Kur'ân Kursuna gitmemektedir. Aslında buna gerek de yoktur. Çünkü her ikisinin de programı ve süresi aynıdır. (Bkz. Yaz Kursları Müfredat Programı Ek: 2)

C. ÖĞRENCİLERİN YAZ KURSLARINDA HOŞUNA GİTMİYEN HUSUSLAR

Öğrencilerin gerek camilerde gerekse sınıflarda hoşlarına gitmeyen hususları tespit etmek için sorduğumuz “Yaz kurslarında hoşunuza gitmeyen hususlar nedir?” şeklindeki soruya verilen cevapların dağılımı aşağıda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 28)

TABLO 28:

ÖĞRENCİLERİN YAZ KURSLARINDA HOŞUNA GİTMİYEN HUSUSLAR

SEÇENEKLER	SAYI	%
Oyun alanının olmaması	58	18.8
Öğrenci sayısının çok kalabalık olması	80	25.9
Çok gürültü yapılması	45	14.6
Hoşuma gitmeyen bir şey yok	104	33.7
Başka	13	4.2
Cevapsız	9	2.9
Toplam	309	100

Bu verilere göre, öğrencilerin %33.7'si hoşlarına gitmeyen bir şey olmadığını ifade ederlerken, %25.9'u öğrenci sayısının çok kalabalık olmasını, %18.8'i oyun alanının olmamasını, %14.6'sı da derslerde çok gürültü olmasının hoşlarına gitmediğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan öğrencilerin %4.2'si de "Başka" seçeneğini işaretlemişlerdir. Ancak burada söylenenler yukarıda verilen seçenekler arasında yer almaktadır. %2.9 oranındaki öğrenci de sorumuzu cevapsız bırakmıştır.

Buna göre öğrencilerin en fazla hoşlarına gitmeyen husus öğrenci sayısının kalabalık olmasıdır. Bu sonuç da bizim varsayımımızı desteklemektedir. Öğrencilerin hoşlarına gitmeyen diğer bir husus da oyun alanının olmamasıdır. Bu ilk bakışta belki önemli değil gibi gelebilir. Oysa bu yaşlardaki çocuklar için oyun vazgeçilmez bir faaliyettir. Bazı camilerde oyun alanı varsa da, bu cemaatin gelip geçtiği alandır. Cami cemaatinin de genelde yaşlı olduğunu, bu yüzden çocukların oyun oynamasını hoş karşılamadıklarını düşünürsek çocukların bu seçeneği niçin işaretlediklerini anlayabiliriz. Bu nedenle yapılan camilerin projesinde bu tür sosyal faaliyetlerin yapılacağı alanların göz önünde bulundurulması yaz kurslarını daha verimli hale getirecektir diye düşünüyoruz.

VII. YAZ KURLARINDA KARŞILAŞILAN PROBLEMLER VE ŞİKAYETLER

Her eğitim ve öğretim kurumunun olduğu gibi, yaz kurslarının da kendine has birtakım problemleri vardır. Biz bu problemleri bizzat öğrenci ve din görevlilerinden öğrenmek istedik. Bu maksatla hem öğrenci hem de din görevlilerine “Yaz kurslarında karşılaştığınız problemler ve şikâyetleriniz nelerdir?” şeklinde açık uçlu bir soru sorduk. Öğrenci ve din görevlilerinin verdiği cevapları ayrı ayrı başlıklar altında ele aldık. Verilen cevapların yığılım sırasına göre dağılımı aşağıya çıkarılmıştır.

A. Öğrencilere Göre Yaz Kurslarındaki Problemler ve Şikâyetler:

- Aşırı derecede gürültünün olması.
- Sınıflarda veya camilerde öğrenci sayısının fazla olması.
- Teneffüslerin eşit ölçüde ve belli saatlerde yapılmaması.
- Kız ve erkek öğrencilerin birlikte ders görmesi.
- Bazı hocaların kurs bitiminde temizliği öğrencilere yaptırmaları.
- Hocaların çoğu zaman öğrencileri azarlaması ve ceza vermesi.
- Erkek öğrencilerin teneffüslerde kız öğrencilere gayr-ı ahlâki sözler söylemesi.
- Derslerin ve saatlerin yetersiz olması.

B. Din Görevlilerine Göre Yaz Kurslarındaki Problemler ve Şikâyetler:

- Öğrencilerin derslere düzenli devam etmemeleri (devamsızlık).
- Daire amirlerinin kurslara gereken ilgi ve yardımı göstermemesi.
- Kurslara katılım için yaş sınırının getirilmiş olması.
- Çok sayıdaki öğrencinin tek görevliye verilmesi.
- Süre olarak yetersiz olması.
- Yaz aylarında izin kullanamamak.
- Velilerin çocuklarına ve kursa gereken ilgiyi göstermemeleri.

- Yaptırım gücünün olmaması nedeniyle öğrencilerin disiplinsiz davranışlarda bulunmaları.
- Yaz kursları için görevlilere ek ders ücreti verilmemesi.

Burada üzerinde durulması gereken bir konu var ki, o da din görevlilerinin pek çoğu tarafından dile getirilen yaz kursları için ek ders ücreti verilmesidir. Diğer problemlere araştırmamız içinde yeri geldikçe değinildi ve açıklama yapıldı.

Bilindiği gibi, yaz kurslarında ders veren görevlilere herhangi bir ek ücret verilmemektedir. Ancak örgün eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlere, belli bir saatten fazla girdiği dersler için ders ücreti verilmektedir. Yaz kurslarında görev yapan din görevlilerine böyle bir ücretin verilmemesi bizi, bu problemin, eğitimi olumsuz yönde etkileyen sebeplerin başında geldiği kanaatine sevk etmiştir.

Unutulmamalıdır ki, eğitim ve öğretime verilen değer öğretmene verilen ücretle doğru orantılıdır. Eğer maddi imkânsızlıkların giderilmesi için yetkililerce bazı tedbirler alınırsa yaz kurslarının verimliliği bir kat daha artacaktır. Bu düşünce bizim görevlilerle bizzat yaptığımız görüşmelerde de öne sürülmüştür. Çünkü kişi yaptığı işin karşılığını alırsa işi severek yapar ve öğrenciye daha fazla zaman ayırır. Sonuçta başarı da beraberinde gelir.

VIII. YAZ KURLARI İLE İLGİLİ BEKLENTİLER

Yaz kursları ile ilgili bu araştırmamızın gelecekte birtakım problemlerin çözümüne yardımcı olması ve yaz kurslarının verimliliğini daha da artırmak amacıyla öğrencilere ve din görevlilerine “Yaz kurslarının daha verimli olması için anket sorularına verdiğiniz cevaplar dışında açıklamayı uygun gördüğünüz hususları, teklif ve tavsiyeleri lütfen yazınız” şeklinde açık uçlu bir soru ile onların görüşlerini almaya çalıştık. Verilen cevapları yığılım yöntemine göre şöyle sıralayabiliriz:

A. Öğrencilerin Yaz Kursları Beklentileri:

- Kurs sonunda belge verilmelidir.
- Kurslara resmi kayıt sistemi getirilmelidir.
- Kurslara devam mecburiyeti getirilmelidir.

- Bilgisayar vb. gibi görsel cihazlardan yararlanılmalıdır.
- Dersler sıralarda oturarak işlenmelidir. (Camide ders gören öğrencilerin tavsiyesi)
- Derslerde hep hoca konuşmamalı bizlere de söz hakkı vermelidir.
- Bol bol dini hikayeler anlatılmalıdır.
- Kurs içinde gezi, yarışma vb. sosyal etkinlik düzenlenmelidir.
- Dersler sorulu-cevaplı anlatılmalıdır.

B. Din Görevlilerinin Yaz Kursları ile İlgili Beklentileri:

- Görevlilere ek ders ücreti verilmelidir.
- Kurslara devam zorunluluğu getirilmelidir.
- Resmi kayıt yapılmalıdır.
- Kurs sonu öğrenciye belge verilmelidir.
- Her öğrenci için bir çizelge tutulmalıdır. Böylece öğrencinin ezberlediği sûreleri işaretleyip ertesi yıl tekrar baştan başlatılmamalıdır.
- Kurs süresince öğrencileri geziye götürmek veya yarışma düzenleyebilmek için vakıftan yardım yapılmalıdır.
- Kurslara katılmak için yaş sınırlaması kaldırılmalıdır.
- Amirler tarafından gerekli titizlik ve denetim yapılmalıdır.
- Okutulan “Temel Dini Bilgiler” ve “Kur’ân Dili” kitapları öğrencilere ücretsiz verilmelidir.
- Din görevlilerine gerekli formasyon verilmelidir.
- Yaz kurslarında verilen bilgilerin unutulmaması için anne-babaların yıl boyunca aralıklarla tekrar ettirmeleri gerekir.
- Din görevlisi her yönüyle öğrencilere örnek olmalı, onların önünde sigara içmemelidir.

Öğrenci ve din görevlilerinin yaz kurslarıyla ilgili bu teklif ve tavsiyeleri gerekli kişi ve kurumlarca dikkate alınırca yaz kurslarının sağlıklı bir şekilde gelişmesinde ve ilerlemesinde önemli rol oynayacaktır. Çünkü buralarda verilen eğitim din eğitimidir. Artık günümüzde yaz kurslarının, yaygın din eğitiminin verildiği en önemli kanallardan biri haline geldiğini düşünürsek, (bkz. Ek 6) bu kurslara gereken ilgi ve önemin zaman geçirilmeden verilmesi gerektiği görüşüne ulaşırız. Unutulmamalıdır ki, din eğitimi, çocukların ve gençlerin eğitiminde asla ihmal edilmemelidir. Çünkü onların dinî duygu, düşünce ve davranışlarının normal gelişiminde verilen din eğitiminin vereceği bilgi ve kültür son derece önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. Sonuçlar

Bu alışma “İlköğretim ağındaki Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılan Yaz Kursları ile İlgili Görüşleri” üzerine yapılmış bir araştırma olup, cami ve Kur’ân Kurslarında okuyan bir grup öğrenci ile aynı öğrencilere eğitim-öğretim veren bir grup din görevlisiyle sınırlandırılmıştır. Yine bu çalışmada Muğla merkez, Dalaman, Ortaca, Köyceğiz ve Marmaris ilçelerinde bulunan 29 cami ve 7 Kur’ân Kursunda okuyan 309 öğrenci ve adı geçen ilçelerde görev yapan 104 din görevlisi örneklem olarak alınmıştır.

Araştırmamızın birinci bölümde ilköğretim ağı çocuklarının (6-14 yaşlar) bedensel, duygusal, zihinsel ve dinî gelişim özellikleri üzerinde teorik bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte din eğitimi ve öğretimini çocuğun kavrama düzeyine uygun verebilmek için, çocuğun içinde bulunduğu büyüme süreci ve gelişim evrelerinin bazı bölümleri (son çocukluk veya ilkokul dönemi ve ilk ergenlik dönemi) ele alınmıştır. Kanaatimizce eğitim ve öğretimin her alanında olduğu gibi yaz kurslarında okuyan öğrencilerin de eğitim ve öğretimlerinde Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinin öğrenme ile ilgili ortaya koyduğu sonuçlardan yararlanılması ve bunun paralelinde onların gelişimlerine göre eğitim verilmesi gerekmektedir. Bu gerçeği dikkate almadan öğrencilere din eğitimi vermeye çalışmak; hem akla, hem dine, hem de ilme uygun olmayacağı gibi, başarısızlığı da beraberinde getirecektir. Bunun için “ferdin gelişim özelliklerine uygun bir din eğitimi ve öğretimi modeli” geliştirilmelidir. (Bkz. Şekil 1)

İkinci bölümde ise, yaz kurslarının tarihi gelişimi, hukukî statüsü ve din görevlilerinin yaz kurslarındaki yeri gibi konular üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, gerçekleştirilen alan araştırması ile yaz kurslarının eğitim ve öğretim açısından genel durumu, bu kurslarda karşılaşılan problemler, eğilim ve beklentiler, derslerde takip edilen metodlar, uygulanan müfredat programı vb. konularda hem öğrencilerin hem de din görevlilerinin görüşlerine başvurularak bir durum tespiti yapılmıştır. Uygulanan anketler sonucu elde edilen bulguların bir değerlendirilmesi yapılacak olursa şunları söyleyebiliriz:

ŞEKİL 1: ÇOCUĞUN GELİŞİMİNE UYGUN DİN ÖĞRETİMİ MODELİ*

Gelişim Basamakları	Yöntem-İlkeler	Yaş
Dinî ilginin yoğun olduğu fakat dinî düşüncenin teşekkül etmediği dönem	Çocukların tecrübelerini zenginleştirmek, kendi kendilerine dua etmelerine imkan hazırlamak, çocukların bazı konuları soru haline getirebilmelerine fırsat tanımak	Okulöncesi dönem (4-6 yaş) ilk çocukluk
Dinî düşüncenin uyanışı, Duygusal Öğrenme Çağı	Çocukların tecrübelerini geliştirmek zenginleştirmek. Hayattan konular aracılığıyla dinî konulara hazırlamak. Bazı dinî pratiklere alıştırmak	İlköğretimin birinci devresi (7-9 yaş) Orta çocukluk
Dinî düşüncenin gelişmesi, zihinsel Öğrenme Çağı	Çocukların temel tecrübelerini değerlendirmek. Din dili ve sembolik konular üzerinde çalışmalar yapmak.	İlköğretimin ikinci devresi (10-12 yaş) İleri çocukluk

*Mualla Selçuk'un "Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler" adlı eserinden alınmıştır.

Öncelikle ankete katılan öğrenci ve din görevlilerinin kişisel bilgi ve sosyo-ekonomik durumları tespit edilmiş, ankete katılan öğrenci ve din görevlileri ile ilgili veriler ortaya konmuştur. Verileri değerlendirirken önce öğrencilere ait olanlar ele alınmış daha sonra da din görevlilerine ait olanlar yorumlanmıştır. Buna göre ilk olarak anketi cevaplayan öğrencilerin yaş ve cinsiyet dağılımlarını ele alacak olursak; kursa katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunu kız öğrencilerin oluşturduğu ve yaşa bağlı olarak, yaş ilerledikçe öğrencilerin kurslara katılma sayılarının düştüğü belirlenmiş ve başlangıçta söylediğimiz tahminimizi doğrulamıştır.

Anketi cevaplayan öğrencilerin ailelerinin büyük çoğunluğunun (%84.5) ekonomik yönden normal ve dar gelirli ailelerden geldikleri tespit edilmiştir. Bu da bizleri “yaz kurslarına katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu, ekonomik durumu orta seviyede ve dar gelirli olan ailelerden gelmiştir” sonucuna ulaştırmakta ve bizlere ekonomik durumu çok iyi olanların yaz kurslarına pek rağbet etmediklerini göstermekte ve varsayımımızı doğrulamaktadır.

Öğrenci anne babalarının tahsil bakımından büyük kısmının ilkokul mezunu oldukları, (anne %70.9; baba %61.8) çok azının ise yüksek okul mezunu oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca tahsilsiz (okur-yazar olmayan) anne ve babanın olmadığı sonucuna da varılmıştır. Bu durum Muğla ilinde okur-yazar oranının yüksek olmasına ve yaz kurslarına katılan çocukların genellikle anne babalarının genç ve yetişkin kuşakta yer almalarına bağlanmıştır.

Diğer taraftan anketi cevaplayan din görevlilerinin yaklaşık 1/2’sinin İmam-Hatip Lisesi mezunu oldukları ve büyük bir oranının (%52.6) ise 10 ile 20 yıl arasında görevde buldukları ve bu sebeple meslekî bakımdan tecrübeli oldukları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin kimin isteğiyle kursa katıldığı tespit edilmiş ve öğrencilerin %82.5’nin kendi isteğiyle kurslara katıldıkları belirlenmiş, böylece varsayımımız desteklenmiştir. Aynı soruyla bağlı olarak öğrencilerin kursa katılma amaçları da tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre öğrencilerin %53.7’sinin Kur’ân okumayı öğrenmek için kursa katıldıkları sonucuna varılmıştır. Yine yaz kurslarında verilen din eğitiminin öğrencilerin geliş amacına uygunluğu araştırılmış ve buna öğrencilerin

%81.2'si gibi büyük bir oran evet cevabını vermiştir. Bu birbiriyle ilişkili olarak sorulan üç sorunun verileri öğrencilerin kurslara kendi isteğiyle geldiklerini, kursa katılmaktan memnun olduklarını ve verilen eğitimin onların geliş amacına uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar da bizim başta söylediğimiz varsayımlarımızı desteklemektedir.

Din görevlilerine göre öğrencilerin derslere karşı ilgilerinin %69.2 oranla normal olduğu tespit edilmiştir. Yine bu soruyla aynı paralellikte din görevlilerinden öğrencilerin başarı seviyeleri öğrenilmek istenmiştir. Sonuçlara göre öğrencilerin %58.7'sinin başarısının normal seviyede olduğu belirlenmiştir. Buna göre başarı ile derse ilgi arasında doğru orantının olduğu sonucuna varılmıştır.

Yaz kurslarına katılan öğrencilerin başarı ortalamasının normal olduğu araştırmanın ortaya koyduğu sonuçtur. (Bkz. Grafik H) Bunun yanında başarısız öğrencilerin sayısı da pek küçümsenecek oranda değildir. (%31.7) Bu öğrencilerin başarısızlık sebeplerini, onların öğretmenleri olan din görevlilerinin ortaya koydukları görüşlere göre şöyle sıralayabiliriz:

- Sürenin yetersiz olması
- Öğrencilerin fazla, öğreticilerin az olması
- Ailelerin ve öğrencilerin ilgisizliği
- Öğretimin zorunlu olmayışı
- Öğrencilerin gayretsizliği
- Çevrenin olumsuz etkisi

Ayrıca şahsi gözlemlerimize göre de, bazı din görevlilerinin bu işe pek fazla ilgi duymaması ve ek ders ücreti verilmediği için bu işi angarya olarak kabul etmeleri de başarısızlık sebepleri arasında yer almakta ve bu yöndeki tahminimizi doğrulamaktadır. Buna bağlı olarak da bazı din görevlileri, günlük üç saatlik kurs süresini tam olarak tamamlamadan kurstan ayrılmaktadırlar. Bu ve buna benzer sebepler, öğrencilerin başarısız olmalarındaki başlıca etkenler olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak hemen belirtelim ki, bazı din görevlileri de her ne kadar maddi bir kazançları olmasa da, manevî kazançlarını ve Allah rızasını göz önünde bulundurarak ders süresini tam olarak kullandıkları hatta süresinden çok daha fazla zaman harcadıkları da bir gerçektir.

Yaz kurslarının süre olarak yeterliliği hususunda öğrenci ve din görevlilerinin görüşleri arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre öğrencilerin %54.37'si yaz kurslarının süresini yeterli görürken, din görevlilerinin ise büyük bir kısmı %78.8'i süreyi yetersiz görmektedir. Böyle bir sonuç bizim varsayımımızı kısmen doğrulamıştır. Çünkü varsayımımız din görevlileri tarafından doğrulanmasına rağmen öğrenciler tarafından doğrulanmamıştır. Öğrenciler tarafından doğrulanmamış olması kanaatimizce bizleri öğrencilerin yaz aylarında tatil yapmak istedikleri için kurs süresini yeterli gördükleri sonucuna ulaştırmıştır.

Öğrenci ve din görevlilerinin yaz kurslarında uygulamaya konulan ders çeşitleri ve müfredatla ilgili görüşlerine gelince; okutulan dersleri sayısal açıdan din görevlilerinin %75.0'i yeterli görmektedir. Yeterli görmeyenler ise, ilmihal, tefsir, psikoloji ve siyer gibi derslerin konulmasını istemektedirler. Öğrencilere göre kurslarda ağırlık verilmesi gereken dersler ise yoğunluğuna göre, öncelikle hepsine eşit ölçüde diyenler çoğunluğu oluşturmakla birlikte tekli seçeneklerden herhangi birini işaretleyenlerin içinde en çok Kur'ân-ı Kerîm öğrenmeye ağırlık verilmelidir diyenlerin oranı %29.8'dir. Bu veriler de bizlere yaz kurslarına gelen öğrencilerin çoğunun Kur'ân öğrenmek amacıyla geldiğini göstermekte ve varsayımımızı desteklemektedir.

Yaz kurslarının eğitim ve öğretim açısından sonuçları ise; din görevlileri öğrencilerin seviyesini dikkate alarak zamanın darlığını da göz önünde bulundurmamak suretiyle dersleri sevdirecek, usandırmadan genel başarıyı yükseltebilmek için çaba sarf etmelerine rağmen, öğrenci velilerinin ilgisizliği, kurslara devam mecburiyetinin olmaması ve sürenin yetersizliği gibi sebeplerle kurslarda beklenen verimi ortaya koyamadığı tespit edilmiş ve bu yöndeki tahminlerimizi doğrulamıştır.

Yine yaz kurslarında verilen cezalar içinde en yaygın olanı yanlış davranış karşısında yapılan "ilk hatayı affetme", "öğüt verme" ve "ikaz" dır. Bu arada bazı görevlilerin azarlama ve çok az da olsa dayağa başvurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum din görevlilerinin bazılarının ceza ve mükâfat konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Çünkü kaba ve sert davranışlar, kırıncı bir şekilde ikaz etmeler öğrencinin şahsiyetini olumsuz bir yönde etkiler. Bunun yerine çocuklara sevgi ve şefkatle yaklaşmak temel prensip olmalıdır.

Din görevlilerinin meslekî ve pedagojik formasyonu açısından elde edilen sonuçlarda ise; yaz kursu veren din görevlilerinin eğitimle ilgili neşriyatı yakından takip etmediği tespit edilmiştir. Oysa öğrencileri istikbale hazırlamanın yolu, yeni gelişmeleri takip etmeye bağlıdır. Bu gerçeğe rağmen eğitimle ilgili neşriyatı yakından takip ettiğini söyleyenlerin oranı %12.5'tir. Psikoloji, Sosyoloji, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi ve Genel Öğretim Metotlarını gibi eğitimle ilgili eserleri okumayan veya okuyamayan görevlilerin oranı, okuyanların yaklaşık beş katı olduğu istatistikî sonuçlarda ortaya çıkmış ve varsayımımızı desteklemiştir. Buna rağmen anketi cevaplayan din görevlilerinin %84.6'sı kendisini meslekî ve pedagojik formasyon bakımından yeterli görmekte-dirler.

Derslerde göze, kulağa hitap eden araç-gereç kullanımı %22.1 oranla çok az seviyede olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli sebeplerden dolayı kullanmadıklarını veya kullanamadıklarını belirtenlerin oranı ise %56.7'dir.

Diğer taraftan kurslarda D.İ.B.'nin okutulmasını önerdiği "Temel Dini Bilgiler" kitabını öğrencilerin %62.1'i yeterli görmekte-dirler. Ancak yeterli bulduklarını belirten öğrencilerin bir kısmıyla yaptığımız görüşmelerde kitabın ne tür bilgiler içerdiği konusunda sorduğumuz sorulara tatmin edici cevaplar alamamış olmamız da, bizleri pek çok öğrencinin kitap hakkında bilgisi olmadığı halde "yeterli görüyorum" seçeneğini işaretlemiş olduğu sonucuna ulaştırmıştır.

Yaz kurslarına katılan öğrencilerin %74.4'ü gibi büyük bir oranının camilerde kurs gördükleri belirlenmiş, böylece başta ifade ettiğimiz varsayımımız da doğrulanmıştır. Yine buna bağlı olarak, öğrencilerin %33.0'ü derslerin sınıflarda ve tahtada yazılıp anlatılarak işlenmesini, yaklaşık %47'si de uygulamalı ve anlatmalı bir metodla derslerin işlenmesini istemektedirler.

Kurslarında uygulanan metodun %60.6 oranında klasik "anlatım metodu" olduğu, diğer metodların ise pek fazla kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Oysa eğitimcilerce tavsiye edilen tek metoda bağlı kalmayıp özellikle soru-cevap metoduyla birlikte birkaç metodu birlikte kullanmaktır.

Din görevlilerine göre başarılı bir eğitimcinin vasıfları tespit edilmek istenmiş, elde edilen tespitler ise yoğunluğuna göre şu şekilde özetlenebilir:

- Yeterli bilgi
- Çocuk Psikolojisini bilme
- Hoşgörü, ilgi, sevgi, şefkat
- Disiplin
- Yöntem (metod)
- İstekli olmak

Din görevlilerinin öğrencilere hitap şekli konusunda elde edilen sonuçlara göre ise, din görevlilerinin çoğu öğrencilere derste sevgi ve şefkat ifade eden kelimelilerle ve isimleriyle hitap ettikleri ortaya çıkmıştır.

Öğrenci ve din görevlileriyle ilgili olarak yukarıda ifade edilmeye çalışılan sonuçları genel hatlarıyla maddeler halinde sıralamaya çalışırsak;

- Kursa katılan öğrencilerin çoğunluğunu kız öğrenciler oluşturmaktadır.
- Yaş ilerledikçe öğrenciler kurslara pek rağbet etmemektedirler.
- Kursa katılan öğrenciler kendi istekleriyle kursa katılmaktadırlar.
- Yaz kurslarına katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu, ekonomik durumu orta seviyede ve dar gelirli ailelerden gelmektedir. Ekonomik durumu çok iyi olanlar yaz kurslarına pek rağbet etmemektedir.
- Öğrencilerin çoğunluğu Kur'ân-ı Kerîm ve dinini öğrenmek için kursa katılmaktadır.
- Öğrenci velilerinin çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmemeleri yaz kurslarındaki eğitimin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Öğrencilerin genel başarı durumları kurs sonu itibariyle olumludur. Ancak bazı öğrencilerin başarısız olmalarında devam mecburiyetinin olmaması ve herhangi bir yaptırım gücünün olmaması yatmaktadır.
- Yaz kurslarında hatalar öğüt verilerek ve ikaz edilerek düzeltilme yoluna gidilmektedir. Ancak az da olsa azarlama vardır.
- Yaz kurslarında okutulan dersler genel itibariyle yeterli görülmektedir.

- Yaz kurslarına katılan öğrencilerin büyük bir kısmı camilerde kurs görmektedir.
- Yaz kurslarında eğitim ve öğretimi olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında din görevlilerine ek ders ücreti verilmemesi gelmektedir.
- Din görevlilerinin çoğu kendilerini meslekî ve pedagojik formasyon açısından yeterli görmektedir.
- Yaz kurslarında uygulanan metodun büyük ölçüde anlatım metodu olduğu az da olsa soru-cevap metodu kullanıldığı görülmektedir.
- Din görevlileri öğrencilere sevgi ve şefkat ifade eden kelimelilerle veya isimleriyle hitap etmektedirler.
- Öğrencilerin kalabalık oluşu ve sadece bir görevlinin eğitim ve öğretimi üstlenmiş olması başarıyı olumsuz yönde etkileyen sebeplerin diğer bir kısmını oluşturmaktadır.

B. Öneriler

Şimdi de son zamanlarda önemi bir kat daha artan, din eğitimi alanında önemli bir boşluğu dolduran yaz kurslarındaki eğitim ve öğretimin daha başarılı ve verimli olabilmesi için bazı öneriler sunmak istiyoruz:

1. Kurslara Yönelik Öneriler:

- Göze ve kulağa hitap eden araç-gereçlerle eğitim ve öğretim yapılma yoluna gidilmelidir.
- Yaz kursları ile ilgili hizmetin hedefleri yeniden ve kesin hatları ile en ince ayrıntılarına kadar yeniden belirlenmeli, verimli bir eğitim ve öğretim için şartlara uygun yeni bir eğitim planlaması yapılmalıdır.
- Kursların verildiği mekanlar eğitim-öğretim standartlarına uygun olmalıdır. Camilerde yaz kursu vermenin yanında sınıflarda ders verme sistemine geçilmelidir. Bunun için yazın tatil nedeniyle boş olan okullardan yararlanma yoluna gidilmelidir. Diğer bir ifadeyle örgün eğitim kurumlarından istifade edilmelidir.

2. Eğitim ve Öğretime Yönelik Öneriler:

- Yaz kursları başlamadan önce müfredat programına göre her dersin planları yapılmalı, örgün eğitimde olduğu gibi görevlilerin derse günlük planla girmeleri sağlanmalı ve bu durum yetkililerce denetlenmelidir.
- Yaz kursları ile ilgili din eğitimi hizmetinin hedefleri en ince ayrıntısına kadar din eğitiminin ilke ve metotlarına uygun şekilde belirlenmeli, daha verimli bir eğitim ve öğretim için bu doğrultuda plan hazırlanmalıdır.
- Yaz kurslarının süresini iki ayla sınırlı tutmakla birlikte, günlük ders saati süresi 3 saatten 4 saate çıkarılmalıdır. Ancak öğleden sonraya ders bırakılmamalıdır.
- Öğrenci sayısının 30'dan fazla olan yerlerde ek bir sınıf açılmalı ve buralara yardımcı bir hoca verilmelidir. Bir hocaya 30'dan fazla öğrenci verilmemelidir. Eğer din görevlisi yetersizliği varsa Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden de istekli olanlardan yararlanma yoluna gidilmelidir.

- Yaz kurslarına ilgiyi artırmak için, bu iş sevgi unsuru ön plana çıkarılarak yapılmalıdır. Kısaca kurslarda sevgi hakim olmalıdır.

- Yaz kurslarına katılan tüm öğrencilerin Kur'ân-ı Kerîm'i hatasız okuması sağlanmalı, bunun için azami gayret gösterilmelidir. Kur'ân-ı Kerîm'in öğretilmesi noktasında gerekirse zayıf olan öğrencilere ayrı bir grup oluşturulup onlarla özel olarak ilgilenilmelidir.

- Kursun sonlarına doğru kursu cazip hale getirebilmek için öğrenciler arası bilgi yarışması düzenlenmeli, başarılı öğrenciler ödüllendirilmelidir.

- Bir önceki yıldan kurslara katılan öğrenciler varsa, öğrendikleri şeyleri hızlı bir tekrar ettirmek sureti ile önceki yılda kaldığı yerden başlatılmalıdır.

- Kurslara katılan öğrencilerin Kur'ân ile ilişkilerini hayat boyu devam ettirebilmeleri için tedbirler alınmalı, öğrencilerin gönlüne Kur'ân sevgisi yerleştirilmeli, başarılı olanlara maddi ve manevî mükâfatlar verilmelidir. Kur'ân'ın kalıcılığını sağlamak ve unutulmasını önlemek büyük ölçüde onu sevdirmeye bağlıdır. Din eğitimi ve öğretiminde bilgi, sevgi, teşvik ve hoşgörü sahibi olmanın önemi daima hatırd tutulmalıdır.

- Öğrencilere kurs müddetince bütün yollardan yararlanarak onların mutlaka Kur'ân-ı Kerîm'e geçmeleri sağlanmalıdır.

- Öğrencilerin hem dinlenmeleri ve birbirleriyle daha iyi kaynaşmalarını hem de kursa ve derslere ilgilerini artırmak için haftada en az bir saat olmak üzere beden eğitimi dersi konmalıdır.

3. Öğrencilere Yönelik Öneriler:

- Yaz kurslarına katılacak olan öğrencilere devam mecburiyeti getirilmeli, devamsızlığın olmaması için öğrencileri kursa teşvik edici tedbirler alınmalıdır.

- Öğrencilere vaktin çok önemli olduğu anlatılmalı, nasıl değerlendirileceği hususunda yardımcı olunmalı, özellikle dini kitaplar almaya teşvik edilmelidir.

- Kurslarda öğrencilerin gururunu kırıcı, arkadaşları arasında utandıracak tavır ve hareketlerden kaçınılmalıdır.

4. Din Görevlilerine Yönelik Öneriler:

- Yaz kurslarında görevli olan din görevlilerine çalışmalarının karşılığı olarak ve başarıyı artırmak için ek ders ücreti verilmelidir.
- Yaz kursları esnasında, denetlemeler sonucunda başarılı bulunan görevlilerini maddi veya manevî mükâfatlandırma yoluna gidilmelidir.
- Din görevlileri, -her ne kadar devam mecburiyeti olmasa da- öğrencilerin devamını sağlayabilmek amacıyla devam-devamsızlık çetelesi tutmalıdırlar.
- Günlük ders saatinin belli bir kısmında veya konular anlatılırken öğrencilerin seviyesine uygun, onların düşünüp ibret almalarını sağlayıcı dinî hikâyeler ve öğüt alacakları kıssalar anlatılmalı ve böylece konu öğrencilerin zihninde canlandırılmalıdır.
- Öğrencilere kurs sonunda bir sertifika verilmelidir. Bu sertifikada öğrencinin okuduğu dersler ve sûreler belirtilmelidir.

5. Velilere Yönelik Öneriler:

- Öğrenci velileri, din görevlileriyle diyalog içinde olmalı, en azından telefon görüşmesiyle de olsa bu uygulanmalıdır.
- Veli çocuğunun bizzat denetleyicisi olmalıdır.
- Kurslar başlamadan önce din eğitiminin önemi konusunda velilere gerekli bilgiler verilmeli, çocukları yaz kurslarına göndermenin önemi anlatılmalıdır.

Bu ve buna benzer bütün maddeler birer öneriden ibarettir. İlgililer ve yetkili kurumlarca dikkate alındığında bu alanda var olan problemlere bir nebze de olsa çözüm getireceği kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

A. Yayınlar

KUR'AN-I KERİM

- AKBAŞ, Abdurrahman**, “Cami Çocuk Buluşması”, Diyanet aylık Dergi, Haziran 2004, S. 162.
- AKYÜZ, Yahya**; Türk Eğitim Tarihi, Alfa Yay., 7. Baskı, İstanbul, 1999.
- ARKONAÇ, Sibel Ayşen**; Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi, Alfa Yay., İstanbul, 1998.
- ARMANER, Neda**; Din Psikolojisine Giriş I, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980.
- ATAÇ, Füsün**; İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim, Beta Yay., İstanbul, 1991.
- ATAY, Hüseyin**, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Dergah Yay., İstanbul, 1983.
- AY, Mehmet Emin**; Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?, Timaş Yay. 15. Baskı, İst., 2002.
- “Çocuk ve Din Eğitimi”, Yeni Dünya Dergisi, Y.1, S.2, Kasım 1993.
- Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza, 2. Baskı, Nil Yay., İzmir, 1994.
- Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye’de Kur’ân Kursları, Düşünce Kitabevi Yay. İst. 2005
- AYDIN, M. Şevki**; Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı (1923-1998), İbav Yay., Kayseri, 2000.
- AYTÜRK, Nihat-Çelik, Y.-Şahinarslan, E.**; Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatı Tarihçesi, Ankara, 1987.
- AYHAN, Halis**; Din Eğitimi ve Öğretimi, 3. baskı, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 1997.
- Eğitim Bilimine Giriş, Şule Yay., İstanbul, 1995.
- BAL, Necdet**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Yaygın Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur’an Kursları, Ankara, 1995.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem**; Eğitim Psikolojisi, Gül Yayınevi, 5. Baskı, 1996.
- BAYMUR, Feriha**; Genel Psikoloji, İnkılâp Yay. İstanbul, 1978.
- BERKİ, Ali Himmet-KESKİOĞLU, Osman**, Hz. Muhammed ve Hayatı, DiB. Yay., 22. Bsk., Ank., 2003
- BİLGİN, Beyza**; “Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dinî Kavramlar”, Din Öğretimi Dergisi, M.E.G.S.B.Yayınu, Ankara, S. 8-9, 1986. ss.21-30
- BİLGİN, Beyza-SELÇUK Mualla**; Din Öğretimi ve Özel Öğretim Yöntemleri, Gün Yay., Ankara, 1999.

- BİNBAŞIOĞLU, Cavit;** Eğitim Psikolojisi, Binbaşoğlu Yay., 5. Baskı, Ankara, 1982.
- Türk Eğitim Bilimleri Tarihi, Binbaşoğlu Yay., İstanbul, 1995.
- BUYRUKÇU, Ramazan;** Din Görevlisinin Mesleği Temsil Gücü, TDV Yay., Ankara, 1995.
- BLOOM, Benjamin S.;** “İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme”, (çev. Durmuş Ali Özçelik), M.E.B.Yay., Ankara, 1979.
- BOLAY, Süleyman Hayri-Türköne, M.;** Din Eğitimi Raporu, TDV Yay., Ankara, 1995.
- BUHARÎ, Muhammed b. İsmail,** Camiu’s Sahih, (c. I-VIII), Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- BULUT, Aytekin;** Din Eğitimi’nde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, DİB. Yay., Ank., 2002.
- CIRIK, Sinan;** Yaz Kurslarında Din Eğitimi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1996.
- CÜCELOĞLU, Doğan;** İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- ÇAMDİBİ, H. Mahmut,** Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, Han Yay, İstanbul, 1983.
- ÇELEBİ, Ahmed;** İslam’da Eğitim-Öğretim Tarihi, Terc., Ali Yardım, Damga Yay., İst., 1998.
- ÇETİN, Mustafa;** İlahi Mesaj ve Yorumu, Fakülte Kitabevi, Isparta, 1998.
- ÇİLENTİ, Kâmuran;** “Çocuk ve Kitle İletişim Araçları”, Çocuk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği Bilim Dizisi, No:3, Ankara, 1980.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985.
- DODURGALI, Abdurrahman;** Ailede Çocuğun Din Eğitimi, M.Ü. İlahiyat Fak. Yay., İstanbul, 1996.
- ERDEN, Münire-AKMAN Yasemin ;** Eğitim Psikolojisi, Arkadaş Yay., Ankara, 1995.
- FIRAT, Erdoğan;** Eğitim Psikolojisi, Tin Yay., İzmir, 1989.
- FİDAN, Nurettin-Erden, Münire;** Eğitime Giriş, Alkım Yay., Ankara, (ts).
- GAZÂLİ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed;** İhyâu Ulûmi’d-Din, (terc. Ahmet Serdaroğlu) Bedir Yay., C. III, İst., 1974.
- GUİLLAUME, Paul;** Ruhbilim, (çev. Refia Şemin), M.E. Basımevi, İstanbul, 1945.
- GÜNÇE, Gülseren;** “Jean Piaget ve Temel Kuramsal Fikirleri”, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c. 4, No:1-4, Ankara, 1972.
- GÜVEN, Nergis-BAL, Servet;** Dil gelişimi ve Eğitim, Epsilon Yay., İstanbul, 2000.
- HAMİDULLAH, Muhammed;** İslâm Peygamberi, (çev. Salih Tuğ), İrfan Yay., C.II, İst., 1993.
- HÖKELEKLİ, Hayati;** Din Psikolojisi, TDV Yay. Ankara, 1993.
- KİRPİTÇİ, Eyüp;** Kur’ân Kursları Ders Programlarının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 1996.

- KILAVUZ, M. Akif;** “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.
- KOÇ, Turan;** Din Dili, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- KOMİSYON,** Din Görevlisi El Kitabı, DİB. Yay., Ankara, 2001.
- KULA, Naci;** “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.
- KUTUP, Muhammed;** İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler, (çev. Bekir Karlığa), İşaret Yay., İstanbul, 1987.
- MÜSLİM b. el- Haccac el-Kuşeyrî,** Sahihû Müslim, I-III, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- ÖCAL, Mustafa;** Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, TDV Yay., II. Baskı, Ankara, 1993.
- ÖNER, Necati;** Stres ve Dinî İnanç, D.İ.B. Yay.,Ankara, 1985.
- ÖZCAN, Mevlüt;** Din Görevlisinin El Kitabı, Sabır Yay., İstanbul, 1998.
- ÖZDEMİR, Saadettin,** “Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Eğitimi İhtiyaçları”, SDÜ İlahiyat Fak. Dergisi, S. 5, Yıl: 1998, Isparta.
- ÖZTÜRK, Mualla,** “Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı”, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yay., Ankara, 1981, ss. 206-210.
- PEKER, Hüseyin;** Din Psikolojisi, Sönmez Mat. ve Yay. Samsun, 1993.
- PEKTAŞ, Pelin;**“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Çoklu Zeka Uygulamaları”, Özel Ceceli Okulları Yay., Ankara, 2003.
- SAĞLAM, İsmail;** Çocuk ve İbadet (7-14 yaş dönemi), Düşünce Kitabevi Yay., İstanbul, 2003.
- SANDSRÖM, C.I.;** Çocuk ve Gençlik Psikolojisi, (çev. Refia Şemin), İ.Ü.E.F., İstanbul, 1971.
- SELÇUK, Mualla;** Çocuğun eğitiminde Dinî Motifler, TDV Yay., Ankara, 1991.
- ŞEMİN, Refia Uğurel;** Gençlik Psikolojisi, İst. Edb.Fak. Yay., İstanbul, 1980.
- ŞENTÜRK, Habil;** Eğitim Psikolojisi, Tuğra Matbaası, Isparta, 1999.
- Din Psikolojisi, Esra Yay., Konya, 1997.
- “Çocukta Dinî Gelişim Psikolojisi” Yeni Ümit Dergisi, Y. 8, S. 30, Ekim-Kasım-Aralık, 1996.
- T.C. Başbakanlık D.İ.B. Kur’an Kursları Yönetmenliği, Ankara,1991.
- T.C. D.İ.B. Yaz Kursları Yönergesi, 03.03.2000 Tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazete.
- TOPÇU, Nurettin;** Psikoloji, Kurtuluş matbaası, İstanbul, 1959.
- ULCAY, Sema;** Okul Öncesi Çocuk gelişimi ve Eğitimi Kurumlarında Yıllık Plan, Türkiye’de Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Projesi, M. E.B. Yay. İstanbul, 1983.
- VAROL, Ramazan;** Anne-Baba ve Eğitimciler Olarak Çocuklarımıza Neyi, Ne zaman ve Nasıl Öğretelim?, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- VERGOTE, A.;**“Çocukta Din”, (çev. Erdoğan Fırat), A.Ü.İ.F Dergisi, C.22, Ankara, 1978.

- WALTER, H. Clark;** “Çocukluk Dönemi Dini”, (çev.,N. Armaner), A.Ü.İ.F. Dergisi, c. 24, 1999.
- YAVUZ, Kerim;** Çocuğun Dünyası ve Gelişme, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 1992.
- Çocuk ve Din, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 1994.
- Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi, D.İ.B Yay., Ankara,1987.
- “Din Psikolojisinin Işığı altında Din Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Metodik Bazı Teklifler”, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yay., Ankara, 1981.
- YAVUZER, Haluk;** Ana-Baba ve Çocuk, Remzi Kitabevi, 9. Basım, İstanbul, 1996.
- Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 1988.
- YILMAZ, Hüseyin;** “Yaygın Din Eğitimi ve Toplumsal Barış” Cumhuriyet Üniv., İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt 5, S. 2, Sivas, 2001.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay;** “Ruh Sağlığı, Ahlak Değerleri ve Din Eğitimi”, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yay., Ankara, 1981.
- Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yay., İstanbul, 1994.

B. Sanal Kaynaklar

- www.diyamet.gov.tr: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- www.yok.gov.tr: Yüksek Öğretim Vakfı.
- www.meb.gov.tr: Milli Eğitim Bakanlığı.
- www.die.gov.tr: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- www.google.com
- www.tevfikfikret-ank.k12.tr
- www.egitim.com
- www.din-egitimi.8m.com

EKLER

Ek 2: Yaz Kursları Müfredat Programı

YAZ KURSLARINDA KUR'ÂN-I KERÎMÎ YÜZÜNDEN OKUMA DERSİ MÜFREDATI* (Günde 2, Haftada 10 Saat)

I. HAFTA

1. Harflerin İsimleri ve Tanıtılması
2. Hareke Çeşitleri
3. Elifba Kitabındaki Kelimelerin Okutulması
4. Cezm ve Şedde

II. HAFTA

1. Med Harfleri (Medd-i Tabii, Medd-i Muttasıl, Medd-i Munfasıl uygulamalı olarak anlatılacak)
2. Elifba Kitabındaki Kelimelerin Okutulması
3. Geçmiş Konuların Tekrarı ve Kur'ân-ı Kerîm'e Geçiş Hazırlığının Yapılması

III. HAFTA

1. Kur'ân-ı Kerîm'in Sonuncu Sayfasının Okutulması
2. Durulacak Yerlerde Nasıl Durulacağıın Öğretilmesi
3. Kur'ân-ı Kerîm'in Sondan İkinci Sayfasının Yüzünden Okutulması
4. Kur'ân-ı Kerîm'in Sondan Üçüncü ve Dördüncü Sayfalarının Okutulması
5. Fatıha Suresi ile Bakara Suresinin 1. Sayfasının Okutulması

IV. HAFTA

1. Bakara Suresinin 2, 3 ve 4. Sayfalarının Okutulması
2. Bakara Suresinin 5. Sayfasından İtibaren Her Gün Birer Sayfa Okutulması
Birinci Cüz Bittikten Sonra Her Gün İkişer Sayfa Okutulması

* www.diyamet.gov.tr adresinden alınmiştir

**YAZ KURSLARINDA OKUTULACAK İTİKAD, İBADET, SİYER VE AHLAK
KONULARI İLE İLGİLİ MÜFREDAT
(Günde 1, Haftada 5 Saat)**

I. HAFTA

1. Kelime-i Tevhid ve Anlamı
2. Kelime-i Şahadet ve Anlamı
3. İslam'ın Beş Şartı
4. Sübhaneke'nin Ezberletilmesi
5. Ettehiyyatü'nün Ezberletilmesi
6. Allahümme Salli ve Allahümme Barik'in Ezberletilmesi
7. Rabbim: Allah, Dinim: İslam, Kitabım: Kur'ân, Peygamberim: Hz. Muhammed (sav)
(Ezberletilecek)
8. Peygamberimizin Doğumu ve Soyu

II. HAFTA

1. Fatiha Suresinin Ezberletilmesi
2. Kevser Suresinin Ezberletilmesi
3. İmanın 6 Şartı (Amentü metni de ezberletilecek)
4. Abdestin Farzları ve Abdestin Alınışı
5. Guslün Farzları ve Guslün Yapılışı
6. Abdesti Bozan Şeyler
7. Teyemmüm
8. Ezan ve Kamet
9. Cami Bölümlerinin Tanıtılması (Mihrap, Minber, Kürsü ve Minare)
10. Kunut Duasının Ezberletilmesi Bunu İyi okuyamayanlar, Rabbena atina..... veya Rabbenağfirli.....dualarını okuyabilir.)

III. HAFTA

1. İhlâs Suresinin Ezberletilmesi
2. Felak Suresinin Ezberletilmesi
3. Nas Suresinin Ezberletilmesi
4. Sorumluluk Çağı
5. Namazın Önemi
6. Namazın Farzları

7. Namaz Vakitleri (Beş Vakit Namazın Farz ve Sünnetleri)
8. Sabah Namazının Kılınışı
9. Öğle Namazının Kılınışı
10. Ezberletilen Sure ve Duaların Tekrarlanması

IV. HAFTA

1. Fil Suresinin Ezberletilmesi
2. Kureyş Suresinin Ezberletilmesi
3. İkinci Namazının Kılınışı
4. Akşam Namazının Kılınışı
5. Sehih Secdesi
6. Peygamberimizin Mekke'den Medine'ye Hicreti
7. Peygamberimizin Çocukları (Kısa Bilgi)
8. Hz. Muhammed (sav)'in Peygamber Oluşu ve İlk Müslümanlar (Kısa Bilgi)
9. Dinimizde Ahlakın Önemi
10. Aile Fertlerinin Birbirine Karşı Ahlaki Görevleri (Kısaca)
11. Ezberletilen Sure ve duaların Tekrarlanması

V. HAFTA

1. Maun Suresinin Ezberletilmesi
2. Kafirun Suresinin Ezberletilmesi
3. Yatsı Namazının Kılınışı
4. Vitr Namazının Kılınışı
5. Cuma ve Bayram Namazlarının Kılınışı
6. Namazdan Sonra Okunan Tesbih ve Duaları (Ezberletilecek)
7. Cami ve Cemaat Adabı
8. Namazın Cemaatle Kılınışı
9. Peygamberimizin Üstün Ahlakından Örnekler
10. Allah ve Peygamber Sevgisi

VI. HAFTA

1. Nasr Suresinin Ezberletilmesi
2. Tebbet Suresinin Ezberletilmesi
3. Cenaze Namazının Kılınışı
4. Oruç Kimlere Farzdır?
5. Orucu Bozan ve Bozmayan Şeyler

6. Teravîh Namazı
7. Zekât Kimlere Farzdır? (Kısa Bilgi)
8. İyi Huylar: Doğruluk, Merhamet, Yardımlaşma, Cömertlik ve Affedici Olmak
9. Büyüklere Saygı, Küçüklere Şefkat ve Merhamet
10. Komşulara Karşı Ahlaki Görevlerimiz
11. Vatan, Millet ve Bayrak Sevgisi

VII. HAFTA

1. Ayet-el Kürsi'nin Ezberletilmesi
2. Hac Kimlere Farzdır?
3. İslam'da Temizliğe Verilen Önem
4. İçimizi Kötü Düşüncelerden, Dışımızı Pis Olan Şeylerden Temizlemek, Çevremizi Temiz Tutmak
5. Kötü Huylar: Yalan Söylemek, İftira Etmek, Dedi-Kodu Yapmak, Başkalarına Zarar Vermek
6. Kötü Huylardan Sakınmanın Gerekliliği
7. Ezberlenen Sure ve Duaların Tekrar Edilmesi

VIII. HAFTA

1. Mübarek Gün ve Geceler
2. Dini ve Milli Bayramlarımız
3. Cuma Gününün Fazileti, Dini Bayramlarda Görevlerimiz
4. Mevlit Kandili, Regaib, Mirac, Berat ve Kadir Gecesi
5. İslam'ın Getirdiği Hükümlerin Özeti;
  - a. Allah'a İtaat
  - b. Yaratıklara Merhamet (Hayvanlara Acımak, Ağaçları Korumak)
6. İyi Bir Müslüman'da Bulunması Gereken Özellikler
7. Verilen Bilgilerin Soru ve Cevap Şeklinde Tekrarlanması

NOT:

1. Yaz Kurslarına devam edenlere öncelikte itikad, ibadet ve ahlakla ilgili bilgiler verilmeli, sure ve dualar doğru olarak ezberletilmeli, abdestin alınışı ve namazın kılınışı tatbiki olarak gösterilmelidir.
2. Kur'ân'ı yüzünden okumayı öğrenmek isteyenler ayrı bir grup halinde uygun bir zaman ayrılarak okutulmalıdır.
3. Zaman zaman öğrencilere bazı ilahiler öğretilerek toplu halde söylenmelidir.

EK 3: Anket Formları

ANKET FORMU I

Sayın Meslektaşlarım,

Toplumların sağlam temellere oturmasında maddi unsurlar kadar, manevi unsurların da büyük önemi vardır. Manevi unsurların gelişimi ise sağlıklı bir din eğitimiyle gerçekleşir. Dolayısıyla, maddi gelişmenin yanında manevî gelişmeyi de hızlandırabilmek ve sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmek için, manevî dünyanın temsilcileri olarak her zamankinden daha çok çalışmamız gerektiğine inanıyoruz.

Elinizdeki anket soruları bu düşünceden hareketle sizlere yöneltilmektedir. Sorular “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığının Uyguladığı Yaz Kursları İle İlgili Görüşleri” konusunda araştırma yapmak ve bilgi toplamak içindir. Böyle bir çalışma, siz değerli meslektaşlarımdan, din eğitimi verirken yaşadıklarınızı, beklenti ve problemlerinizi bizzat sizlerden öğrenmek içindir. Çünkü sizlerin görüşlerine başvurmadan yapılan bir araştırmanın eksik kalacağı kanaatindeyiz.

Bu bir sınav değildir. Dolayısıyla ankete adınızı, soyadınızı yazmanızı istemiyoruz. Sizden istediğimiz tek şey sorulara samimiyetle,başkasının tesirinde kalmadan doğru cevaplar vermenizdir. Vereceğiniz cevaplar bizim için son derece değerlidir; ve cevaplarınız hiç bir surette başka bir kişi veya kurumun bilgisine sunulmayacaktır. Bundan emin olabilirsiniz.

İlmî yaklaşım dışında başka bir amaç taşımayan böyle bir araştırmanın gerçeklere ulaşmasını sağlama yönündeki gösterdiğiniz ilgi ve yapacağınız katkılardan dolayı şimdiden teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Salih AYBEY
Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lütfen size uygun olan şıkkın önündeki ( ) içersine x işareti koyarak uygun şekilde doldurunuz.

1. En son mezun olduğunuz okul

1. ( ) İmam Hatip Lisesi
2. ( ) Önlisans
3. ( ) Yüksek okul

2. Meslekteki kıdem durumunuz nedir? (lütfen yıl olarak yazınız)

.....

3. Öğrencilerinizin derse karşı ilgileri nasıldır?

1. ( ) Çok yüksek
2. ( ) Normal
3. ( ) Yetersiz
4. ( ) Hiç ilgileri yok

4. Öğrencilerinizin derslerdeki başarı durumu nasıldır?

1. ( ) Çok yüksek
2. ( ) Yüksek
3. ( ) Normal
4. ( ) Düşük

5. Öğrencilerinizi başarısız buluyorsanız sizce bunun sebebi nedir?

1. ( ) Sürenin yetersizliği
2. ( ) Öğrencilerin fazla, öğreticilerin az olması
3. ( ) Ailelerin ve öğrencilerin ilgisizliği
4. ( ) Öğretimin zorunlu olmayışı
5. ( ) Öğrencilerin gayretsizliği

6. Yaz kurslarında verilen iki aylık eğitim ile çocuğun din eğitimi ihtiyacını karşılayabileceğine inanıyor musunuz?

1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır

7. Eğer cevabınız hayır ise Niçin?

.....
.....

7. Yaz kurslarında okutulmakta olan ders çeşitleriyle ilgili düşünceleriniz nedir?

1. ( ) Yeterli buluyorum
2. ( ) Yetersiz buluyorum
3. ( ) Fazla buluyorum
4. ( ) Fikrim yok

8. Eğer “yeterli bulmuyorsanız” hangi derslerin konulmasını istersiniz? (Lütfen üç tanesini önem sırasına göre yazınız)

- a. ....
- b. ....
- c. ....

9. Genel olarak ders işleme yönteminiz nedir?

1. ( ) Ben anlatırım
2. ( ) Öğrenciye anlattırırım
3. ( ) Soru cevap yöntemini uygulayırım
4. ( ) Başka ...(yukarıdakilerden farklı bir görüşünüz varsa belirtiniz)

.....
.....

10. Göze ve kulağa hitap eden araç-gereç kullanıyor musunuz?

1. ( ) Kullanıyorum
2. ( ) Az kullanıyorum
3. ( ) Kullanmıyorum/Kullanamıyorum

11. Öğrenci velileri çocukların eğitimiyle ilgileniyorlar mı?

1. ( ) Veliler sık sık görüşürler
2. ( ) Ara sıra görüşürler
3. ( ) Hiç görüşmez

12. Bir eğitimci olarak kendinizi mesleki ve pedagojik formasyon açısından nasıl görüyorsunuz?

1. ( ) Çok yeterli
2. ( ) Yeterli
3. ( ) Yetersiz

13. Psikoloji, Sosyoloji, Eğitim Psikolojisi ve Genel Öğretim Metotları ile ilgili eserler okuyor musunuz?

1. ( ) Bu eserlerle ilgili neşriyatı yakından takip ederim
2. ( ) Bulursam okurum

3. ( ) Daha önce okumuştum, şimdi okumuyorum
4. ( ) Hiç okumadım

14. Yaz kurslarında başarılı bir öğretmen olmak sizce en çok hangi özelliklere sahip olmaya bağlıdır? (Lütfen dört madde halinde belirtiniz)

- 1..... 3.....
2..... 4 .....

15. Başarılı öğrencileri derste över ve diğer öğrencilere de örnek gösterir misiniz?

1. ( ) Sık sık över, diğer öğrencilere örnek gösteririm
2. ( ) Ara sıra över, diğer öğrencilere örnek gösteririm
3. ( ) Hiç övmem, diğer öğrencilere örnek göstermem
4. ( ) Çeşitli hediyelerle ödüllendiririm
5. ( ) Başka ...(yukarıdakilerden farklı bir görüşünüz varsa belirtiniz)

.....

16. Öğrencilerinize derste hitap şekliniz nasıldır?

1. ( ) İsimleri ile hitap ederim
2. ( ) Şefkat ve sevgi ifade eden kelimelerle hitap ederim
3. ( ) “Siz” diye hitap ederim
4. ( ) “Sen” diye hitap ederim
5. ( ) Fiziki özelliklerini dikkate alarak hitap ederim

17. Yaz kurslarındaki öğrencilerde gözlemlediğiniz hoşunuza giden ve gitmeyen özelliklerinden üçer tane yazınız.

Hoşuma giden	Hoşuma gitmeyen
1.	1. ....
2.	2. ....
3.	3. ....

18. Yaz Kurslarında, gerek öğrenci gerekse siz din eğitimcileri açısından karşılaştığınız problemler ve şikayetler nelerdir?

.....
.....

19. Yaz kurslarının daha verimli olması için anket sorularına verdiğiniz cevaplar dışında açıklamayı uygun gördüğünüz hususları, teklif ve tavsiyeleri lütfen yazınız.

.....
.....

20. Anket sorularınıza verdiğiniz cevaplar dışında söylemek istediğiniz veya açıklamayı uygun gördüğünüz hususlar varsa lütfen belirtiniz.

.....
.....

Verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederiz.

ANKET FORMU 2

Sevgili öğrenciler!

Size sunulan bu anket formu, “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Uyguladığı Yaz Kursları İle İlgili Görüşleri” konusunda araştırma yapmak için bilgi toplamak ve bu konuda sizlerin önerilerini tespit etmek amacıyla yapılmaktadır.

Elinizde olan bu çalışma tamamen bilimsel nitelikli bir çalışma olup, sizlerin yaz kurslarındaki tecrübelerinizi, beklenti ve problemlerinizi bizzat sizlerden öğrenmek içindir. Bu sebeple, vereceğiniz her türlü bilgi bizim için son derece önemlidir. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar, bilimsel metotlarla değerlendirilecektir. Bunun için, cevapların kendi tecrübe ve fikirlerinizi yansıtması, doğru ve samimi olması bizim için çok önemlidir.

Bu bir sınav değildir. Dolayısıyla ankete adınızı, soyadınızı yazmanızı istemiyoruz. Ancak soruları dikkatli okumanızı ve cevapsız bırakmamanızı özellikle rica ediyoruz.

Bazı sorularda seçenekler arasında “Başka” ifadesi kullanılarak farklı ve değişik düşüncelerinizi belirtmenize imkan verilmeye çalışılmıştır.

Zaman ayırarak, yaptığınız değerli katkınızdan dolayı teşekkür eder, başarılar dilerim.

Salih AYBEY

Uludağ Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lütfen size uygun düşen seçeneğin önündeki ( ) içersine x işareti koyarak uygun şekilde doldurunuz.

1. Cinsiyetiniz: 1. ( ) Kız 2. ( ) Erkek

2. Yaşınız : 1. ( ) 11 2. ( ) 12
3. ( ) 13 4. ( ) 14 ve yukarı

3. Ailenizin ekonomik durumu nasıldır?

1. ( ) Çok iyi
2. ( ) İyi
3. ( ) Normal
4. ( ) Dar gelirlili

4. Annenizin tahsil durumu nedir?

1. ( ) Tahsilsiz (okur-yazar değil)
2. ( ) İlkokul
3. ( ) ortaokul
4. ( ) lise
5. ( ) Yüksek okul

5. Babanızın tahsil durumu nedir?

1. ( ) Tahsilsiz (okur-yazar değil)
2. ( ) İlkokul
3. ( ) ortaokul
4. ( ) lise
5. ( ) Yüksek okul

6. Yaz kurslarına kendi isteğinizle mi katılıyorsunuz?

1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır

7. Yaz kurslarına niçin katılma ihtiyacı duyuyorsunuz?

1. ( ) Okulda verilen din eğitimi yetersiz bulduğum için
2. ( ) İbadet konularının (namazın kılınışı vs.) uygulamalı olarak iyice öğrenmek için
3. ( ) Kur'an-ı Kerim okumasını öğrenmek için
4. ( ) Namaz surelerini ezberlemek için
5. ( ) Başka ...(Yukarıdakilerden farklı bir görüşünüzü varsa boşluğa yazınız)

.....

9. Sizce, Yaz kurslarında verilen "Din Eğitimi" sizin geliş amacınıza uygun mu?

1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır
3. ( ) Genellikle
4. ( ) Çok az

10. Yaz kurslarına devam etmek size ne tür faydalar sağlıyor?

1. ( ) Okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersime yardımcı oluyor
2. ( ) Bana ayrı bir yük oluyor
3. ( ) Dinimi öğrenmemi sağlıyor
4. ( ) Başka ...(Yukarıdakilerden farklı bir görüşünüzü varsa boşluğa yazınız)

.....

11. Sizce iki (2) aylık yaz kursları dinî eğitiminizi almanız için yeterli mi?

1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır

12. Eğer bu eğitimi "yetersiz" buluyorsanız ne tür önerileriniz vardır, lütfen yazınız.

.....
.....

13. Namaz sure ve dualarını niçin ezberliyorsunuz?

1. ( ) Namaz kılabilmek için
2. ( ) Okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersime yardımcı olması için
3. ( ) Ölümlerin arkasından okumak için
4. ( ) Başka ...(Yukarıdakilerden farklı bir görüşünüzü varsa boşluğa yazınız)

.....

14. Sizce yaz kurslarında din eğitiminde hangi konulara daha fazla ağırlık verilmelidir?

1. ( ) İnanç ve ahlak konularına
2. ( ) Kur'an-ı Kerim Öğretimine
3. ( ) Hepsine eşit ölçüde
4. ( ) Başka ...(Yukarıdakilerden farklı bir görüşünüzü varsa boşluğa yazınız)

.....

15. Yaz kurslarında okuduğunuz " Temel Dini Bilgiler" kitabını yeterli buluyor musunuz?

1. ( ) Yeterli buluyorum
2. ( ) Yeterli bulmuyorum
3. ( ) Genişletilmeli
4. ( ) Fikrim yok

16. Derslerin nasıl işlenmesini istersiniz?

1. ( ) Tahtada yazılıp anlatılarak
2. ( ) Uygulamalı ve anlatmalı
3. ( ) Yardımcı araç-gereç kullanarak
4. ( ) Başka ...(Yukarıdakilerden farklı bir görüşünüzü varsa boşluğa yazınız)

.....

17. Hatalı bir davranışınız karşısında hocanız nasıl bir ceza uyguluyor?

1. ( ) İlk hatamızı affediyor
2. ( ) Öğüt veriyor
3. ( ) İkaz ediyor
4. ( ) Azarlıyor
5. ( ) Dayak atıyor

18. Gelecek yıl tekrar kursa katılacak mısınız?

1. ( ) Katılacağım
2. ( ) Katılmayacağım
3. ( ) Kararsızım

19. Yaz kurslarını nerede yapmaktasınız?

1. ( ) Cami
2. ( ) Kur'an Kursu

20. Yaz kurslarında hoşunuza gitmeyen hususlar nelerdir?

1. ( ) Oyun alanının olmaması
2. ( ) Öğrenci sayısının çok kalabalık olması
3. ( ) Derslerde çok gürültü yapılması
4. ( ) Hoşuma gitmeyen bir şey yok
5. ( ) Başka ...(Yukarıdakilerden farklı bir görüşünüzü varsa boşluğa yazınız)

.....

21. Kurslarda karşılaştığınız bir problem veya şikayetiniz var mı? (Varsa lütfen yazınız)

.....
.....
.....

22. Yaz kurslarının daha verimli olması için bu anket sorularına verdiğiniz cevaplar dışında açıklamayı uygun gördüğünüz hususları,teklif ve tavsiyelerinizi lütfen yazınız.

.....
.....
.....

Verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederiz

Ek 4: Öğrenci İzin Belgesi

.....**CAMİİ İMAM HATİPLİĞİNE**
.....**KUR'AN KURSU YÖNETİCİLİĞİNE**
.....

Velisi bulunduğum Oğlum/Kızım .....'nın
.....Camiinde/ .....Kur'an Kursunda
Kur'ân-ı Kerîm ve Dini Bilgiler öğrenmek üzere açılan Yaz Kursuna katılmasını talep
etmekteyim.

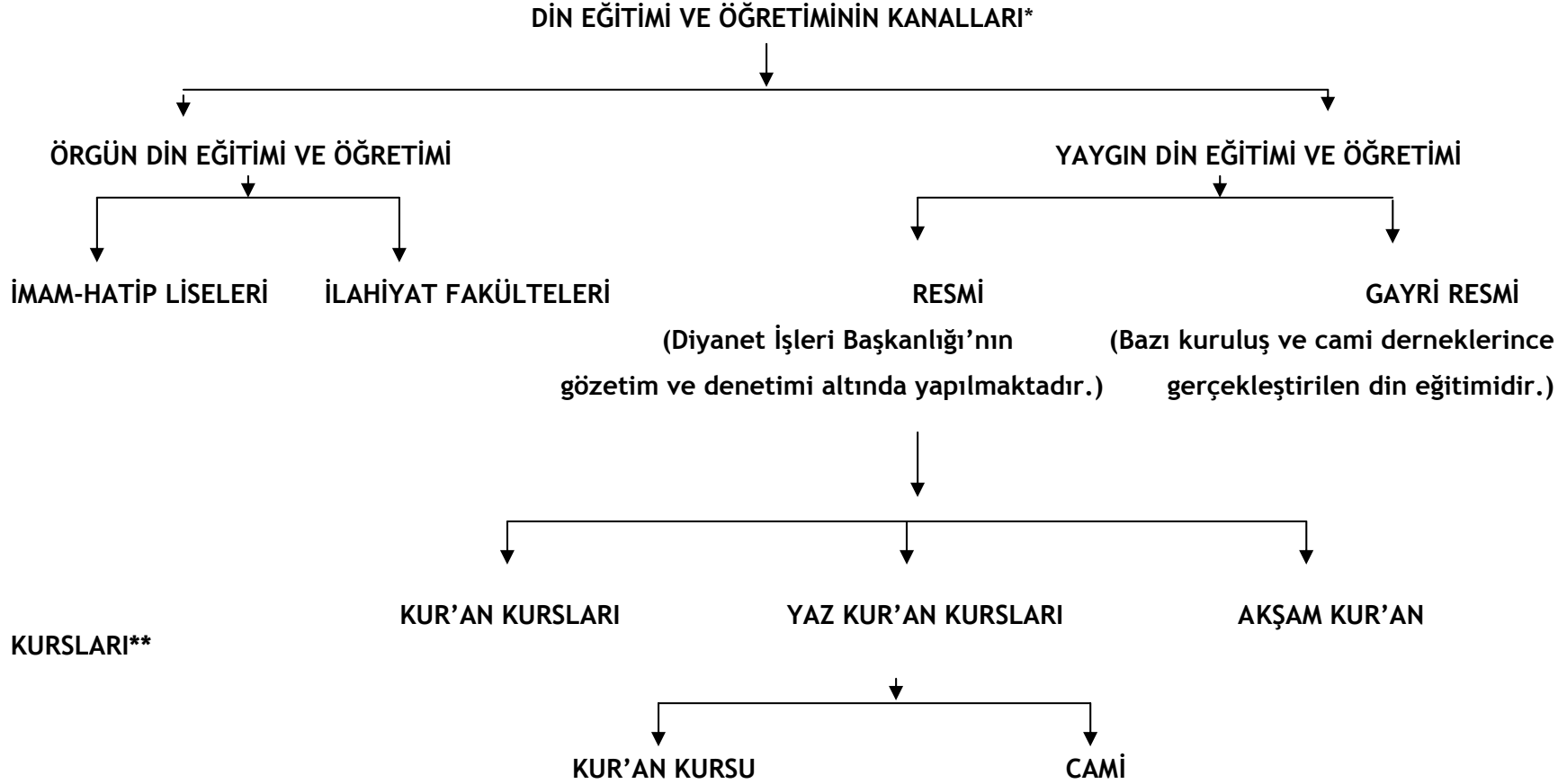
Bilgi ve gereğini arz ederim.

...../...../200

ADRES:

Velisinin Adı Soyadı ve İmzası

Ek 5:

* Bu şekil araştırmacı tarafından tasarlanmıştır

** Daha fazla ihtiyaca cevap vermesi açısından “Akşam Kur’an Kursları” , “Camielerde Kur’an Eğitimi” adı altında değiştirilmiştir. (Kur’an Kursları yönetmeliği, Madde 38).

Özgeçmişim

1976 yılında Köyceğiz/Muğla'da doğdum. İlkokulumu Ortaca'da tamamladım. 1994'de Köyceğiz İmam-Hatip Lisesi'nden lise ikincisi, 2001'de de Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi'nden dönem birincisi olarak mezun oldum.

Ocak 2003'de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din görevlisi olarak Muğla Ortaca'da göreve başladım. 2005 yılı şubat ayında da Aydın'da murakıp olarak göreve başladım. Halen aynı görevde bulunmaktayım.

Salih AYBEY